

श्रीगणेशायनमः॥१॥ श्रीसरस्वत्येनमः॥२॥ श्रीलक्ष्मीन्दिलिङ्गायनमः॥३॥ उपथातोमध्यन्ति साध्यनाथायो
आस्त्वायते॥ ॥४॥ तत्र प्रथमगतिविस्तरेण समस्त प्रस्तुतार्थविकोषविषयेद्वातीशूतमिकाथवा विनेयज्ञन
मनः समाश्वासविधौ तत्र दुपयात कल्पेन प्रतिसूतमिवषउभिकार कोर्ती ब्राह्मणं गोलाभ्याय मुक्ता धुना सा
प्रत सुपनिवद्वस्त्रमितया प्रधानीशूतार्थतायाधिकारदशाकोपकृत्यनयासाध्यनमाशिष्ठितस्तत्राधिकारकोप
जीवत्वेन प्राप्तमध्यमाधिकारमारभमाणोस्य प्रधानग्रंथ प्रारंभसहूपतया भृष्ट देवतानमस्त्रारलक्षणं च गालं मि
विद्धाप्लोदेशोपनिवधनशार्दूलं विकीर्तिमेकमासि संधते॥ ॥५॥ दिग्गंतं गस्तं गपं च वदनं विष्वेकूलं वोदरं
द्वौ ज्ञार तस्तु भूधरमहाहारं स्फीलां दरं॥६॥ स्वातं भात हरं कलानिधिपर्कोटीनहकृत्सदरं वाराहोपमवाहनं
गणपतिवंदेष्टरं शोकूरं॥७॥ ॥८॥ तत्र तं गणपतिवंददृतियोजना त्रियावलादहमित्यध्याहरः॥९॥ गणनामध्यवाग्या
स्यपतिरितिव्युत्पत्यायस्यकृस्यावित्याहृतस्यापिस्मूहादिधिपते: पदादुपालितिरितिनामिमत्तदेवतानमस्त्रा
रासिद्विद्वितिप्रसरत्वेरियाद्वक्षपव्यावज्ञयेविशेषणानिजिव्यक्तः पूर्वप्राचुर्यायिष्यानमागमोक्तमनुशासनत्वर्थ

न नामांतरेण तत्प्राप्ति हिमव्याह ॥ विश्वैकलं बोद्धरमि तिविश्वास्मिन्नेकोलं बोद्धरपदाप्तिप्येष्टि ॥ तथाच्च देवतां तरेन त
श्वेष्टाभिधेयमिति नातिप्रसन्निरिति ॥ ननु लोके गणेश विनायकादिनाम्नामनिवारित त्वेन कारितयदाप्तिधेयत्वं शंक
पातथापि नास्ति मतदेवताम्भावान्तिरिद्विरित्यपरितोषा स्पुन्विद्विजाष्टि ॥ दिन्मात्रां गस्तंगपंचबदनमिति ॥ दिश्म
मात्रां गद्विज्ञात्रां गस्तंगात्मावदनामियस्य सतोन् ॥ प्राप्तिष्ठोगज्ञानत्रातियावत् ॥ तथाच्च तथा प्रतिष्ठतानूनातिप्रसन्नि
रितिभावः ॥ ननु भवतु सतथाभूतस्तस्यापि सामान्यदेवताहृपएवयः कश्चित्पर्यवस्थेन त्वतिशायस्तस्येति तथाच्च
पंभस्यस्याप्तिमतद्वार्यकर्त्तव्यमित्या शंकरपुनर्विद्वोषणांतरमाहारां कारमिति ॥ परोद्वितीयः शंकरो महेश्वर इति वि
क्षाधीश्वोपाधिरेव विद्वान्जैश्चीयतस्मरणात्महेश्वरविद्वोत्तराणां रूपं कार्यमुद्दिश्य हेऽवस्थापेणावत्तद्विति ॥
यदपुत्रत्वेषितत्प्राप्तिनिष्ठित्वेन अन्न एवासोपरः शंकर इति साक्षादिष्वरतयासर्वोत्तिशायस्तिष्ठत्वेन विप्रतिए
ने रभाव इति भावः ॥ ननु भवत्वेनायमिह साक्षादादीश्वरावतारस्तथापि कार्यविद्वोषणत्तेदानामतंत्यात् कृतरोगस्ति
मतद्विविद्वास्ताशंकरमतर्विधायश्वयोदिविजाष्टि ॥ सर्वनीत्यां दरमिति ॥ तथाच्च तदादिविद्विष्टामूलिरस्माकिस
प्रिमते तिर्त्यां विद्वां ॥ ॥ ननु तथापि स्वोभीस्तरिष्ठकर्त्तव्ये कोत्तिशाय इत्यत्ताप्ति ॥ त्वांतध्यांतमिति ॥ त्वांतमन

श्री ५
 २ कृत्तरं वंधि चांतं तमः पक्षे तद्द्वानं तद्भूतीति स तथा भूतः ततो यस्य निरुक्तं ध्यात्पुरः स राजु स्मृतिरेवाशानविद्यति
 हेतु रूपथा च इष्टास्मिन् तस्मिन् वृष्टि स्फूर्ते देवजाग्रदेव स्थैतेन विलंबावावदति ॥ ततो हेतु द्वाकारेणानुस्मृतादेवता कार्यक
 रीतिविशेषणं च यगां लंकृते शरीरता मथवाऽकृतस्ततो पयोदनाय साकृप्यम् प्याह ॥ चूर्जे रत्नं सहस्रांशुधर
 महाहारमिति ॥ कलातिपिधरमिति ॥ कोटीनस्त्रूपस्त्रूपमिति ॥ कोटि प्रमिता ॥ इनाः सावितारे ॥ तेषां रूपदीप्ति ॥
 तद्विद्वास्मिन् विशेषणं च चांतं तपदादिष्टुश्च एतमुचितमेव ॥ यदाप्तीष्टस्य देवस्य वत्कर्त्तौ ब्रह्मस्वरूपतामेव निरुप
 यितु विश्वात्मकतामप्यनेनैव पद्ये नानुशासनाह ॥ ॥ दिष्टातं गस्तं गते तिति ॥ अत्र प्राथमिकविशेषादित्ये रूपकम्
 वालं कारोग्रिमते नंतु प्रमात्रथा च सर्वाण्यपि विशेषणाति विशेषणसह साप्तुतथेव प्रत्येकं मन्त्रीयते ततः शंख
 स्त्रवं करोतीति व्युत्पत्यानित्यानं दावास्मिन् वप्त्वा श्रुत्वा तत्कर्त्तौ दित्यादिकायोजनानुत्येवे
 ति ॥ शोषमन्तर्मात्रां ॥ अथ स्वन्यज्ञेवात्मरविशेषस्त्रूपस्य ग्रहचारस्य ब्रह्मदीतारं शावरानावच्छेदेनोपक्रमोपरसंहार
 योः सत्यान्तर्येतामहमानाधीनतया तद्विशेषये शास्त्रमूले प्रवर्त्तकब्रह्मस्मन्वादिसिद्धांतस्मृतीति हासपुराणादिकू
 पागमसिद्धायापरिशाषानामेवैनद्वुत्विलं वितेन सोऽलिङ्गार्थेऽप्यजीवत्वेततावदाह ॥ ॥ उथयुग्मः ॥ श्राविशैल

श्री
२

मितेर्भूतिर्धिदिनेन तवस्त्वत्तुर्दश ॥ हृतसमासमसंधियतेश्चतेल्लिसमयेषु सहस्रयुगं दिनं ॥ ३॥ ॥ अन्नार्थशब्द
 उत्तरं तर्यार्थः ॥ अथ गोत्तु प्रतिषेदतो जरकालग्रहचारां गभूतपैतामहमात्रावगम हेतु परिशाषाविशेषादिश्चैव इति
 ७० वृग्ने रेक्षेमनुर्भवेदित्यन्यः ॥ युगानामेकसद्वत्या चैकोमनुरित्यर्थः ॥ न तु वृत्तत्वं त्रिपादत्तोपयोगादित्यताह ॥ वि
 धिदेनेश्चति ॥ विधेव्रत्मणोदिनेयतश्चत्तुर्दशमनवः संज्ञवंति ॥ चतुर्दशास्मिन् नास्मिर्वत्मदिनप्रपूर्यतेतत्तुपयुक्तमेवोक्तं
 ननु सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद्वृत्तणोदिदृतेसादिसावद्वाक्यादिकृपैश्चागमे षुरेवं त्रययुगासहस्रोन्मितत्वमेव विधिदिन
 स्यावगम्यते तत्कथमुच्चते विधिदेन तेजत्ववस्तुत्तुर्दशोत्तियथात्मकत्वनेयुगानां वृनशतापि क्रेवतवशीतीतोत्तोति
 दोधदत्यादां क्षयदिश्चाविशेषमाह ॥ ॥ हृतसौराति ॥ हृतसंबंधित्यः समस्तास्मिन् समोक्तितेसंधयश्चत्तुर्मुत्तैर्स्तैः सहस्र
 युगं दिनं संभवत्येकत्यविरोधः ॥ हृतनामायोगस्य प्रभमपादस्त्रयावत्यः तरमाः हायतोरुरीशावत्यसाइत्यास्मिधा
 नात्रयावत्योदास्तन्तत्या ॥ एवं विशेषस्य इति मन्वादिमध्यावसानेषु संधयस्त्रैषु मनुवर्षेषु संयोजिता ॥ सं
 तोयगसहस्रादधयोभवंतीत्यस्मिन्प्रायः ॥ ॥ उथप्रथमं युगस्येवापरिशानात् हृतादिकमतिदृत एवतिकृथमिकृ
 मन्वादिप्रमाणमवगंतव्यं उपजीवस्यानिरुक्तेऽस्यादां क्षयपुष्पिताग्रैक्यायुगान्तत्र त्रया ॥ ॥ उयुतनिहत

सि. लैंडवेदवर्षेयुगमथनशूरणः कृतादयस्यः ॥ युगगुणयुगलेंदुषिः पृथधायुगदशासांशासाः समारक्षसौरा ॥ ३ ॥ ॥ उर्व
 ३ युगमयुतोनिहतदेवदवर्षेभवेदित्यन्वयः ॥ अभ्युतेननिहितागुणिताऽप्येदत्वेदाः ४३२००००१ तत्त्वसंबोधानिया
 तिवर्षीणितेरेकंयुगमित्यर्थः ॥ उपसमचतुर्थशाग्रामेणचरणचतुष्टयस्यतुत्यकातताशंकायुदारसायविशेषमाह ॥
 कृतादयस्तज्जरणाइतियुगदशासांशाः ४३२००० समाः सौरा : समाः पृथक्युगगुणयुगलेंदुषिनिष्ठारत्तेकृतारत्त
 दयस्तज्जरणाः क्रमेणेवभवन्ति ॥ अयमर्थः ॥ युगवर्षदशासांशात्यानिरयत्रयान्वितदंताविष्टसंमितानिसौरेणमा
 नेनयानिरवर्षाणितानियथोनरसधोपस्थानचतुष्टयेनियोज्यपुग्युगलेंदुषिः ९ क्रमेणसंगुणितानि
 तानिचकृत्वेतादापारकातिनामानोयेयुगचरणास्तप्रमाणानिस्फरित्यर्थः ॥ तानिचकृत्वेद४३२००० चतुर्गुणमे
 तत्स्तुतसंश्लेषणः ७२८००० विगुणंदापारसंसः ८६४००० एकगुणः कृत्वरिति
 ४३२००० तद्यथोक्तेत्यणा ॥ ॥ दिव्योद्यानांसहस्राणिद्वादद्वैवचतुर्यां ॥ युगस्यदशासांशाग्रामेणतुल्यित्वैकंसंगुणः ॥ श्री
 कलादीनांवदस्त्वयंधर्मयादवद्वस्त्रया ॥ चतुर्युगानांसैकास्यात्सरात्मनसंवरः ॥ कृतादसंस्त्वरूपस्यात्मसंवर्ष्य
 भाग्रीजलक्ष्मवद्वैति ॥ ॥ तथाकमनुरापि ॥ ॥ देविकानांयुगानांतुसहस्रयपरिसंख्यय ॥ ग्रात्म्यमद्भूमहर्षयंता ॥ ३

तीर्तीराग्रिरेवच ॥ चत्वार्याहुः सहस्राणिवर्षाणांतत्कृतंयुगं ॥ तस्यतावच्छतीसंभूत्यासंध्यांशाश्रेवतादशः ॥ ॥
 तथाचभगवद्वाक्यमापि ॥ सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्रूपरणोविदुः ॥ दाश्रींयुगसहस्रातांतेहोराग्रविदैज्ञनाइत्यादि ॥ ॥ न
 तुदेवेनेतिमनुनोन्नतानुपरिभाषावैष्ट्यात्मकभमुक्तंनिर्वाहैदितिचेत्तन् ॥ परिभाषावैरदेवप्रमाणोसेदाभावान् ॥ तथा
 हि ॥ यतः पद्म्युक्तरेणशत्रयेणसौरवर्षाणामेकंद्वैववर्ष ॥ द्वैवस्यदिनस्यतावसंस्याकैवसौरा होरात्रेः परियूरणा
 न् ॥ अतोयुगवर्षाणांपद्म्युक्तरेणशत्रयेणाभानेत्तत्तेलक्ष्यंयुगेदियाद्याः १२०००तेषांदशामेभागः अयंतुल्यित्वे
 कृत्वेण्यज्ञनानिकृतादीनांक्रमेणप्रमाणानिलृतां ५८००त्रेता३६०० दशपार२५०० कारणः १२०० नान्विदमपि का
 म्यांतदविदोषिचत्वार्याहुः सहस्राणिवर्षाणांतत्कृत्युगमित्यकृतान्तेहतिचेत्तन् ॥ तस्यतावच्छतीसंध्यासंध्यावश्रेति
 तद्वाक्यशोषेणेवनिर्णीतवादतानंशासाहारत्तावती ॥ यस्यत्युगचरणस्यतसहस्राणांयावतीसंस्त्वातावं
 तिश्वातानितस्यरसंध्यालंध्यांशयोरविमानमिति ॥ तद्यथा ॥ क्षेत्र४००० क्षेत्र३००० क्षेत्र२००० क्षेत्र१००० तथाच
 मनवस्त्वरूपयश्चाक्रमेणीकृताः सहस्रसंमिताऽप्य ॥ रुप४००० रुप३००० रुप२००० रुप१००० रुप१००० तथाच
 सिद्धं ॥ ननुववन्मतेसोपपत्तिकस्येवागस्यप्रामाण्यं ॥ तथा ॥

सिंह
४

त्यगितामहमानस्यपरिभाषामात्रसिद्ध्यमवगम्यतश्चिनेत्॥ कालस्यानन्तलान्निरवधित्वेनग्रहकारोपवादनस्यानस्य
तयावश्यमेवक्षिद्वैपरिधिक्षेवधिरवगत्यः॥ सच्चक्षेत्युग्रातिरेववर्णाणीपूर्वज्ञायेवधित्वेनोपवादिति
तानि॥ ४३२०००० उभावद्विरेवग्रहमंदशीघ्रपातपर्याणांपूर्यमाणत्वात्॥ येनहि कालेनसर्वेषांशगणायगवक्षिर
नयवीभवंतिरएवग्रहसाधनविषयेअवधिरित्यसमदस्युपगमादतिरिक्तेनास्माकंप्रयोजनाभावात्॥ नथाचस्मृतीनिर्मिति
सपुराणादिषुभूमित्यवस्थापनायव्यवहारसिद्धयेन्द्रयुगमन्वादीनव्यवस्थाप्यत्रसणोदेनस्यापितावत्येववक्षिय
नेनवाहृषिकःसंवादःतेरेवतस्यांशस्ययुगत्वेनतदेकसहतश्वमनुप्रमाणत्वेनोपगमात्॥ गाणीतस्यान्यथास्तिरुलाक्ष्मी
दुपयोगाभावेषिद्व्यगतस्यमुख्यप्रकारणोपयादनायेक्षयास्त्रातिप्रामाण्येतेकस्याविप्रतिपत्तेव्यवहारीशिर्येन्द्रयेन्द्र
फलाविशेषणानिर्दुष्टतयाचतुर्द्वैष्ठपितामहमानस्यप्रकृतेषुरखारात् उस्मादाप्तिमत्तंकाचिदपिनिषेपान्निकामिति
प्रतिपदेविशावंतामेवक्षित्वा॥ ग्रहकारोहिग्रहसमवेत्कर्मतज्ज्ञानवधिक्षेव॥ विमत्तंग्रहसमवेत्कर्मपरिष्ठिनंक्रिया
त्वादित्तादिक्रियावद्विति॥ उपायेच॥ तदाश्रेष्ठीभूतानांग्रहादीनामायिकार्यत्वेनपरिष्ठिनकालत्वात्॥ तदाश्रेवाप्ति
यनाऽग्रादभावावश्यभावेनस्यप्राप्यगतमेवत्तेस्यनिरवधिक्षेवत्थाबक्षोप्यवधिरवगत्येवेत्यापन्नः॥ तेऽप्रवत्तत्रप्रमा
लाभादनस्तथादिनान्नत्वदनेनवात्यादिनावसानावधिक्षेवस्यप्रमाणातरबाधावेषितिर्मूल

श्री
४

तयापिस्वर्वेतोविस्फुर्जितस्तपयान्युनाधिक्तेशंक्याकिमितिप्रतिष्ठायाभीतिरिति॥ अतस्तदुक्तंपरित्यज्यन्युनाधिक्तेश्च
नायांप्रमाणाभावात्॥ अन्यथानिर्मूलशंक्याकामात्रेणाप्यसंदेशोविप्रतिपक्षेस्यसंश्याशाकारोषितिरिति
द्विनस्यादितिलुतंविस्तरेण॥ ॥तदुक्तंभास्कराचार्येः॥ ॥यतःस्तादिरेषांद्वाद्वेदिक्तांतेलयरन्नेषुसहवेवत्वारचिता॥
अतोयुज्यतेकुर्वतेतापुनर्येष्पस्त्वेषुतेष्योमहस्योनमोर्ज्ञ॥ ॥एवसदधिभूतंप्रकृतेविषयेषेतामहमानमुपत्थाप्या
भुनाचारसाधनोपजीवक्षणानयनांगभूतंदस्यगतंव्यवस्थापायित्वंवसेततिरुद्धामेवारु॥ ॥यताःत्यनामहदित्वे
मनवःषउस्मिन्दस्यःसप्तविश्वातियुगानियुगानिपादाः॥नंदादिच्छद्वहनाःकालेवत्सरभृतष्टातिवाहनशक्तप्रभवेप्र
पाताः॥ ५॥ ॥उरास्मिन्दपितामहदित्वेवत्तेमानमन्तसाहनिश्चतियावत्॥ तत्रमनवःषद्वृत्संप्ययोव्यतीताः॥ तेषाव
षाणीरवचतुष्टययुताःदत्तवोमहूतमतंगेद्वः०८५०३२०००० सप्तगुणितानिकृतवर्णाणीज्ञतीतामनुसंप्ययःपू
र्णत्रयोपेता; षण्ठंदत्वद्विद्वः०२०९६००० तेषामसप्तस्यवैष्वत्वत्वमनोन्यातिरसपरिष्ठानियुगानितेषां
वर्णाणीरवचतुष्टयोपेतावेद्वाग्न्वयेद्वैभवंति११६५४००० तेतोवर्णमानस्याशाविश्वातिस्यप्रगस्यत्रिपादाशति
कृतत्रेताद्वायोरक्षयंदर्णात्रयमतीत्व०८८००० तेषामालिवाहनारंभेवत्तेमानस्यकृतरेषांनीत्यधिक्षरतो
पैतंसहस्रत्रयमवानामन्यदतीतंनदेतत्तर्वंत्कृतीकृतंसत्त्वात्ताःशक्तमुख्यगताव्दाः॥ गोद्रांदादिलतांक्षिरुनग

५। सिंहो गोचंश्रोन्मिता: १९०८७४८७ ९॥ एतेवर्त्तमानशकातीताक्षेः सचिता: वर्त्तमानाद्यवधिकाः कृत्यादैरतीताद्याभवति। अत्राङ्गकसंकलनमेवोपपत्तिः ॥ नन्देतत्कृत्यगतमेवनुगताद्यादतिनग्रहकारसाधनउष्णयतद्याद्यन्यकृत्यगताद्य द्यं द्योयोर्बिंश्चरूपलक्षणः पुरः सरद्याद्यान्द्रं कृत्यनूबसंततिलकामन्या साहु ॥ ॥ प्रागुक्तस्तद्विश्वरदः खरमन्त्रितिद्वाहीनाविद्येदिनं गतेखगशुक्तियाता: ॥ स्फुर्त्तेनवाद्यित्तुगुणास्त्रगजेषु पञ्चनं देवः ॥ १९५५-१९७९ श्रावकमुख्यं सद्वाकाउभीष्मा: ॥ ५॥ ॥ विष्णुदिनगतप्रागुक्तस्तद्विश्वरदोहीनाः संत्योवशेषं खगुभुक्तिमानाभवति॥ अयमर्थः ॥ प्राक्षूर्वसुवनक्रोशव्यावर्णनाधिकारेकृत्यादितोयुगमहिपर्वदवर्वेदित्यादिनाः स्तद्विलंबकृपाः शरदो ४७ ४०० दिव्यानितकास्ता: वस्त्रक्तरेणद्वात्तत्रयेणगुणवित्तादिधेर्वत्सगोदिनगतेनंतरोक्तेकृत्यगतेहीनाः कृत्येति विश्वादशेषतद्याग्रहकारप्रवृत्तेः सकाश्रावर्त्तमानाद्यवधिकाः सोरेणमानेनगतारवंतीविज्ञात्रयतः षष्ठ्याधिकरतत्रयं दिव्यवर्वेत्तरोराष्ट्रिदिनानिरोरेणवर्वेषगच्छेवानामेकं दिनं ॥ तथाच खरस्त्रिसिः ३६० गुणितानिदिव्यवर्वतिष्ठीसोराष्ट्रिकृतानितानिवैतावंतिरंपद्यते ०६०६५००० चतुःषष्ठिसहस्राधिकृत्यसप्तत्यपेतेकक्षेष्ट्रिप्रमितानि ॥ ९तानिकृत्यगतेष्यः प्राद्यि-गादितेष्योविश्वाधितानिरोषाकालीनाग्रहसाधनोपयोग्यागताद्यास्त्रैवोन्नर्देनो

୫୮

पदर्थिताः स्फूर्त्तदत्यादिना ॥ नवाद्विकुण्ठाणगजेषु पंचनदेव इति १९५५८-३९७९ तत्स्तु परित्त नेन शक्ताले तो
पेतावस्तु गतिता संकलिता : कर्मायेष्यातीतो भवत्याह ॥ स शक्ताजातीष्टु इति ॥ ॥ ननु किमेतत्प्रासीद्विरहमनाश्वासप
दासिदानीमुदितं तदस्माकं साक्षात् कास्यदमेव पतोऽजिष्ठकृतादिसिराधनुकैः कर्त्यगतानुपातो दिवग्रहसाधनोपदेशात् उर
न्यथातदेव तरस्याप्रमाणतापात्रीः प्रत्यक्तसांप्रतंतत्रैव रसभलं लोकं प्रवृत्यप्राप्नाणीद्वत्वानुपात्तप्राची प्रबंधानामाञ्चि
त्रहस्यत्वादितिचेतु ॥ ॥ सत्यं ॥ ॥ उपाधुनिकैरिदमेव मूलमुपलभ्य नेत्रविधां चातुर्वरीमालं व्यस्य काले कोपलब्ध्यनु
सारं दासन्नानेव कृत्ययर्थयान् कृत्ययित्वा ततो हर्गणा नयनं त्यक्ता नाधिकमोर्त्तेद्वसोदनादीनन्यथेव विरहस्यगाणीत
युक्त्यास्ताष्टविरुद्धवितकालां तिहसंतरक्षणीविश्वेदेन संक्रमस्य लोकप्रतारणयाकर्णस्फवास्त्रिलंगितोक्तिगिरावृता
परिहर्येवातिनसंमतमिवग्राधितं ॥ तथाहि ॥ ॥ स्ताष्टविलंदिकालः विलेतावानेव ०७०६५०० लक्ष्यगस्य
विंश्टांशोन्नयगच्छत्ययं ॥ तत्र युग्मरुगणानामेव लाघवादुपगमेव युग्मयेसर्वसागणानां पूर्वतोपलब्धातत्संग्रहेदो
वासात् ॥ अतएवैकैश्चिदिनगतं परिहत्यज्ञत्सणउर्यगतिसुपादाय साधनमुपलिवेद्वत्त्वतुर्वदेवेदस्यग्रंथुपद
र्द्वितं ॥ फलप्रमाणोचिसानपाये नुपातस्यानिक्षत्वान् ॥ अन्यैस्त्वयतः स्ताष्टवेषां दिनाद्वैति नां तेत्यस्त्वेषु स

निष्ठतंत्रं संशेष्यता वल्लत्यगतं कर्त्यायित्वा ॥१॥ गणाह र्णि दैविच्ये अलघ्वार्यभैरुपयुनविंशां शाखिङ्गचरणं च
यं ३०२४००० जिष्ठुस्तत्त्वास्तिमते त्यूनीहत्यसाधनमुक्तं फलादिश्वस्त्रैयैव यथोऽन् १५ भाष्टुपुण १६ । फलमुख
यतापितुत्यमेवेति ॥ ॥ ननु भवते वंतभापिवैष्टीत्यस्यापि संक्षादनेवाधकारावात् ॥ वाहा १८ १९ ४५४१ ॥ कथमुख्य
गोणतानिर्णय इति जेत्तमनुसैदेति ग्रहण ॥ नहि ब्रह्मसोमसूर्याद्यपेश्वर्याजिष्ठुसुतोदयः प्रधस्य न तत्त्वानुकूर्युः ॥ विं
३ ॥ नहि तेषामन्त्यः पित्तामहो पिपित्तामहाद्वै संप्रदायोऽपदेष्टात्थाचकिभूतयाधृष्टकल्यनयेति हृतमतिप्रथम्बन्नेत्य
पदस्थते ॥ ॥ उरथतिरक्तगताकृतामियत्तारिष्यये रथोद्वत्थादर्शानामाह ॥ ॥ सो इव वृषभरतस्त्रैरेव च रा॑ कव
र्षगतिसिर्विशोधिता ॥ उच्यात सहिताक्रियादिगायहुणासिरीहतेगणाक्षराः ॥६॥ ॥ सो रंयदृष्ट्वमुखमापदित्य
स्यमंतुत्तमोगत्तमाप्सुफलाहृतः भूलस्तज्ञानंतरोक्तगत्यासिष्यायेमध्यमग्रहः रात्रीभागक्ताविलिप्ताद्यास्त
९ववर्षगतितिरेकदर्शनुपातसिष्ठासिर्यदिक्कल्यसोरवर्षेः खस्त्रशराणनुत्यासुक्तिः तदेकेतत्ववर्षेणाकिभूतिपत्तमेका
दिक्कात्तस्यतस्यग्रहस्यस्तगणात्मिकासुक्तिः यदुणयात्थासर्वेऽवाच्यताविशेषितायुगरत्नक्रियादिगामेषादि
गाभवंतितरवगुणकीभूताद्याग्रहसुक्तियात्ताभवंतीत्यर्थः ॥ ॥ अन्तरासना एकेकदर्शभुत्यायथोक्तग्रहउपवित्त

सि. ८८ तिविलोममपचयाधानमेवेतिव्यक्तः ॥ तद्वा ॥ अर्कस्येऽवर्षसुक्तिरेकोशगणः गतावेदः क्रमादपर्वतोयुगाचर्थिर्भाण
 ७ एस्थानेयुगवर्षतुल्योजातः राश्यादैत्युष्टिपूर्णमेवततोविलोममपचयितोयुगवर्षतुल्येतावैर्वर्षेभ्योगं गुणापिताविशो
 खनेवगणस्थानेपिपूर्णमेवेति ॥ एवमन्येष्ठापित्रष्टव्यं ॥ ॥ अथकृत्यादिते एवग्रहचारप्रवर्त्तिरितिप्रवृत्त्यनामाभ्युनि
 भानांवेदविरोधं वेति दौषधमिंद्रकञ्जाविक्रीतिताभ्यामुपमद्विषयन्नाहुः ॥ ॥ विधोर्देवतादैयुगापत्समस्ताभूतग्रहाः
 प्राग्मनप्रवर्त्तनाः ॥ इतीरितं वेदविरोधिनस्तेत्साकं प्रादिमतान्तर्मिलं ॥ ७ ॥ ग्रेत्सामोहुचनारद्यपहिमगुर्येष्ठोन्त
 कृयामलसंव्याघ्रातिष्ठसंज्ञकमुनिः सूर्योमयायाहरत् ॥ प्रत्यक्षागमयुक्तिरात्मेनदिदंशास्त्रं विहायान्त्यभाय
 कुर्वन्तिनराननिर्वहतितद्विश्वानश्वन्याश्विरं ॥ ८ ॥ ॥ उत्तात्मेवेतत् ॥ वेदविरोधश्वप्राग्नेकधोपदर्शितर्व ॥ प्रत्यक्षेति
 नादिदमतीं द्रियार्थं इवात्मित्रस्तसोमसूर्यादिनीरदादिश्यउपदिष्टं इग्नेविहायसांप्रतोलव्यानुसारमाभ्युनिक्त्यामत्
 कुर्वन्तितत्रात्मद ॥ ९ ॥ त्रिंत्यान्तिर्वहेनेत्याहवियत्तालमपितथाप्रतिभानमेवनतुवस्तुतस्थिरतः ॥ प्रथात्मेष्ठस्त
 तनस्वसन्नाकाले, यन्नाद्यानेष्ठलव्याकृतद्युत्ताकालांतरेणतत्त्वयुक्तं तरत्येव ॥ मुनिरिश्वद्वारावतद्विति ॥ नन्त
 न्मतेदेष्वः ॥ विंच ॥ उभुनानत्ययुक्तेष्वग्रहग्रहणसाधनादावपिसंतरतेवेति ॥ कृष्णविद्वान्तपूर्वगमपरित्या

अथ
७

तेष्वदर्दितात्मकालान्तरेक्तियाप्रत्यक्षेणदायतर्वेति ॥ ॥ ननुतहिकालविशेषेक्तियप्रथमं तदंदृश्यतएवतत्कथसा
 भुनिकानामपराप्रहतिआशंक्षांतरदृष्टांतं चानुष्टुपूदयेनाहुः ॥ ॥ मुनिप्रणीतेमनुजैः क्वचिष्ठेदृश्यतेत्तरं ॥ तद्वातदेव
 तसाम्यन्तरार्थं सर्वमन्यथा ॥ १० ॥ अथवेदोक्तमेवेष्ठुनवीर्येदृश्यतेष्वक्तिर्व ॥ तत्पुरम्भूरणांकृत्यान्तकार्यं सर्वमन्यथा ॥ १० ॥
 तदंतरंतेनविलोक्तिर्मिति ॥ नकियंतुकियंतमेविकालं तदुपचायेत्युत्तरपचेष्यत्येवेतिस्त्रूत्यादेवेष्ठितंतक
 ष्ठनिक्तिभानुयुपत्तशतीशावः ॥ अष्टेतदुपर्वहर्त्यक्तेनिष्ठेष्वतामपिरासनन्यदनुष्टुवेदं प्रयुक्तेः ॥ ॥ तदंतीहुत
 मस्माप्तिविद्वान्तिमुनिसंस्तं ॥ दक्षसंवासनावेष्मनुसूयमुहुः परा ॥ ११ ॥ ॥ अक्षमेवेतत् ॥ इतिदेवाशंदृश्यात्मा
 त्विराष्टुगामः स्वीकृतद्वितितात्मर्थं ॥ ॥ एवमहर्गणानयनप्रधानशूतं गतोद्भजातं ग्रवस्थाप्याधना, नुपातां गश्च
 तात्यथिमासावसेवेदवरोरसावनदिनादीनप्रतिष्ठादिष्ठः प्रथमस्मितिमासानुक्षयाहांश्वरकाघवेष्यापरिद्विल
 नेकेनद्वितदिलं द्वितेनाहुः ॥ ॥ रसस्फरत्रिश्वनश्वरकाणामैष्यादिमिताहियुगेष्ठिद्वासारकाः ॥ यमद्वाराहृतिकुंजरव्येष्व
 दक्षसमयुगादमसंस्वयद्विरितः ॥ १२ ॥ अन्नाद्वस्थापत्तमेवत्त्वाव्याप्त्वा ॥ युगमग्रहणं लाघवार्थं ॥ अथवा, रूपन्मतेस्ते
 हिविलं वेसमतेनाहुत्यंगतेशावानुक्षागोनेवव्यवहारसिद्धेवावश्यकतात् ॥ तत्रचेष्टस्मिन्नक्तुर्मुगोप्येषासाः ॥ १३

श्वरः १३३३६ रसस्करत्रिभेष्मप्रवर्चणाभ्युपरिभूमिताः ॥ तथा युग्मैतावानवसंवयः ॥ यमोक्तराश्वाङ्गतयश्व्रेतिर्दः ॥ य
 सौयस्तलोकोऽवौदावित्यर्थः ॥ आहूतिश्वेत्वात्रिश्वदक्षरुद्धंदः तथा चायंद्रिश्वतोलक्षणमाप्रयुज्यते ॥ तेच्युग्मैन्य
 नाहूः २५०८२२५२ यमश्वराहूतिकुंजरवेषुद्वक्समद्विति ॥ तेष्वथोक्तं रविणा ॥ ॥ वद्वाङ्गत्रिहताशांकतिथयश्वाप्ति
 मासक्ताः ॥ निश्चिक्षयायुमार्थक्षीद्वच्छ्वेषुमश्वराश्वितद्विति ॥ ॥ अन्तकिंचित्तिंत्यते ॥ ननु कोयमत्यिमासश्वदर्थः ॥ मा
 तमप्तिहत्यवर्तमानोधिमारद्वितिवा उधिद्वेषुमासोधिमासश्वतिवा ॥ तत्रप्रथमेष्विधिमित्वेनकालएवात्मितः कश्चिद
 न्योदा ॥ अधिकृत्येष्विधिपदार्थः द्विष्विधिद्वरणत्वमुत्खामित्वमथवात्मितरात्मिता ॥ तत्रप्रथमः ॥ उत्तमाश्रया
 न् ॥ अधोयाधिद्वेषुरेदाएतिवत्कथमात्माश्रयोद्वेषुद्वितेत् ॥ तथा पिवर्वदावहिव्याप्तेः ॥ नादितीयः ॥ मासमधि
 न् ॥ अथोपाधिद्वेषुरेदाएतिवत्कथमात्माश्रयोद्वेषुद्वितेत् ॥ अस्युपगमेचतेषुद्वादशसंमितत्वेनैतावत्संख्यासंख्येयत्वा
 हत्यवर्तमानान्मात्माधिपतीनामधिमासश्वाप्तिः ॥ अस्युपगमेचतेषुद्वादशसंमितत्वेनैतावत्संख्यासंख्येयत्वा
 हत्यवर्तमानान्मात्माधिपतीनामधिमासश्वाप्तिः ॥ अथव्याप्तिपक्षाभ्युपत्तिः कालादादुदात्वते
 सतापत्तिः ॥ अथस्वामित्वविवहापक्षेषुन्मासाधियानामेवतदापत्तिः ॥ अथव्याप्तिपक्षाभ्युपत्तिः कालादादुदात्वते
 सामान्यादेच्चेषुस्यतदवस्थत्वान् ॥ मासविवद्यायां गुरुरसावनयोरनिवासेः ॥ नादितीयः ॥ स्वस्वपरीक्षावा

श्री

तियमानुरोधेनवर्षमात्रस्यद्वादशमासात्मकत्वाद्धिद्वस्यतस्यानुपलब्धे ॥ दिन्द्व ॥ द्विष्वेषेणमाननेद्वेनवारावना
 त्वावा ॥ नाद्यः ॥ समसंख्यतेनाधिकत्वाभावेसाधनस्याश्रुप्यत्वान् ॥ स्वेषेषुत्तस्योगेष्वेजात्याभावेनतिथीद्वरणानुपप
 त्तेः ॥ सोदत्यापाद्वरणहेतुसंयोगभावेनविजातीयत्वासरभवत् ॥ तपरः विजातीयतसोयादैराहुसंयोगानुपपत्तेः ॥ चे
 ष्वांडेष्यस्तथासोदाइत्यायकत्वान्देवत्वनियमस्यानिर्द्वाहान् ॥ नचरमः ॥ सावनद्वेष्वरुपवाहान् ॥ तोद्वारेष्यो
 दंतरमधिद्वेषमित्यायकत्वान् ॥ सावनानेन्मानस्यन्यन्तेष्वेषुलक्षात्मितेत् ॥ ॥ अन्नोच्यते ॥ निरुपदोमासव्यवहारो
 मुख्यश्वेषं ॥ इएवान्प्रत्यपुनर्वृत्तारानंगत्वादमुख्यः ॥ मासास्तथाचातिथयस्त्वहीनांशानादित्यकृत्वान् ॥ अत एव
 लोहेष्विप्रतिपदादेवरमांतेष्वर्यतंतिथीनांत्रिश्वतोमासतेनवदहार्यतं ॥ तथाचरमधिवर्तमानसंक्रात्यवधिकात्मिथात्म
 कारनोधिमासव्यत्यच्यतोमोटीकैर्थेष्विमत्वयत्वेवनियमद्वत्वान्मासतांगतएवतात्मिंस्तथाव्यवहारत्वफलितान्य
 भनामात्रान् ॥ तथा चायमर्थः ॥ ॥ उपास्तोपस्ताहितंचांत्रेमासमधिकत्यात्मिक्त्वात्मिद्वेषुक्षंकात्यवधिकास्तिथा
 माश्वालोधिमासः ॥ अन्तकालपदोपादानेनदेवतावहावति ॥ निधात्मपदेनसोरसावनयोः ॥ तस्माद्मांताद्वक्षंक्रमो
 यवतीप्रस्ताधिपरिग्रामतोत्तरितस्तान्यधिमासदिनानितात्मवदिष्वेषदिनानीत्यन्तिर

सिंह श्रोतोः ग्रन्थात् यथा अस्ति वर्जुनो न राजानि चेता वद्धिः रोरमासैः ३२। चांडमास प्रमाणतु त्यानिक्षर्वात्॥ यतस्म
 ७ तु ल्येषु सोरेष्व मांता तसंक्षमस्ति अर्थात् विश्वातां तदितो भवति॥ तथाच तावद्धिः ३६। सोरे कोपिमासः॥ तत्साप्तनं च उपाते
 न॥ तत्रैकदाकदाहितैव च ग्राति पदाद वेष्व संक्षमो दत्तः तत्र सध्यम् ३७। वसंक्षमेणावद् कुदिनद्वादद्वांशां तारते
 नैव भावितव्यं तत्राद सावनानि॥ यदियुगाव्यः ५३२०००० युगसावनानि १५६६९९७८२८ लक्ष्मते तदेकास्मिन् रव्यवे
 ३८। ८५। ३९। २४। किञ्चनीत्यनुपाताद गतानि शारन्वत्रामास्ति अप्योत्पात्यः सावयवाः अस्य द्वादशांशः सौरमासात्य
 कुदिनानि ३०। २५। २०। ३७। ततो तरावगमाय चांडस्य कुदिनानि यदियुगचांडमासैः ५३४२३३३६ उदात्ततानि युग
 सावनानि तदेकास्मिन् त्रिमिति ३८। २८। अनयोरं तरं सावनात्मकम् वद्धुः ३९। तथाच वर्यमर्थः संपत्तिः ९३। कालप्रवत्तावपि मधुमे
 ष संक्षमोन सम्प्रेरपूर्व्यतो ३१। ३२। तु चांडमास कुदिनेष्वैत्रः सं-३३। पूर्णः संक्षमः पुनर्द्वामास कुदिनेतत्तद्वयत एवत
 तत्रैकदाकदाहितो भवति ३४। ३५। वसंक्षमस्तत्तद्वयित्रैष उत्तरेद्वयित्रैष उत्तरेद्वयित्रैष उत्तरेद्वयित्रैष
 अन्तादिसंक्षमांता: संभवं ३६। ततो अतः प्रतिमासमधिश्वेष्व स्यवद्युपत्व्याप्रवत्तेन नुपातेन संक्षमीकरणं यज्ञेताव
 तो तदेकास्मिन् त्रिमिति ३७। समतांगतेनानेत्र किमिति फलं ३८। वाचिन्मासाः वेदशास्त्रादिनानि॥

श्री

तथाचैतावद्धिः सोरे कोपिमासः पत्तीतिजातं तत्रैकदेवतावद्धिः सोरे कोपिमासः तयुग सोरैः द्वियंत इति संपद्यते
 युगाधिमासातः १५६२३३३६ इत्यप्यन्तः॥ १६। इदं किल वालव्युत्पत्तयेतावनमनुप्रस्त्यप्रत्ययोत्पादतं॥ तस्मात् तस्मा
 व्यतन्नां इत्येकाशोषमतस्तथैव प्रदर्शनं युक्तं यथादेव सोरादिवरा: ३६० गणनयाचांडः पुनः ३७। १। ३४। ततः ९३। कालप्रवत्त
 वेद सोरादिवयोरं तरं तिथ्यः ३८। ततो यज्ञेतावतां तरेण द्वादशरा ९२। सौरमासास्त्रभासातां गतेन नानेत्रिंशान्मितेन किं
 यं त इति लक्ष्मते पुनर्लक्ष्मवत् ३९। एवति॥ अथ द्वोपपत्रिः॥ अथ यदासौरचांडदिनयोरं तरैः पित्रैष तथाचांडसावना
 दिनयोरं तरैः वसंक्षमतथाच्च सतियतो द्वयैर्गणान्यनेतावनानां मुपयोगोऽतः ३१। तः सोरेष्व पित्रैष तथाचांडसावना
 यित्यः सावनचांडयोरं तरैङ्गांडेष्वोरित्यतेतदावमानिशायतेतत्रैकदिनासातः ३२। सावनो ३०। पित्रैष एवति चांड
 स्यन्यूनतेन तिथ्यो वध्यः सावनानि पुनरधिकत्वेन न्यूनसंत्याकानि॥ ततो तरस्मै ३३। तैः क्षयातैस्त्रिथ्यः शोधिताः
 शोषं सावनानि वैवमनुपातात् ९४। कालप्रवत्तमासे द्वयमुक्तयोरं तमितिविवारैः सावने ३०। चांड ३५। उत्तरेयोरं तरं ३६।
 न तेनुपातः यज्ञेतावतां तरेण चांडति ३०। सावनानि तदेकदिनतां ६०। गतेन द्वियंतीतिलक्ष्मयः ३७। तेष्व रसाः ९८।
 सावयवाः ९९। ततो नुपाताधगेयज्ञेतावद्धिः सावनेः एव भवदिनं तद्वयगसावनेः द्वियंतीतियमश्वराकात्कुल

सि. कं देवाश्चिन्यादित् ॥ अतोर्कैश्चगणानांभूदिनासांचयोगनुत्याएवभ्रमः अतस्तावत्सुपष्ठं ॥ ॥ एवं प्रकारांतरेणाधिभासन्य
 १० नाहनामानयनायुगे रविर्चंद्रदिनसन्यकाष्टलितंस्युनाहाधिभासयोः प्रकारेण साधनं उत्तिविलं वितेनाह ॥ ॥ अवनि
 वासरनोद्दिनांतरे ब्रह्मदिनानिवदतिविदः सदा ॥ रविनिश्चाकरवासरसंचयांतरसमाधिद्वासकवासरः ॥ १६ ॥ ॥
 अवनिवासराणांभूदिनानांचंतरेणाविदेगाणितनिषुणा अवसदिनानिवदतिविदतिनिहकानांयुगचंद्रदिनानांयुगसावना
 नांचांतरेहतेरेष्वसदेत्तानीत्यर्थः ॥ तथारविवासराणांचंतरेहतेरेहतेरिधिदिनानिभवंति ॥ इदंन्यूनाहाधिभा
 सवासनमागतार्थमेवेति ॥ ॥ अथतेनैवदत्तेनभूमोपयोगं दर्शयन्तरसर्वग्रहसावनानाह ॥ ॥ १७ गणवर्जितरस्य
 रामनिर्वरनिरेचरभूदिधनसंचयः ॥ इहसकृदतथाहिवासनानिगदितास्त्वधियैवसा ॥ १८ ॥ ॥ १८ गणवर्जि
 ताभूमसंमितिः रवेचराणांभूदिनसंचयोभवति ॥ वहयमाणभगणांतर्गतैरष्टग्रहैरतेभूमसाउनीहतास्त्वस्यत
 स्यग्रहस्यउदयाद्युदयावधिद्वानिभूदिनानिभवंतीत्यर्थः ॥ अस्यापि वासनाऽसावनभूमोपदर्शनेनगतार्थनि ॥
 अथाहर्गणानंतरमेव ॥ ग्रहानयनेतदुपशोगतप्रसंगस्य ग्रहमंद्रविद्वापातानांरथोऽतात्रयभुजंगप्रवातदि
 तयरथोऽताशात्तेनीक्षेणश्लोकसहादेनभगणानाह ॥ ॥ सूर्यसौम्यात्तिवपर्ययायुगेपूर्णपूर्णवरवदंतरसागरा ॥ ॥ १९

श्री

१९

वद्दस्तरत्रिशरनिर्यगेष्वदः शीतराद्विभगणावधैः स्तताः ॥ १५ ॥ दंतदंतिरसरंभेद्यप्रमासंगतस्ययुगमंउलोन्मितिः ॥
 खोगुणजोटिभूमयोरोहिष्ठेवचलतुंगपर्ययः ॥ १६ ॥ पूर्णलोचनेयमाधिद्वागीव्यातिर्भगणांमितिमता ॥ अं
 तिगत्रयमद्वृत्यपर्वताभागवाक्षुभगणायुगेमताः ॥ २० ॥ मतोगांगार्दचांगवेद्यदुरसंख्यं पतंगप्रसूतस्यवक्षप्रमाणं ॥
 विराशिवीभनागाभ्यमश्वमानंविधोमंगतुंगस्यपूर्वद्युत्या ॥ २१ ॥ भुजंगानिद्युम्तदस्त्राविलोमाः स्तताः पर्ययाः
 सोहकेचेदुपाते ॥ सहस्राहताः कृत्यजातारेवेत्यस्त्वारवायस्यैषवक्त्राणिकृत्ये ॥ २२ ॥ होत्यसंगस्तगुणाः कुजादधोवे
 दश्त्व्यमलामद्युम्तरा ॥ नागष्टुणमिताः खरवग्रहः पंचपावकग्रीहाशदानवाप्तयः ॥ २३ ॥ कृत्येषातानांकुजाद्यस्तगा
 नांपारावारेहदिसंख्याक्षेण ॥ अष्टेभाष्यायायुगांद्विवेष्वरामाभांकाः पक्षषष्टिंगतुत्या ॥ २४ ॥ ॥ अत्राप्यहस्ता
 पतमेवव्याख्या ॥ ॥ मंगलभगणवक्त्रपर्ययशब्दस्तुज्योतिः शास्त्रप्रात्मेष्वाः पर्ययाः ॥ युगेसूर्यसौम्यात्तिवानांरवितु
 धश्तुभगणांतावंतः पूर्णपूर्णरथवदंतसागरेत्तान्मिताः पर्यवासगणाः ४३२०००० श्रीतरामैश्व्रंद्रस्तेतावंतः ५८
 ५५३३३६मंगलस्ययग्रतावतीमंउलोन्मितिः २२९६००३३रोहिष्ठेयस्यवेष्यस्यअमीत्यलंतुगपर्ययाः ०७९३७०६० ॥
 गीष्यतेर्गुरुषायुगेभगणसंमितिः ३६४२२० ततोयुगेभगणवस्यजाक्षिष्ठमुद्भवितयावत् ॥ तस्यत्रत्यगत्यम

स्ति रो द्वूरवर्षता: ७०२२३७६॥ अन्नक्रितवश्चजाश्रेतिसमाप्तः ॥ ॥ अथपतंगप्रसूतस्यसूर्यसूनोरेषाभागणसंस्ति
 १२ तिः ७४८५६॥ तत्भ्रंशंदोद्दृश्य ४८२०३४८पातस्य अभीप्रतिलोपपर्ययः २३२२३८॥ एव एव सहस्रगुणि
 ताः कल्पगताभवात् ॥ यतोयगसहस्रेण कल्पदत्तियुक्तमुक्तं ॥ ॥ अथदूल्यानुरोधेन सूरदार्थमेहस्यत्वेन संदोद्दृपर्यया
 नाह ॥ अथसूर्यसूचकाजीतितत्रविशंदोद्दृश्य ३८७ शोषमंदोद्दृश्य २०४४ बुधसंदोद्दृश्य ३६८ गुरुसंदोद्दृश्य ९००
 सितमंदेवस्य पृथुपत्ततः शनिमंदोद्दृश्य ३९ ॥ ॥ अथसौमादिकातानां व्यस्तपर्ययानाह ॥ ॥ कल्पेषातामिति ॥ तत्रकुर्व
 पातस्य २१४ बुधपातस्य ४८८ गुरुपातस्य २४५ कविपातस्य ९०३ शनिपातस्य ६६२ इदोर्मदेवुपातयोऽपर्ययाग्रहः
 सहेव प्रागुक्ताइति ॥ ॥ अथकोयभगणशब्दर्थः १० नानं नक्षग्राणं गणेषाणां इतिवाभानिगच्छते; नेत्रतिरञ्चन्यावद्य ॥
 तत्रहतप्रथमः ॥ संस्कृप्तोयगमेतुतेषां सप्तविंश्टिसंख्यात्संख्यत्वेनेतावलानपपत्तेः ॥ तत्सामान्योपगमेचतेषामनं
 तरत्वेनपरिसंख्यानानहत्वात् ॥ किं चतेषां संख्यात्येषां प्रतियोगितां वेष्टतानुपपत्तेः ॥ तद्वितीयः ॥ तेषु गणानोपायत्वस्या
 संभवात् ॥ न चरमोनिर्वचेनादितिचेत्त ॥ रात्रिहेत्रशब्दानां पर्वायतयाभानां द्वादशारशीतां भोगगणाः भोगमूरुः ॥ श्री
 अयमर्थः ॥ यस्य यस्य ग्रहस्य प्राप्तात्यायावतो मीनात्तरं वं धास्त एव तस्य भवत्रक्षेत्राभवंतितेव युगमयवाक्यम् ॥ १२

शीढत्यपरिगणिताः संतोयावां स्मासमुद्दायः तेतस्य लोपदेलोपात् ॥ शास्त्रपार्थिवादित्यायेन सध्यमपदलोपिकर्मभा
 रयवलेन भासेगगणाएव भगणाइत्यव्यंते ॥ तेच स्वत्वगत्यनुसारात् प्रतिग्रहमन्यथेव नाधिकसंख्याकाएव भवदंतीति
 तथोपदिहाइति सर्वमात्रियुक्तमुक्तं ॥ अन्नोपपत्तिमाचार्य एवात्प्रतियोगितानं तरमेव दक्ष्यतीतिक्षिमस्माकं एथ हृष्ट्यन्तप्र
 यासेन ॥ ॥ न नुक्तिमेतेजिहुस्तानादिवस्मतो विलासेन मात्रासादिता सादिता उपमोलिकागमात्रिष्ठाईत्याश्रम्यमूल
 प्रादर्भिकानुमोत्तिमेकतयाइतं ततिलक्ष्योपदर्शयनुपा पत्रिप्रतिज्ञानीते ॥ ॥ श्रस्तार्कशीतिगुरुस्तिष्ठपुलस्यमु
 त्येष्टान्तेष्टेष्टेसमुद्दिताभगणास्तरेते ॥ अन्नोपपत्तिमसलां स्तुगमामपूर्वावक्षये युनाभगणसाधनवेष्टक्षर्मी ॥ २५ ॥
 उत्तानं चेतते ॥ येवत्सोमसूर्यः स्तुत्यासिङ्गं तेषु ग्रहपर्ययाउक्तस्त एव एवास्मात्प्रतिवर्षाइति माधुनिक्षयुक्त
 त्वमेतेषामितिभावः ॥ अथक्रान्तां भगणानां दासनामुद्दिचक्षः पूर्वग्रहमादिसिरनुक्तत्वेन स्वयमेवातिप्रद्यासारादि
 तत्वेन तत्रामुन्नर्वार्द्धनप्रद्यासनाह ॥ ॥ अन्नोपपत्तिमिति ॥ अथप्रथमसादित्यभगणानां मेवोक्तत्वेनादौतद्वास
 नामेव प्रतिविषयादयिषु रुद्धां ग्रहां तदिक्षुराधनमधिकारां तरार्थं क्षेत्रप्रसादसंततिलक्षयादितीययाचनदुपक
 रणोपस्थापनं विधायेकामधुमाधवीतिरः शालित्योनुष्टुपूर्वयमेवामंदाकांताचेतिभ्लोकनवद्वपुत्रिवभन्नजाह ॥

अं४ः समीकृतमहीतलसंस्थितस्यष्टायादिनोर्धविकाससमस्यरांकोः॥ याम्योन्नराभवतिरैवतदुक्षमस्यपुण्यस्यत
त्वपरपूर्वदिशोभवेतां॥२६॥ रन्नस्यद्वोभवत्तद्व्रश्वसूलभारायथायमकुवेरदिगायतायात्॥ लंबोपमस्यस्यस्यरम
स्यतुपूर्वशागकीलंतिवेश्यनालिकांश्चित्तिलांचकीते॥२७॥ याम्योन्नरामधतयाप्रतिलोक्यस्यर्यंत्रयांदिश्चतइहोन्नतां
गमानं॥ शास्त्राविद्वाऽप्यन्वतेन्नतर्भागकाः स्फूलत्वाक्षकांतरयुतीसमारिन्नदिक्कृत्वे॥२८॥ कांत्यशास्त्रज्ञयाजिन्नप्या
विशक्ताग्निधीन्द्विनुदोर्लवास्फः॥ तिमांशोरन्नदासरेरात्रिवक्त्वेहस्याधिष्ठांकत्ययेत्पद्धिः॥२९॥ एवंसूर्यसा
यन्नप्राप्विद्वास्यष्टभूयोवासरेन्यत्रसुत्तमः॥ स्यष्टराभान्वोरंतरेतष्ठेषुत्तेयावास्त्र्यस्तत्संतस्यतुगां॥३०॥ मध्यामुक्ति
स्यद्वक्त्वंस्पष्टतत्तद्वस्त्र्यत्यत्यान्त्यसर्वायुतेर्यत्॥ वृक्षीसुत्तमः स्यान्नदास्पष्टतत्योस्यार्कस्तंरात्रीष्ठूर्यंविदित्वा॥३१॥
ततः प्रतिदिनंमध्यगत्यामध्यंप्रवालयेत्॥ नालंतरेणतन्मध्यस्फुटयोरंतरफलो॥३२॥ ताम्यंयत्रावेमध्यस्फुटगत्यो
परंफलं॥ वैयंतज्ञयासम्बासदलंतीनोक्तमउले॥३३॥ एवंयारान्द्रभवतिसावित्तरात्रीकामादिरूपस्त्वावान्वेयः स्यात्स
विकलदिनेस्तेभभोगासिधास्फः॥३४॥ एतिस्त्वेकोभवतिभगाणश्रेनदाभूदिनैः किंकल्येसाम्याइतिकुञ्जनैः पर्ययास्तेनुपा
तान्॥३५॥ ॥ अत्रसूत्रनवकेषदार्थस्त्वगमएव॥ विन्तुतात्पर्यपार्वतीर्णाप्यन्प्राप्नियापुरस्कारेणातिप्रपंचाप्दिहविधीयते॥

श्री

१३

तत्रभगलोपपतिं जिज्ञासुर्गामित्तोलविचक्षणः क्षणमपि मुवंविचिंत्यन्नक्षेत्रेभन्तमेनिरावरणेभनुपहतेदेहोपय
त्वेनमुदोनुशावत्तंसंपाद्यजलपादा प्रक्षेपादितिः समंतापरीक्ष्यनियतद्वादिरूपस्त्वमध्यमुपलक्ष्यलक्षणेत्तं शंकुतास्मि
न्मध्यमागएवयथा शंकुकेऽन्नरवतितभान्विन्यत्सेदिति॥ ततः पूर्वमेवपूर्वदेवासिक्षादित्यदिनमानंजलपटीयेत्रप्रमा
णेनविगण्यस्ताद्विनमानस्यत्रिशूलांशंतरलतेशोषस्यावंतिपलानिताम्यद्वितानिलूप्तातेऽयः खदेशाचररवंजानि
विशेष्यदिक्षुद्वितदिशोषर्यंतु॥ ततोयदिप्रथमप्रवत्तंउपोपतदादितमानस्यनिजद्विविंशत्येनयदिद्वितीयेतदाष्टा
विंशत्येनयदावरमेतदेकसमत्येनसंस्कारे ग्रिमस्यदिनस्यप्रमाणंशायते॥ तत्रयदिदाहिणमयनंतदातेषामं
शानामषात्यन्यद्वज्जरमयनंतदाप्ततमितिसंस्कारेवेशोषः॥ तथा हतेचायवहितगामिदिनस्यप्रामाण्यंशात्तदृशीह
त्यदिनार्घ्यलताभूयोप्यपरदिनेरव्युदयाद्वृतीयंत्रप्रवालयदिनार्घ्यान्मितेन्नतेप्राविनिवेद्वितस्यशोर्याष्टायातदग्रेचि
क्फङ्कलाशंकुमुत्तार्यकेऽश्वायाग्रयेतरंतरंसूत्रादेनानुरंथेवशंकोरपरशागोपिसूत्रंप्रसार्याग्रतु
त्यया शालाहयातश्राप्येकंक्फङ्कलासूत्रानुसाप्तेनैवगौरिकादिनाविशिष्टारेत्तमुत्पादयेत्॥ ततः सूत्रमपरार्यम
उपत्तद्वयतेरवाचिक्फङ्क्फङ्कलासूत्रान्नरदिक्फङ्क्फङ्कलेतत्रयविक्फङ्क्फङ्कलेन्नदुक्षमासिमुखंतदुन्नेतराचिक्फङ्क्फङ्कलेपरंतुदाहि

୬

तदनुरोधात्पदं प्रकस्य भुजा द्विलोमं सायनं मादित्यं मुच्चापयेदिति ॥ तथथा ॥ यदासु जरता बन् १०५ ॥ रविश्वे त्वायन मश्चिम्या द्वासन्त स्तु दारविरच्छेता को नेव ततो रविश्वे त्वराद्या सन्त स्तु दापदद्यात् ईशु जं विश्वो अथ ग्रीष्म ॥ ३ ॥ मादित्यः यदाचारा धरनुराधा सन्तो रविस्तु दाभुजे पदद्यं दला शैषामादित्यः यदापुनर्वीसवाद्या सन्त स्तु दाचकात् ॥ १२४ ईशु जं विश्वो अथा व शैषमादित्यः स्थादिति स्तु तासं ॥ एवं ततो द्विनार्थकालिके स्फटेषावनेयपरिज्ञाते त्यवहितापरदिनेयपुनरादित्यं यथापूर्वविष्वासूयो नेतां द्वापक्षसां ज्ञादिद्वारा विलोमविष्वेत्वान्यदेवासिइ स्पष्टमादित्यं द्विनार्थकालिकं ज्ञातादिनद्वयोङ्गवयोगा दित्ययोक्तो रेहते स्फटा त्वैवासिकारवेभुक्तिहृष्टव्यतीव्य ॥ ततो नहि स्फटगत्याभ्यगणः कृत्यायितुं युक्तः ॥ तस्याः प्रत्यरुप न्यथाभावान् ॥ अतो मध्यगति रेव तत्राप्यकीतितदर्थं द्विचित्कर्म प्रतिषादयनं ततो त्यन्तान्त्या नप्तिज्ञायानाह ॥ ॥ तद्वयुत्तद्विति ॥ ततो वर्षमेदं प्रत्यरुप द्वाचकरणोनोपदद्वितेन यथारबेभुक्तेश्वावगतो यदिनेस्फटगतेः परमाहृपत्वं ॥ अयमध्यः ॥ प्राथमिकवैधकालात् प्रत्यहमुपवीयमानायागते इकरसान् यास्मिन्दिनेऽपचित्तिरारभ्यात् त्पूर्वदिनगतेः परमो ज्ञयस्त्रान् ॥ ततः पुनः प्रत्ययमपचयेऽकरसादेव यास्मिन्दिनेऽपचित्तपत्त्वात्त्यूर्वदिनगतेः परमो ज्ञयस्त्रान् ॥ अत्र संदाववेधाय कालो प्रयुपर्यस्त्रान्त्वेतोक्तेऽतिमंतव्यं ॥ तथाद्यादितेपरमात्यत्वं तद्विनेयवाप्तप्रत्यन्तर्य

स्ति रु १५ न
 केंद्रस्यापिष्ठृतयामादिस्थृत्वेनक्रमनेव ॥ अतस्तत्रगतेः परंन्यत्वमितिरबुद्धासनाएवत्संभवतीतियत्तु
 त्यमुद्भवत्यक्त्वेनसाक्रावेदपरिश्वाने, क्वांसंहोडमपिशात्मस्त्वयन्योतिशयः ॥ ततोयत्रदिनेगतेः परममहत्याव
 दुपर्लब्धंतत्रपरमात्मसहत्योर्गत्योर्विगदरुत्त्वैवमध्यगतिः यतउपचयापचयौनुत्यावैवतियथातेमध्यगतिरादित्य
 स्यपरिश्वायते ॥ ततोमंदरघन्तपोपदर्शनेवाजेनवेधादेवमध्यमार्कमप्याह ॥ ॥६४॥ अतिशयेनस्थु
 हृथीपरमोपचितेत्यर्थः ॥ यत्रदिनेवेधादयगताताद्वारीगतिः । तदिनेस्फुटतुत्यरमध्यार्कः ॥ यतोगतिफलस्यपर
 मोपचयस्त्वलेश्वरमंदफलस्याभावः ॥ अयमर्थः ॥ गतिफलस्यपरमत्वस्यतीचोद्धसमेकित्यग्रहेसंभवति ॥ ग्रहफ
 लाभावोपितेवेदतिमध्यतुत्यएवस्फुटः संभावतेऽतस्तदास्फुटत्योमध्यइत्यत्रविधिं ॥ ततः स्वेषदित्यवधिम
 घगत्यात्मुपलब्धंमध्यमार्कदित्यप्रवात्यतदिष्टदिनेवेधासेष्टस्फुटग्रहस्यमध्यस्यचांतरमंदफलं ॥ यत्रदिनेमध्यार्कु
 त्तितुत्यास्फुटगतिस्तदिनेपरमंदफलमुपजायतेतद्वक्षामेडत्तप्रतिसंउलसंपातासन्तरमवग्रहेनात्यन् ॥ ॥६५॥
 अथेसंहोडनीचत्तस्यपरिधिज्ञानोपायमाह ॥ ॥परमफलभागानांशावद्वारीरासातत्रनीचेष्टमंडलेव्यासः ॥५ तथा

श्री
१५

इन्द्रारात्यरिधिसाधानेतुयानासः ॥ तर्वजेतत्तद्वेद्याधिकाधिकारेगतार्थमेवेति ॥ अथोपसंहरन्नफलितमाह एवमिति ॥
 एवंप्राथमिकवेदसाधिकतार्कसमर्पुत्तरपिराणीशागतिशाविलिप्तातिर्येनकातेनोपलक्ष्यतेतदेतरपतितानिदिनानि
 शाविद्वलानीतिसावयवानितानिसावनसंशानिस्मः ॥ तीनिचेताववेतिसंपर्यते ॥ ३१५ ॥ इतत्परिशानेवुगभगणाश्रा
 जुपातेनसाध्याइत्याह ॥ एतिरितिचेतावद्विश्रूदितैरेकोरविभगणस्तरयगतावनैः ॥ ३१६ ॥ भूत्रैकिवंतहतेपूर्णपूर्णरव
 रवदेतसागरा ४३ २०००००३७ उथपश्चत्तद्वेति ॥ ॥१२॥ वर्वर्विगणोपपतिमुक्तार्थना ॥ ३१७ ॥ बद्धव्यौद्धेष्टपत्तभगणानुपया
 दयितुंविक्रीतिमेद्वतथारथोद्भवतेततोन्यदार्थागीतिद्वितीयमप्याह ॥ ॥१३॥ याम्योद्दृष्टुलयागतेश्वराधरंतूर्यणपू
 वेत्तरेद्विष्टारापहसंस्कृतापमद्विहेयोथत्कार्याः ॥ यताराविष्टदिस्फुटिलत्यमीष्टव्यव्यावृत्तेः क्वामेमध्यवि
 द्वग्नमग्नविधिनार्थकोदयेः प्रस्फुर्य ॥ ३१८ ॥ तत्समोहिमगुरायनद्विकर्मसंस्कृतत्वात्तीरितमार्थेः ॥ प्रस्फुटायमवग्नमध्य
 लग्नक्षापक्षमातरमिष्टुर्हिमगोः स्यात् ॥ ३१९ ॥ दद्विष्टराणाशावेयश्चिरेषाणां द्वोपितः पातः ॥ पुनरप्येवंपातंशात्मा
 क्षालातरेगतिः कार्या ॥ ३२० ॥ सूर्योद्वरद्विष्टुमंदहोयंगतिस्त्रैवस्य ॥ अन्तयारगणाः साध्यामहायुगेव्रात्यकल्पे
 ग्रा ॥ ३२१ ॥ ॥ अस्यापिसूचन्तुहयस्येतत्तात्यर्थ ॥ प्राकृप्रसाधितेनतेनेवनलद्वयेष्टेष्टदायाम्योदिङ्गुलमागत ॥

शिरोऽनुवाद
 १६८ तमिंदुविलोक्यतदिनार्थीयधारणे ॥ नुर्यवेषेनैवेद्यूदलेनतांशान् विशाय पुनरक्षांशं संखारादिंदुस्य यपञ्चान्साप्तं
 दिति ॥ तथा हृतेचंद्रस्य रासं स्फारिता कांतिवगताभ्युत्तिः ॥ ततो विलोमचंद्रान्तयाय शान्तां शान्तां वृथते वसोपाप्त
 माह ॥ तदिन॑१२ प्रथमसेवादिनावसान समये जलघटीयं व्रप्रष्टेषेणं दोर्याम्योदम्पुलसंबंधकाले निशासं वंधित्योपदी ॥
 श्राविद्येयं त्योजाताऽन्तिसंश्खार्यता एवं तदाभीष्टवर्णः प्रदृश्य संक्रोदयोर्हर्षप्रभ्रमार्गेणात्मात्मात्रिकाङ्क्षेवः संकाशान्ताप्त
 अविलग्नं कुर्यादिति ॥ तत्र तदारादीप्राप्तिर्यावदवगतं तावानेवयहा ॥ यतदृश्मर्मसंस्थानः स्मृतेन्दुःविमुत्तेव
 परिश्वसत्तोरिचंद्रस्या पञ्चमसंउलविक्षानीयं स्थवित्तमेवेतितद्युज्यतएव ॥ ततो मध्यविलग्नसंदर्शं प्रकल्प्य
 तस्योक्तवद्यपञ्चमंहृत्यापूर्वविधानीतया स्पृष्टकांत्यासहांतेहते ॥ वस्त्रो चंद्रस्य तलालेशान्ताः ॥ ॥ तत एव पातशा
 नेषाय माह ॥ ॥ दक्षिणावाणां शारदाति ॥ तत्र सहिंचंद्रविक्षेषोयददृश्मिणः सनृक्षीयमाणां उपलक्ष्यतेवेधात् ॥ ततस्तु
 दाशावकालेया शान्तं दृः संक्रान्तिर्थितस्य पातो भवतियतः शराशावस्त्रानेऽन्वेत्तं कांतिवज्ञानेदुविवेचाग्रेणात्माक
 द्वारास्मिन्दुविक्षेषेयपर्ययेदाक्षिणविक्षेषेयकालवेधादेवावगतेप्राप्तवृंशं परिशाय ॥ ॥ १६९

पुनश्चक्षविद्वापतेकते ॥ वस्त्रो चंहं पातः ॥ तयोः पूर्वानं तरानीतपातयोर्यावदंतरं स्मपातगतिः अनुपातादेकदैवासिका
 यति ॥ अस्योपपत्तिः ॥ हीयमाणदक्षिणविक्षेषेपस्याभावोमेष- वर्णविधातएव विपातं चंद्रोभवति ॥ १० ॥ नान्यत्र उत्तर
 शाराशावस्त्रंष्टुकांतरे ॥ पञ्चमसंउलविमुत्तयोरपरसंपातासन्नेपिविपातं चंद्र ॥ ११ ॥ तत्रादक्षिणविक्षेषेयस्त्रान
 एकुष्ठादवेषादवगतः अंद्रेषातस्वश्वरु ॥ अथमस्मातिर्थितोजातोविषहतः ॥ १२ ॥ नत्तन्नेशावद्वृष्ट्यापाशावस्त्रते
 यतस्तदाय्वेक्षदावेषादव ॥ १३ ॥ गतश्चंद्र ॥ १४ ॥ तत्रचंद्रेण तुत्यपातउप ॥ १५ ॥ वायेण यदुपादिष्टं तदेकदैवासिमतमा
 दउत्तरविद्वादक्षिणविक्षेषे ॥ १६ ॥ काशवश्वरु ॥ १७ ॥ चक्रविद्वापतंहृत्याक्षां ॥ १८ ॥ विषयते ॥ दिनुपद्माधिकप
 लंव्यचक्रादश्वुद्देवपातमुपाद ॥ यसपातताभिप्रायेनैवेतिमंतव्यं ॥ अस्मित्तेनुपातस्य प्रागेव चक्रविद्वापतंहृ
 तमितिपुनरपेतन्नाशादनीयमेवेति ॥ एतत्तु गोलेगोलं पात्याय १२ विमुत्तयेवस्त्रापनावस्त्रेसर्वस्त्रास्तिः प्रपञ्चि
 तमेव ॥ ॥ अथ चंद्रो ब्रह्मगणोपयन्ति माह ॥ सूर्यो ख्रवदिष्ट्यवस्त्रापि ॥ यत्रवेषादिंदुगते ॥ परमात्मतेजायतेतदिन्नेश्वरनक
 लाशावेनोद्वचंद्रोतदात्यवेषति ॥ ततः पुनश्चंद्रस्य प्रत्यंवेषाद्यदिनेपरमाद्वीगतिर्थादिन्नेश्वरनक्तीतदभ्यव्ययोग
 दत्ततुत्यामध्याचंद्रगतेः ॥ तथा मध्यगत्यानुपातेनयद्याम्बिन्दिन्नेतावतीगतिष्ठगद्यत्यसूर्दिनेः क्षितिर्थ

सं•क
१८

શ્રી
વા

४८

कांतरत्वेनशीघ्रोद्धमप्युक्तीयसमर्थनीयं ॥ एवं सर्वग्रहाणामपि ॥ अथोऽयं संख्यतेरवगमेपिनरिविक्षं मंदफलवरूपमुपत्ते
 भ्यतश्चतितदर्थमेकामुपेद्ग्रज्ञामुपानिवधन्नाह ॥ ॥ स्त्रीघ्रनीचोद्धसमेषुनस्याघीघ्रंफलंयोमन्नेरघुनन् ॥ तदास्फटोयः स
 मंदस्फुटेथतन्मध्ययोरंतरमत्रामिदं ॥ ४२ ॥ ॥ स्त्रीघ्रनीचोद्धनवासमेषुबोमन्नेरघुग्रहेषुभौमादिषुननमिति निर्धारण
 नद्दोघ्रफलमुत्पद्धतश्चितउभयत्रैश्चज्ञादेरनुद्येफलस्पद्वापास्तमितिभावः ॥ तदायएवदोर्धेस्फटोशान्तः सक्षिलमंद
 स्फुटएवसंख्यारक्षुफलान्नतरात्तावत् ॥ तदामध्यगताप्रचालितस्येतद्वातिकस्यमध्यस्यवेधातिष्ठं मंदस्फुटस्यवांतरंतत्त्वक्षिल
 मंदफलमितिविविक्षमुपदर्शनंजातेमेवेति ॥ ॥ अयुतासेमेज्यमंदानामध्याक्षनुत्प्रमेवदधान्नेश्चिप्रियेतदपादनायैकां
 बरंतातिलकामाह ॥ ॥ सौरारम्भिषुरवेः पुरतःस्थितेषुमध्यग्रहास्फुटरवगास्पद ९वेदष्टः ॥ दृष्टास्थितेष्वधिक्षेवेत
 तरुयाणांपूर्वेश्चलेद्धमिनतुत्प्रमितिप्रदिष्टं ॥ ४३ ॥ ॥ उत्तानंचैतत् ॥ अथसांप्रतेग्रहमंदेज्ञानांभोगसाधनमाधातुं प्रला
 र्द्धमुपकृत्यवधासितयोगतिसाधनपुरः सरंपर्ययाणामादित्यचक्ररमेत्वेहेतुंसर्वतेत्तुशाश्विनीदितयनिवधन्नाह ॥ ॥ मां
 दाभावेमंदनीचोद्धनतत्प्रवेद्यात्तान्नितिः साधनीय ॥ दैत्येजप्रोलग्नतुत्प्रोकुर्तस्योशेयोतास्यान्नतमतीरात्यनीये ॥
 ४४ ॥ यावत्कालंसर्वतोग्रास्त्रितोस्तस्तावद्योदृष्टसंस्थेऽसदात्तौ ॥ तस्माङ्ग्रेयपर्ययाः सूर्यचक्रस्तूत्यः कृत्यसाधनार्थ
 ज्ञात्वावोः ॥ ४५ ॥ ॥ मंदसंवधिमांदमंदेज्ञवशादुपपत्तेयत्कलमंदफलमितिग्रावन् ॥ तद्यत्रादितेनोत्पद्धतेतत्रमध्य

શ્રી

प्रहन्तुत्यमेवतस्यसंदोषं ॥ दैत्येजयसाविनिश्चितिजस्येतुपशुक्रोयस्मिन्कालेयावतीषुप्राक्षुमितिजरपलब्धोतारांपर्दीनांप्रिप्र
श्लोकेन्द्रास्त्रोदयलग्नंकार्यं ॥ तद्वौदुधोदयमालिकंतदात्मतुत्यहवह्नतायनदृक्कर्मस्कोवृभौयेदित्यः ॥ ततरत्नस्मादेवदृक्कर्म
हत्यातेनव्यस्तसंरक्षतः स्फृतः स्पतदिति ॥ ततोदिनांतरेणतुनर्वपशुक्रोत्तदयकालेनिश्चावत्रोषंविज्ञायतस्मात्प्राग्यत्तरा
धनेष्ठूर्वापरदिनजघोरांतरेहतेतस्यस्फृतगतिः साच्चरविमध्यगतितुत्यैवोपयातिस्फृतगतोत्प्रत्येकफलदयह्न
तोविशेषः ॥ ॥ ननुस्मिन्नक्षणासपिरविवर्धेष्वदीनांदृथंभगाणंरसत्यमध्यगतेश्व्रतत्यलमित्यादांक्षयौनदुपपादकंप्रकार
मेहवाइत्यादित्यात् ॥ पावत्कालंसूर्यतश्चत् ॥ एतद्वेत्तरवति ॥ उपश्टुक्रेतुतस्यानुचरविवृक्तदाचित्तदृष्टतः कदाचिदग्रतो
यातइतिपर्ययपूरणावधितयोर्यावत्कालंएष्टस्थितेत्वंतावत्कालमेवाग्रगोमित्येव ॥ अतः पुरोग्रस्मविलंबयोत्तत्तत्यायव्य
श्लयत्यायेनरविपर्ययतुत्यतेरतस्यगणांसंसरतीतियुक्तमुक्तं ॥ ॥ उरथायितवलोच्चेपर्ययोपपत्तिकथनायोपेत्तुरज्ञां
रथोदत्ताद्यन्तेष्वनिवध्यन्तात् ॥ ॥ वित्तोदयाद्यात्यदीप्रसाणंस्वखाययोत्पंगाणितेनयस्तात् ॥ तद्वौस्मिन्नर्त्तस्थनरथया
तंतथाद्यतीयंत्रस्कराण्डित्यं ॥ ४६ ॥ अंतरेणदिनपातयोर्यदयोजनानिकुलोनित्यानिचेत् ॥ किंतद्वेद्यनिश्चानारिका
मितेः दृष्टयापत्तमिहानुशान्ततः ॥ ४७ ॥ तत्सहत्तलयुतैक्षयरखंकंसम्प्रसारचलक्षकानया ॥ भाजितागगनकृत्स

१५०

1

कामवेषु कुरु चतुर्वयं योन्मितिः ॥४८॥ ॥ अस्यापि सूक्तश्च यस्याय मर्थः ॥ एव दश क्रोदय काले जल घटीयं त्रं प्रस्त्रिय
तते इष्टस्यानपर्यंते मुन्नतिं गते तस्मिन् योगत्योगता यदि काजा तोत्पत्ता : किंतु ख्वयेश्वर्याक्षुक्षयात्याश्रव ॥ तदैव ग्रह यथा या
धिक्कारोक्ते गत्यासीते यायामानीयततो रविवक्षणीते नोन्नते यदि कारता : किंतु गृह्णात्यासीते प्रायेण सिते यस्यात्ताभवं तिता
योग्यांते रुक्षाण्डिन्नलिहाते ऋक्मा । स वृष्टवशः ॥ यतो वयं वृद्धीष्ठिताऽति हितिज्ञेयाते दातृ ॥ तोः सम्मेव नोदितं सितं पृथा
मद्वत्ते तथा च तैते रास्ताति रस्तम् गृह्णयात्ताऽनुगृह्णाय तस्मिक्तमेव ॥ ततो तरानुपाते न सिते इति द्वौ जस्य कक्षा साध्यते ॥ य
दिसिते यस्यातां तरास्ताति : कुव्याराद्य योजना निभुकोति यामाति तद्वारा त्रास्ताति : द्वियंतीति पत्तं द्वौ द्वौ ज्ञेयायो
जनाति ॥ ॥ नन्यर्द्धमाणतु ल्पपर्यमत्वेन सितस्यापि तत्समक्षत्वमेव संभावते इति द्वौ ज्ञपर्ययाणां बहुत्वेन ततोर्वागे
बहुविप्रहस्त्याकथं उक्त्युयातां तरानुपाते न तदुद्विक्षासमाने तु मुच्यिताउक्षयोर्मिन्नकहोपास्त्रितत्वेविरोधान दन्त्य
थाति प्रसंगाऽति चेत्तात्यं । बुधसुक्षयोर्येचतुर्वयं गवक्षेत्यत्रतत्रैव तयोर्मिन्नमणं नयुनरादित्यकक्षायां परं तु तत्रैव भृत्यस्तोऽन्न
योः राश्विषु रोगमनसात्प्येतगतिवद्वा त्यर्थयस्य मैवोपजायत इति ॥ ॥ अयमर्थः ॥ ॥ बुधस्य उक्तस्य वा उक्तवक्त्रिना
अं दद्वायां यावान् ॥ ते हृष्य रुतावान्वै पञ्चयस्तावानेवोपचय इत्यचितानुपचितत्वेगदलतु त्यामध्यगतीः

୩୫

10

— 1 —

सा चोर्द्धमभिरात्यापि पुनरस्तत्यै बेत्यर्कमध्यगत्यै न खरूचलं तुंगकक्षायां परिष्ठमतद्विती ॥ तदुक्तं सारकरा चार्ये ॥ ॥ उन्हे
तयोर्येक्ष्वलं तुंगकृष्णे तत्रैव तौचभ्रमतोर्कगत्येति ॥ तथा च तयोर्युक्त्या तानुपातात् त्रत्साधनं युक्तमेवैति पर्यवर्त्तन् ॥ ॥ एवं
यत्परिश्चात्यत्क्षमानं तत्त्वं तदेव रिक्ष्वर्कक्षामानं समेव ॥ तत्प्रयत्यहमत्पत्त्वेत्यवहारानुपयुक्तमिति मध्यमत्सा
धनोपायमाहतन्महत्वत्ति ॥ ततस्तथेव पर्ययय पूरणादधिकिं तत्त्वेयन्नदिते इक्षायाः परमस्तुत्यं यत्र च परमात्म
त्वं तदुभययोगदलत्त्वामध्यमारितशीघ्रो चक्षक्षाभ्यायेकविंतुतेजोमयं गजगां च वरसिद्धवैद्य ४२४० ॥ दि
त्यादेयघशेषो चक्षक्षाराद्धरिष्टारिष्टेदितिरादः ॥ ॥ तत्त्वं त्रैतोऽस्त्रेष्यपर्ययोपपत्तेव प्रतिशात्त्वेतत्परिहायेत
कक्षायात्माधनमनुचितविराघात् प्राकूनिकृपितत्वेतपोनहस्यादेव अर्थात् त्याहां क्षयप्रहृतोपयुक्तं त्वमुपदर्शयन्ता
ह ॥ ७ भाजितागगनकक्षोति ॥ तयानंतरातीतयासितशीघ्रो च भक्षयात्वकक्षादिभाजिताफलमुद्दृपयेया एवमवंति
अग्रोपयत्तिः ॥ त्वद्भक्षयायां परिष्ठमन्तर्गतः त्वदुक्तितुत्पालिसाः कामन्त्रिप्रत्याहमेतावंति ११८५८ नंदाक्षार्थतींदु
मितानियोजनानिपर्येत्येवततः भव्यपर्यंतं परिरसरन्त्यावंतियोजनानिक्रामति पुनः त्वद्भक्षात् ॥ त्वान्तेव भवं
त्यतः त्वद्भक्षातुत्पात्येकपर्ययपूरणेवायमतिक्रामतीतिशातेकत्येपुनः त्वक्षेषातुत्पानिततः त्वद्भक्षात्वक्ष

२० शिरोयाविभाजितासतीषुलंतस्यकल्पर्यथाभवंतीत्यत्रकिंचिर् ॥ ॥ अथोपायसाम्यादुपत्तब्धंक्रियाकलापमात्रेदिरपश्चात्तो
 एवमेववृध्गृहीष्ठपर्यथान्तसोभयेदितिस्फवासनोरुता ॥ मंदतुग
 खगपातपर्यथाः पूर्वसूरिववतेनसाधवः ॥ ४८ ॥ ॥ यैवारीतभीष्ठपर्ययोपपत्तिः सेववृध्गृहीष्ठपर्यथाणांमयीतिशा
 रः ॥ उपसंहरतिइतिशुवासनेति ॥ अन्योपदर्शितप्रकारापेक्षयास्यदुक्तप्रकारे त्यत्यनेयास्यत्यप्रयासादेवावग्न्तु
 शक्यंतेपर्यथाश्चित्स्तुपदमुनान् ॥ अथमंदेवपर्यथाणां एकेहस्ययुगवैष्ट ४३०००० रप्पपूर्णत्वेनपुरुषस्याद्यु
 षोत्यत्वादसाध्यत्वेनतेत्प्रतिपादकस्यागमस्यप्राप्नाण्यमनुमायतेवामपिप्राप्नाणिकत्वमित्यंतर्निधयपूर्वसूरिववत्ते
 नेति ॥ ॥ उत्त्रवेदमनुमान् ॥ ॥ विसतोमंदेवेष्टपातपर्ययेपरेऊरागमः तोपपत्तिकाः उदाधितागमत्वाददित्यादिभ
 गाणप्रतिपादकागमवदति ॥ किंचायमागमः प्रमाणंपरमास्तपितामहप्रणीतत्वादेवदिति ॥ अत्रकैवल्यस्यागमस्य
 नहिञ्योतिविष्टः प्राप्नाण्यमास्तीयतशतिरभ्यवसरोमनोविलासासादितविष्टेष्टासिद्धिर्वभावतयाहेतौसंदिध्यात्मि
 द्विमाङ्कमानोयदिक्षित्प्रत्यवतिष्ठेतूतदयंफलान्यथानुपपत्तिप्रसूतार्थापत्या ॥ व्यव्यतिरेकव्याज्ञातिन्या
 प्रतियोधतीयइतिष्ठेयं ॥ ॥ एवमहर्गणस्यग्रहनयनस्याचोपजीव्यसूतमुपकरणजातमशोषंववस्थाप्याप्नुमा

श्री
२०

ग्रहसाधनेप्रधानीसूतमहर्गणमानेतुंकुतविलंवितचित्यसेतदारिसंधने ॥ ॥ गतिसमुद्दवयातसमागणस्तरणि
 त्विर्गुणतोगतमासयुक्त ॥ खगुणसंगुणितः सतिप्तिः उथकूनिगादितापिकमाससमाहतः ॥ ५० ॥ इतदिनासगता
 धिकमासकैगगतवर्णगुणोः सहितः उथकू ॥ युगशब्दवसेवासरतापितः शशिदिनासगतावस्थापितः ॥ ५१ ॥ यद
 माणिसध्यमसावनमान्तरोदिनगाणोरविवासरपूर्वकः ॥ क्षयदिनापिकमासकैषतोधिकतयादयंतर्हीपरित्यजेत् ॥
 ५२ ॥ ॥ उत्त्रगतिसमुद्दवयातसमागणः तरणित्विर्गुणितः सनुगतमासयुक्तार्थशतियोजना ॥ गतेः समुद्दवउपकरण
 प्रभृतिकोयोगतसमानामतीतवर्षाणांगतः समूहस्तरणीष्ठिर्दशगुणितः सनुमध्यप्रभृतिकैर्गतमासेयुक्तितियुक्तः
 कर्तव्यदत्यर्थः ॥ एवोदैश्चास्तिस्पानक्षेपगतस्यव्युदसायोन्नगणितसमुद्दवेति ॥ कल्पगतोत्तरस्त्रिविलंविवर्णावैद्युत्तोपयः
 पूर्वमेवोत्पदर्शितोऽव्यतिवहस्तंद्वादद्रापतिः संगुणपैत्रेष्टादिगतमासान्वर्तमानावधिकांतत्रसंयोजयेदितिश्चावः ॥ एवं
 जातकर्मचिंशतासंगुणेष्टादितावधिकात्तिथीस्तत्रसंयोजयेत्यपितिस्वान्तद्वयेत्यन्तपूर्वदत्यर्थः ॥ ततोनिगतैर्युगादित्वा
 मासैरधः स्थितोसौगुणनीयोग्यासौरदित्वैः प्राप्नुपदर्शितैविभज्या ॥ फलमिष्टाधिमासाः तेषुनालिंशतारंगुण्यदिनी
 हताः संतः उर्ध्वास्थितश्चारिष्टत्वेषुत्तयोज्यदिति ॥ तताजातोयावान्कर्त्तपुनः खानद्वयेत्यन्तपूर्वदत्यर्थयुगम्

सिं. सू. शब्दसंख्यासंबंधितिरवस्थदिनैर्गुणयितायुगचक्रहेविभाज्यफलमिहानभानितान्धपरितनेरात्रोविशेषं
२९ दविकासरेपूर्वकोदिनगणः स्थादिति ॥ विजरोरोरेऽद्वः शब्दनोदेत्याश्रंक्ष्याहम्ब्रमणिमध्यमसावनमानजडति ॥ श्वं
मणोरादित्यस्ययन्मध्यमसावनं ॥ इनोद्वयठ्यांतरमित्यादिना गोलउपदर्शीतेनमानेनायमुपजायतइति ॥ मंदसं
देहोत्तारणायकर्तव्यतायांविशेषमुपदर्शीयन्नाह ॥ ॥ आथेक्षमासादित्तक्षयेति ॥ अधिकमासानयने
चतुर्दश्यवस्तुतमधिश्वेषदिनादिक्षेवद्वशेषवातन्नगत्क्षयादित्यर्थः ॥ ॥ ३५त्रोपपति ॥ ॥ तत्रदिनगणोनामग
तिप्राचान्निकालादिष्टदिनप्रवृत्यवधिकानांरविसावनदिनानांगणः समुदयः सएवग्रहान्यनोपयोगीतिसाध्य
ते ॥ तत्रप्रथमंसावनानीमशानात्रत्येकमंतरमधिमासासावमस्तुपंसंष्यायतेनसंस्कारेणपर्यायांतेकिलसारनानीतिभव
तीति ॥ अतः सौराणामेवाद्यनुरोधात् ग्रथमस्तुपास्त्रितेनतेष्योधिमासरसंयोगादारातावद्वंशाहः साध्यते ॥ तत्रप्रमाणे
ष्योः समजातीयत्वनियमेनगतावद्वक्षेपाणीष्वर्षाणिद्वाद्वाप्तिः रंगुष्ठगतमासान् रंयोज्यमासीलतानिततः पु
नस्तिंशतासंगुण्यदिनीकृतानि ॥ तेच्चगताद्वसंबंधितः सौरादिवसास्तोयुगसौरचांग्राणामंतरमधिमासारेति ॥
प्रहृतसौराणामपिराक्षीकरणेऽधिमासादिनसंयोग एवोपायद्वितीमत्तादिनीहेत्येषादेहसाः सौरेषुसंयोगानि ताः ॥

શ્રી

१८ छेतेगताद्दसंबंधिनस्तिथ्यरतिचांकोहर्गणोवतः ॥ ततः पुनरस्यापिग्रहसाधन्तुपातानुपयोगिलेनास्यसावनीदूरण
मन्त्राणांतरेण ॥ तत्रापियुगतिर्भीनांसावनानांचांतरेऽवसदिनाति ॥ यतोऽवसदिनतत्वेनानांतरेण सावनेष्यश्वांप्राण्याधिका ॥
ननीतितेभ्योवसदिनानिच्चैष्टिकाभित्रानिश्चोषसावनाहासंभविष्यत इतिविचिंत्यगतावनरंसाधनायानुपातांतरंयादि
युगचांडेशुगावसन्तुत्यमंतरलभ्यतेतदन्तरानीतेनेष्वच्चंकोहर्गणोनाक्षियंतीतिफलमिष्टावस ॥ नितानितानिच्चपृथि
कास्त्रिते ॥ यश्वांडेस्योविशेषितानिनिः शोषसावनेहर्गणः स्यादिति ॥ अतस्तथैवानयनसूत्रे गुणकारत्वं भौजकले
शोपकर्त्तियं ॥ नन्तस्याहर्गणस्य सावनत्वमुक्तं ॥ तत्रप्रत्येकसपिग्रहाणां सावनं संभवेनक्षिप्रायेणस्पतथात्मसि
त्याद्वान्म्याह ॥ ॥ यस्ताणीसावनेति ॥ यस्ताणीर्दित्यस्य यदुद्यद्यांतररूपं साज्ञाप्यकारैरसावनमुक्तं ॥ तदासिप्रायेण
वेदत्तित्यर्थः ॥ उरथत्तथापि ॥ रुद्रसावनस्य प्रत्यहमन्त्यभावेनानियतत्वात् क्षयं तदसिप्रायकलेमस्येत्याद्वान्म्याह ॥
मध्यमेति ॥ रुद्रसावनस्य गोणपूरणावधियावनुपच्यतावनेषोपच्यतातितदृश्ययोगदलतुत्यं यन्मध्यमं साव
नन्तनुतियमेवेतितदसिप्रायिकलक्ष्मयनेदोषागावादिति ॥ ॥ ननु कर्त्यादिकाहर्गणस्य रविवासरपूर्वकलमेवस
त्यथेवान्यत्रीयीतिगतिप्रवातिग्रहणस्यकथं वासरनियमदत्याद्वान्म्याह ॥ रविवासरपूर्वकइति कल्यादि

४

तोपिस्तष्ठिरिलंबवर्षाचामसमदुक्तगत्याहर्गणेहृतेदुक्तिप्रवर्त्तिदिनेपिरविवार एव मुपयातीति विप्रतिपन्नानामेकदेशीना
मपि प्रकृतेनुमतिरेवेति किमनुपयन्नं ॥ ११ ॥ नन्दनुषातस्य रवयसावयवतानियमेनाधिकमा ससाधेनेऽवसदिनानयनेहेतुशू अवय
तोवरेष्यपतिरेखागोनुवितः प्रकृत्याभ्यंगाग्रसंगादितिरेत् ॥ सत्यनेवेतत् ॥ तथा पितुल्याय व्ययफलवृत्योपरं शेन चेत् रमति किं
राघैर्गाण्डितविद्यानेपुल्याघोतनाथक्रियागोरवोपसंहारप्रयोजनतयोचक्षंग्यंते रणावयवस्य संक्रामितत्वेन तत्यति यागत् ॥
तथाथा ॥ सौराहर्णणस्तम्भद्वादशगुणितामारास्त्रिंशतेत्यव्यवहितगतव्यवद्विक्रोजातस्ततो यदादगते एवेष्ट ॥ १५ ॥
दिनवधिकान्ते दिनानिसंयोज्यानीर्तेवस्त्रास्त्रिते: तत्र चैत्रादय एव गतमासा: संयोजनीयाऽत्यन्तक्रमश्चेत्त्र प्रतिप
दादेवेवतानिसंयोज्जितानिभवंतीतिशात्मसत्तेषां प्राप्तिपदव्यवदान्तं तरभूतानां दिनामधिकत्वाद्विरोधनीयत्वमुपास्ति
तं तरोनुषातादपि मासानयनेतदवयवभूता न्यधिव्योषादिनन्यपि संयोज्यानीतिस्त्रितं तत्र चैत्रादेवव्यवदात्तोऽपि व्योषदिन
तु त्येनेवांतरेण पुरतोंतरित इति विश्वोऽप्यक्षेष्यो स्त्रल्यत्वाद्योगप्रागेवजातश्चातिमत्यागोयन्नरवदाननुशब्दत्वेवं
तथान्यताहावश्वत्यागेकिंकारणमिति रेत् ॥ उच्यते ॥ सौरेष्वापि दितसंयोगात्त्वादत्तेभैक्षिप्रवत्यादरिष्टादि
नावधिकास्त्रिथय एव जातास्त्रतः स्वस्य स्वावनेदिनोपयोगेन तेष्योऽवसदिनेषु विश्वोधितेष्वेवतात्तेसंपद्यते तत्रावसदेशी

୩୩

पश्चावयविशेषनेत्रदिनीयतिथंतावधिकान्येवसावनानिनपुतरिष्ठादिनीयसूर्योदयावधिकानियतास्तिथंतसूर्योदय
योरंतरेवसरोषं॥अतोरयुदयकालेकानामेवग्रहणांसिसाधयिष्ठितत्वेनावसरोषंत्यस्त्रोरकेदयकालावधिकान्येवकृता
नीतिकिमयुक्तं॥॥तदुक्तेभास्कराचार्येः॥॥तिथंतसूर्योदययोत्तमथरदेवतिष्ठत्यधिमासरोषंत्यत्तेनतोदयका
तिकःस्थादित्यादिरोषप्रागेवोपपादितमितिसर्वमप्युपपनं॥॥ननुग्रहातयतनिहसावनमेवमानंकथमनुसत्याहर्गणादु
त्तंगोरवात्॥सौरचांद्रयोःपरित्यगेकारणाभावात्॥अनुपातस्थनुतदारिप्रायिकत्वोपदृश्यतोपि दोषाणावादृतिचेतूऽन्॥
ग्रहादेविष्टदैवतिकेष्टकालाघवखेदेनलोकज्ञाल्येचेदश्यतयातयोर्द्विनाश्वाष्टिलघवहारातंगभूतेत्वेनरयुदयेनसह
संवधाभावादनुपयुक्तत्वात्॥तदारंतावसानयोरनितत्वेनस्तरतोऽशातुमश्वाक्षतेनगोरवस्त्यविर्षयस्तत्वात्॥सौरचांद्र
येष्वश्वदहारीपक्षीणल्लातूतेदप्युक्तं॥वर्षयिनतुयुगपूर्वकमत्रसौरान्मासांत्तथाचतिथयस्त्वाहीतांक्षुमानात्॥यत्त्वाद्यसू
तदादिष्ठितिरसराघ्नतत्सावनादित्यादि॥॥अथसहस्रेवस्मारकत्वेनाशीष्टलोकोपकारायाहर्गणोपपातिमूलतोपि
संसूब्यन्तरिक्तिरितवसंततिलैङ्ग्रद्वज्जेतिभ्लोकत्रयमन्यवभ्रन्ताह्॥॥यातास्तेवस्मागणोरविगुणश्वेग्रादिमारा
न्वित्तल्लिंद्रध्वःरतिष्ठिर्भवंतिदिवसा; सौरा: एथकूर्लेस्त्वते:॥संसाम्यादिकमासकान्दिनमयेत्तेयुक्तैष्ठस्त्वेष्ठपूणश्रां

सि० स॒ इस्यादनुपातजे॑ः क्षयदि॒त्तेहीनोभवेत्यावनः ॥५३॥ स्यात्सौरबत्सरमुखं क्षियसंक्षादोत्तेऽन्नमारमुखयोर्विद्युरे॑
 २३ षं ॥ त्यजेततेन रविवत्सरवक्षतः॒ स्यादङ्गाणस्तदधिकोपरथात्वशीहान् ॥५४॥ न्यूनाहौषुनिश्चीर्थमध्यतिथ्यतयोरं
 तरं सदैव ॥ त्यजेततेन हनिश्चीतकातेदिवागणो स्माहृत्याप्याधुनायदर्थमेतावानाया॒ स्त्रमध्यमग्नानयनमेकेन
 त्वादुपेद्यतं ॥ ॥ एवं ग्रहनतयतेप्रधानीशूतमहर्गणत्ववस्थाप्याधुनायदर्थमेतावानाया॒ स्त्रमध्यमग्नानयनमेकेन
 उत्तरित्वानन्तपत्तनेप्रदृश्यतेष्टदिवागणादित्पृष्ठदिवसैवलयादिकं ॥ भवतिसम्प्रवौरजनीदृश
 स्त्रिदृशानन्तपत्तनेप्रदृश्यतेष्टदिवागणादित्पृष्ठदिवसैवलयादिकं ॥५५॥ ॥ भगवान्संगुणितेष्टदिवागणादित्पृष्ठदिवसैवलयादिकं ॥५६॥ ॥ भगवान्संगुणितेष्टदिवागणादित्पृष्ठदिवसैवलयादिकं ॥५७॥ ॥ उं
 कोग्रहोरवतीत्यन्यः ॥ अत्र विश्वकादितिपदमध्याहर्तव्यः ॥ गणेः॑ संगुणितश्वरासाविष्टदिवागणादित्पृष्ठसत्थाप्तुतः ॥ उं
 यमर्थः ॥ अनंतरानीतमिष्टाहर्गणमिष्टग्रहैरगणेः॑ पुरायठितैः॑ संगुण्डिलादिवसैवुग्रादृदित्विश्वतेष्टलंवलयादि
 कोरगणादित्विश्वानन्तपत्तनेप्रदृश्यतेष्टदिवागणादित्पृष्ठदिवागणादित्विश्वतेष्टलंवलयादि
 दिश्चित्पृष्ठरोगउविष्टवेदित्यर्थः ॥ अत्रास्मिधानप्रारिष्ठासूपदपर्यायनयेत्वापदस्यन्वक्त्वपदपर्यायतयानव
 लेयपदप्रयोगादित्विश्वपदेष्टलस्त्रमावारप्रवत्तिप्रश्नतिकेष्टदित्वावधिकतत्त्वाग्रहभौगणरमेवतिमंतव्यः ॥ तथाचानी॑ २३
अश्व

तावाहर्गणोक्तीष्टश्वभाणेऽगुणितेयुगसावनदित्वैर्भक्तेष्टमतीतभगणाः॑ ततोवरोषं द्वादशासीर्णायित्वापुनर्वुग
 श्वादित्वैर्भक्तेष्टतेहरणोष्टलमतीतोरावयः॑ ततः॑ पुनरवश्वेष्टतागुणितेष्टदित्वैर्भक्तेष्टलमतीतोद्वाद॑ एवं षष्ठ्यागुण
 णानादुष्टवद्विष्टादिकमव्य ॥ अत्रोपपात्तिरनुपातएव ॥ सथथा ॥ यदिसावनत्वेनाहर्गणेतत्त्वाग्रहयुगाभगणेत
 तुत्योक्तागस्तेष्टदित्वैर्भक्तेष्टाहर्गणेनक्तिमितिष्टलमतीतोभगणादिर्ग्रहशोगश्विष्टयागुणतप्रमाणेनभागैत्यपपद्य
 ३१ तेव ॥ ॥ नमुगोत्तेष्टवारताप्यायेत्विष्टपुरेष्टवस्थेग्रहचारारंशस्योक्त्वेनेदातींग्रहनयेत्वलंकारेष्टवापुर
 स्त्ररणेष्टवापुरेष्टविरोध्यद्विष्टादृश्याह ॥ रजनीदृश्वतिश्व ॥ रजनीदृश्वतिश्वकालः॑ तात्कालिकेष्टायंग्रहस्यादि
 व्यर्थः ॥ तथाचयेत्कादेष्टवापुरेष्टविरोध्यद्विष्टकालद्विष्टतत्त्वथोक्तेष्टविरोध्यद्विष्टतिश्वावः ॥ ॥ तद
 व्युक्तं रूप्यात्मिष्टते ॥ लंकायामार्द्वरात्रिकादिति ॥ अत्र॑ रत्तादिर्घुत्वनिवास्यस्तदादिव्यवहारसिद्धिमुद्दिश्यलंकापुरस्ता
 र ॥ तथाचस्मिष्टपुरास्त्रितजनोपलक्ष्ययाम्बोद्जंउलप्रदेहैविज्ञाप्तासितिष्टविरोध्यतेष्टवतीति ॥ यतोऽप्यमद-
 सावनेवाहर्गणः॑ क्षतोत्तरादपियुक्तमुक्तं ॥ ॥ एवं त्वस्यतातीताहर्गणाग्रहनयनमुक्ताखुनाग्रहतराहर्गणैव
 यासावनेवाहर्गणः॑ क्षतोत्तरादपियुक्तमुक्तं ॥ ॥ ९२

संस्कृत
२४

१५३ व्याहं तोऽसायते अत स्तेष्यः शोध्यते न क्षम्भिरित्य च ते तस्याः प्रत्यक्षिकोऽसोग एव गुणकः यत रज्जेन बद्धे षुषुष्टोप
 २५ युक्ते पुष्पिणी तात हेषु ताव दशी हादिकः शुद्धिसोगोऽसायते ॥ अद्यपः पुनर व्यदरं सरं भूतो वार एव ॥ तत्रैकवर्द्धसावने
 षुसहस्रित्यन्ते युसावयवं पदवहो षंता समिन्वारे तावतीषु शृणु मध्यमो रव्यव्यातः द्वितीय वर्षे पुनर रज्जेन द्विगुणो नावद्वा
 वेष्टा ॥ एवं यथोन्नरमुपचयत् ॥ अतो द्वयापि वर्द्धनीयतमवर्गेष ॥ १५५ ॥ एतेन गताद्वागुणिताऽप्यरितः सहासमिस्तला
 रज्जावानवरोपस्त्वयोद्यन्ते ॥ द्वयपैस्यत्तो गोशदत्ति ॥ एवं शुद्धे रप्ययमे ॥ १५६ ॥ अथ न कैव
 लं गुणद्विगुणतामात्रेण भूतारिद्वि ॥ भयतः प्रागुत्पन्नेभोगस्तु परस्य ॥ १५७ ॥ एतरस्यासंग हीनत्वाद् इत्थाद्वक्ष्याकृत्वा
 द्विसंबोधावान्यस्य प्राक्तं नोऽसोगस्तु मे द्वप्रत्येकं क्षेष्यत्वे न क्षेष्यं कर्त्य ॥ १५८ ॥ यित्वा द्वसंततिलक्षात्र येषां संगत्वा लक्षाह ॥ ॥
 क्षेष्यादवेरसक्तशक्तमहीय रारव्यातं दातवे षु दृहता द्वियुगानि च द्वे ॥ रुपं ब्रह्मेयुगुणात्रितिजेति द्वेदाद्वेष्येन तेष्ठ
 व रवतत्वपुरं दरञ्ज्ञा ॥ ६३ ॥ वीरेयमेऽन्तप्यसूर्यमिता ॥ द्वितो द्वै पूर्णद्वो युगामिता ॥ सदत्ता क्षरणमाः ॥ मंदेयमेन व
 १५९ शुद्धो द्वियमामुनिहस्तउ द्वै तगादिशारद्वमपुरं दरञ्ज्ञा ॥ ६४ ॥ एतेव रंहरामितात्वरामसंख्यारामेशावेष्टशारदीश्च
 तयोर्धृतिश्च ॥ रामेष्व विमितिवारमुख्यो भृष्टो तिथादिकोयमनवाच्छियुग्मतयोर्य ॥ ६५ ॥ ॥ अत्राप्यक ॥ २५

त्वापनमेवसंख्या ॥ उपपत्तिरपि कृरणात्प्रागुत्पन्तस्तद्दृहोगोमध्यसोन्तरोत्पन्नेभोगे संयोज्यतश्चित्यक्षेत्रे ॥ ॥ ननु तर्हि कृरणादोगाजितेत्प्रहरुभोगः साधितोपितोपतिकद्वक्षेपसमोकोशब्दतिकिं तन्मूलएवेति कथमेतदुक्तमितिवेतन् ॥ लघुपरस्ताहर्णिगस्यन्मूलतोपगमायसौ ददर्शमध्यकार्तिकानेव अवानाथातुर्खेत्पुण्यार्थं सोदायिकम्भ्रहननयनाय च रूपमध्यमुक्तिः च तर्थो शस्य चाधिकस्याद्वैतर्वतेनाधिकल्पस्य युक्तलात् ॥ ६३ मुपदरणशूलानां इक्षुवाणं साधे न प्राप्तिधायाथुताप्रधानशूलं लघुहर्णिगमाधातुं च संतातिलकामकं प्रयुक्ते ॥ ॥ चेत्रादिवाततिथयोविगतर्तु शुद्धितीताः समाधिपद्धतीरहितादितोषः ॥ वारोदपारविसमाद्यगुणात्तरात्मकत्योदितैष्य इहर्वचरसाधनार्थं ॥ ६५ ॥ ॥ चेत्रादिविष्टदिनावधिकात्मिथीः कृत्याविगतर्तुशुद्धितीताः भायद्वितीयेजना ॥ विगताभ्रेति ऋतवश्चविगतत्तेवः तेवशुद्धिश्चतर्हि नाइति ॥ अयमर्थः ॥ उक्तविधिनावर्त्तमानरविवर्षार्थकालिङ्गात् ॥ ग्रहणवकानव्याधं भ कालिकोचशुभ्यव्यपेप्रथममाधानानंतरं अहर्णिणात्यनाय चेत्रादिकानेव गतमासाराविगच्छयत्रिंशुतासंगुण्यवर्त्तमानमासारात्तर्गतां अतिर्थां त्तर्गतोमासद्येनैको ऋतुरितिगणनयायावंते १२ काद्विश्रितिः तात्रत्वाय ददर्शर्वकालिङ्गशुद्धिलामतुसंख्याचत्रतातिथिव्रजाद्विश्रोधयोदिति ॥ भूयः संख्यां तरमाह ॥ ॥ भूषः ॥ ॥

୪୮

ता श्वर्गमुपकर्त्यहृतिर्वैनिश्चोपदर्शनायग्रहसम्प्रतफलस्येतदनुसंधाने तैवधर्मातं प्रदूत्यसमार्द्धगणां तरा
लत्तुपाप्येवदितान्यनुपातयोग्यानीर्तैरुपाद्यतावानेहर्गणाइत्यक्तमुपपन्नं ॥ १२३ प्रथान्तीभूतेहर्गणेस्तिर्वैग्नह
नयनं विवक्षः फलसंख्यादोपजीव्यमूत्तवेन प्रथसमादित्यं प्रहर्षिणीवेन साप्तयन्नाह ॥ १२४ अस्तेष्वः स्वगान
ष्टुवेन हीनोरव्यवानिजनग्रागरितातिकाष्ठाः ॥ वेदास्त्रघन्यविलितिकोनितास्तेष्वेदानां फलमिनगोलयो अस्तं
त्वं ॥ १२५ ॥ १२५ अस्तं प्रहृष्टं औष्ठः समुदयो घगगणशतियावत् ॥ विस्यगानव्यवहृत्वेः पञ्चग्राम्येन हीनस्तेचरदे
र्हर्गाः भागात्मकोरविः स्यादित्यर्थः ॥ अन्तर्दितगाणोपिसाबग्रवेऽवेतितं एथदूषण्डादिशरज्यफलमंशारमकंयथा
स्त्रानं विशेषदोषसंशात्मारविरित्यर्थः ॥ अन्त्रापितन्नामारि: प्राणवद्युष्मण्यात्मोग एव लाहृतशतिष्ठेयं ॥ ततः
कार्यात्मपूर्वान्तिर्वै ॥ निजनग्रागेति ॥ निजस्पयो यन्तगाराः सहस्रांशस्त्रानेसंयन्त्रिशति ॥
तथापिकिंचित्संतरत्वमुपलब्धं तत्परिहारायाह ॥ वेदाहेति ॥ तेष्वेऽन्नायचयन्तुर्भूतागतुत्यास्तिर्तिशारि
कानितो स्त्रथाकृतेस्त्रियोरविर्भवेदेति ॥ अश्रोपपत्तिरहर्गणस्यलघुत्यनि प्रायेषौदग्नहस्त्यरंहृतं ॥ तथा
था ॥ उर्द्धस्यमध्यमागतिः यदिकत्यसावनतुत्येनाहर्गणेनकत्यभगणातुत्योगस्त्रादेकोन्मितेनकिस्ति

रिक्ति

२८ करमेकदैवसिकार्कस्यमध्यसागतिः ० १२ मन्त्रेषामप्यतेनैवानुपातेन ॥ तत्त्वैकास्मिन् दिनेशुक्लेरेकशाश
 २९ सज्जतेनप्रत्यक्षस्यसेकंशाशनक्षी ०१३ त्रिपत्वाप्रथमसहर्गणतुत्याशागः कथितः ततोवरतगत्येकास्मिन्
 ३० नृदिनैकीशागः संपूर्णः किंत्वेकलेत्ति ०१४ क्रोतः तथाचैकातिहिकाकांशस्यद्विलपश्चांश एव उत्तरः षष्ठ्याश्चात्मनी
 ३१ भार्यदत्यन्तरुक्तंस्थानेष्टद्वेनहीन ०१५ रातिः ॥ ततोवरततोविश्वार्यमाणेकापिलिहिकातत्रोनाकिंतुन्यैवा
 ३२ इत्पूर्वत्याप्तिरिविलिहिकातिरित्यधिकमपित्यनक्षतमितिसंप्रभार्यं शेषोविलिहास्त्येकस्याः कुलायाः सप्तमं नॅ५
 ३३ सोशा; किंतु सार्पसरज्जमांशु ०१६ इतिषुन्नर्धधं रवैषतितं अतोषाहिः षष्ठोर्तनेहृतेविलिहाचतुष्टयमवाश्रीव्यते
 ३४ तोवत्याप्तुन्नमंतरं प्रहतेषिकं पनितमितिदुषसंहारायाहर्मणस्यचतुर्भागतुत्याविलिहाः विलिहास्त्यानेतु
 ३५ नीकार्याशत्रप्राप्तं वेदान्तश्चयाहिविलिहिकानितादित्यक्तं ॥ तद्यथा ॥ प्रहतेः रुग्णाः ०१७ अर्यस्वघास्यंशोन्न॑०१८
 ३६ ततोनिजरनगभागतुत्याति ०१९ तद्याः ०१९ ततोवेदान्तश्चयः ०२० कर्त्तव्येनविलिहास्त्यानुनीक्षतोजातोस्थानोऽक्षः
 ३७ अतोयथाक्षियायांन्यत्राधि ०२१ कल्पत्रिष्णुन्नमं ॥ तथातथोपसंहारः लतशतियुक्तमेवानयनमित्यप्य
 ३८ अथानीतस्यवद्येषाणा ०२२ त्रै ०२२ कल्पमापन्नं ॥ तथातथोपसंहारः लतशतियुक्तमेवानयनमित्यप्य
 ३९ नां च पूलानां धनर्णतानिर्णयमाह ॥ रेदानामिति ॥ प्रहाणंफला २७

यायं यैर्गुणैर्दशगुणित १० ऋयोदशभागतुत्योविवृद्धः संभवेत् तदस्य रवर्णनमिति विचिंत्य त एतावद्भिर्दिने ७३६
रिदमंतरे १० । दशगुणितक्रयोदशभागतुत्यं अतः रवर्णनां कोशागताः क्रियानुस्थैर्गुणहस्य रवद्यं एकं १० अपरं
रं १० तते १५ प्रथमस्मेव ऋयोदशभास्मिर्गुणितः स एव पथकृत्यापितः पुनश्च दशास्मिर्गुणतीयामि स्यादित्सगमतेव ॥ ॥
अथ ज्ञासंसाधयन्ते तदेव वृत्तमेवं प्रयुक्ते ॥ ॥ निजनिशाकूरनेत्रलवाचितं दिनगणस्य दलं तदपूर्वकः ॥ विचरणयुग्मे
नवरसंयुतं विकालिकारकभवेत् आहितिनंदनः ॥ ६८ ॥ ॥ दिनगणस्य दलं निजनिशाकूरनेत्रलवोचितं द्वितिनंदनस्यादी
ष्टन्ययः ॥ दिनगणस्य तर्हाणां स्य दलमध्यं तनिजस्यात्मनो निशाकूरश्च नेत्रेवेत्पेक्ष्विंशतिः तन्मितेन तदवेन भागेना
न्वितं युक्तं साहित्यागात्मकोशोऽस्तः स्यादिति संतरतापारीहाराधाहविचरणद्युगणो तिन्वतु थांशो नो निकृतो यो द्युगण
स्तम्भिताभिर्विलिमिकाभिर्विलिमिकासु संयुत इत्यर्थः ॥ अत्रापि भौमसत्तावहेकस्मिन्दिने ३५ भागार्धसेव
किं विदधिकं पुनर्कीतिमत्तायथासंतरत्वोपसंहाररनभाद्यमप्रदर्शितमिति वासनाव्यत्तेव ॥ ॥ अर्थत्तेनैव वृत्तेन इन्द्रज
त्रिंसाधयन्त्राह ॥ ॥ युग्मणसंगुणितार्णवसंमितिर्बृद्धवृत्तलोक्तव्यः ३ रवशराहतात् ॥ युग्मणतो नवृत्तव्यदत्तानि
ताविकालिकास्तगमेनविशेषाधिताः ॥ ६९ ॥ ॥ युग्मणसंगुणितार्णवसंमितिः बुधवृत्तलोक्तव्यवंतीत्यन्ययः ॥

वदुर्गुणितोद्घगणः तरवुधचलभागोद्यर्थः ॥ ततः पंचाशातागुणितात्यगणात्मनवस्त्रिष्ठकात्मलिङ्गादिष्ट
जंतालिङ्गापलंतालिङ्गास्थानेसयोजयेदिति ॥ तथापिपुनः सात्रत्वंपरिहरन्नाविकलात्मितिविकलिकार्थहर्गणतु
त्याविलिङ्गाः शोष्याइत्यर्थः ॥ अन्नापियतोदुधचलस्पगतिः ४ ॥ सावयवभागचतुष्टयंअतश्चतुर्गुणाद्घगणतुत्यो
एवतस्पर्शगा ॥ ततोवयवोनवासि ॥ सवर्णनेन पंचाशातकरा ॥ ५ ॥ मितोजातोतः पंचाशाताद्घगणस्यगणनवस्त्रिष्ट
भागद्यादिव्यत्तम् ॥ ॥ अथगुरुमपितेनवयत्तेनसाधयन्नाह ॥ ॥ दिनगणोऽगुणोनवभाजितोदिनगणात्पति
तोविकलाक्षण्य ॥ शरसमाहतवासरसंचयोन्मितकलादिपुरंदरपूडिते ॥ ॥ ५ ॥ ६० ॥ ॥ दिनगणोहर्गणास्त्रिष्टि
गणनीयोविंशत्याजः फलमहर्गणादिक्षोद्घावदेष्टविलिङ्गाः शरसंचयोदिनगणस्तप्तिवित्ताः कलश्चेत
इपोयः पुरंदरपुजितोगुरुस्तत्रविशिर्गुणितातदहर्गणादिंशात्याहकान्नफलमहर्गणादिक्षोद्घावेष्टन्मिताविलिङ्ग
काशेणाविद्यमादित्यर्थः ॥ सचक्षेलात्मकोगुरुर्यथोत्तरंउपर्युपरिस्थापितः सवीवयवेभागाद्येगुरुर्भवेदित्यर्थः ॥
अस्योपपत्तिः ॥ गुरोक्तिलेषामध्यमागतिः ५ ॥ लिङ्गापंचकाशरन्नाजतः पंचासिर्गुणितोद्घगणोलिङ्गादिगुरुर्भवे
दितियुक्तमुक्ते ॥ ततः पंचानामपूर्णत्वेन ॥ ५ ॥ शेषावयवसंभूतमंत्रमधिकंअतः प्रालिङ्गास्थानेयदेहतेर ९८ ॥ २९

प्रती

दिंशातिलिङ्गिनैर्दिंशिलिङ्गात्रयस्पवतीतितथासरव्यर्थाहर्गणादूनीकृत्यरोविलिङ्गास्त्रिरथिकोगुरुजीतशत्रिता
त्तिन्यूनीकृतद्यपपद्यते ॥ ॥ अथतेनेव वज्ञेनासितेचलाद्स्तेयोरायनमाह ॥ ॥ एतेचत्तेक्ष्टपूतंत्यदलान्वि
तंगतशातांशागणाण्णत्वेनयुक्ते ॥ खगुणस्त्वद्घगणोलवपूर्वकोगणरवभूपलवायकरः शान्तिः ॥ ७९ ॥ ॥ उरुप
सूर्यस्यपल्लागानीतंपरत्वंतत्वदलेनान्वितंततोगतः ॥ शतांशोयस्मादेवभूतयोद्घगणस्त्राण्णस्मादेवपुनर
न्वितंसितचत्तेपूलंस्यादिति ॥ ॥ अन्नापुपपत्तिः ॥ ॥ रविगतिरप्यभीतिंविद्यमधिकास्तीतितेचत्तेत्याकृत
मुक्तिरितितत्तुपपनंफलमप्यद्दितितचलस्पफलंभवितुमहीतीति ॥ रोषावयवभूतातरोपसंहारायरोषाच्चिक्षा
वतारशतिव्यक्ते ॥ ॥ अधोजरार्थेनशतेनात्यनमाह ॥ ॥ खगुणस्त्वद्घगणादिना ॥ घगणोहर्गणास्त्रिक्राता
विभक्तोलवपूर्वकोसंदः स्यादिति ॥ संखादांतरमाह ॥ खगुणेति ॥ खंचभूपाश्र॑६० गणस्परवस्त्रैपैलवः नेन
आद्याः कलायस्यसत्था ॥ वस्त्रज्ञेणशतेनष्ठगहर्गणविभाज्यदिकापैतेनानीतः शान्तियुक्तः कार्यह
त्यर्थः ॥ ॥ उरुपपत्तिः ॥ शान्तेः प्रत्यहसेषाकृतमध्यमागतिः ३ ॥ तथाचदिनातांत्रिंशताचैकैकोऽगः
पततीत्यहर्गणास्त्रिक्रातास्यक्तः फलशागात्मा शान्तिः ॥ ततोवयव ॥ २४ ॥ संभूतातरोपसंहारायरोषाच्चिक्षे

३० सी-८। तिव्यन् ॥ ॥ उरधुना विधूङ्ग साधन मे तेन भुजंग प्रयाते नाह ॥ ॥ दशाहो दिनै यो लवाण्यं विधूङ्ग स्वकीय त्रिभा गोलि
 ता हर्ग जोत ॥ कुबे दशायुक्ते न युक्ते कलास त्रिमाया तमुज स्पष्ट प्रवक्ष्ये ॥ ७२ ॥ ॥ दिनै य दशास्त्रिर्भवः प्रलभं दशादि के
 विधूङ्ग स्पष्ट दित्यन्वयः ॥ प्रलंत रेण संस्कृति माह ॥ स्वस्पष्ट त्रिभा गोहर्गण स्पष्ट शृदित्यर्थः ॥ तेनोनितो
 योहर्गणः पुनः स्वस्पष्ट बलारिंशाद्युक्ते न युक्ते तथा त्रूते न तेन तु ल्याति ॥ किंतारि रात्री न मुजुकलासु युक्तं निर
 तरं स्पष्ट दित्यर्थः ॥ ॥ अस्योपपत्तिः ॥ ॥ विधूङ्ग स्पष्ट हि प्रत्यहं सषामध्यमागति ॥ ८ ॥ } तथा च दशास्त्रिदिनै रक्ते को
 शानः पूर्यन इति मत्वा दशाहो दिनै य दित्यक्ते ॥ शोषावयवसंस्कृतां तरोपसंहार ॥ ८८ } यदोषात्रियावतार इति स
 गमं ॥ ॥ अथ चंद्रस्पष्ट पात दोषक वर्ते न साधयन्नाह ॥ ॥ दिग्गुणिदन दित्यतो दिन संघः स्वाहा तीर्त्ता गवि
 युकुकारि कायं ॥ चंद्रतमः स्वपत्ते न युतो नः ॥ खचक वक्तु उदये युक्ते राः स्फः ॥ ७३ ॥ ॥ दशास्त्रिर्भवित महर्गणं त्रिव
 ित्यर्थः ॥ तस्मै चंद्रस्पष्ट दित्यन्वयः ॥ किं भूतं स्वाहा त्रिभा गवियुक्तस्या क्लिभा गोहर्गणाद्विंशत्यन्वाः
 तेन हीन मित्यर्थः ॥ तथा हूते न कलासयं दुषातो भवेद्वितीर्त्ता वः ॥ अस्योपपत्तिः ॥ पात स्पष्ट किंलेषामध्यमागति ॥
 ९१ ॥ तथा चेषात्रियाः साद्वर्णिता दशाकलासन्नजा तेति मत्वा त्रिविद्वै रेता वान् शोग इति संप्रधार्य दिन गणो

दशसिर्गुणनीयः विशिर्विसाउपदेत्यक्रमं ॥ तथा विसांतरमेवान्यन्यतो नहि शिर्लिदिनैः कलादक्रामितो भोगः द्विनु-
 न्द्रैः ॥ तथा चैस्त्रिविसिरि सर्वर्णन् ॥ एताबधिकमपिषत्प्रतितमितितदुपसंहर्तुफलस्य द्वाविंशत्यंशाउनीहृतः प्रतो
 मापिदृष्टविनश्तेगस्यास्यक्लैविंशत्यंशाएव ॥ तत्तत्तस्यविश्वोधनमधिकभूतस्योपसंहारार्थमितिसर्वमपपन्नं
 ननु किमेतान्यानीतानि पूरुषान्येव ग्रहाउतान्यथेत्याजांक्षोज्जरमाह ॥ स्वपूरुलेन युक्तो नाइति ॥ कले नेत्र्यत्रैकवच
 नं जातीपरं खखफलेनानंतरानीतेन हस्यतस्य अवः खेटानां पूरुषमितगोलयो ग्रन्थं खमित्यायक्त्वेन यथाव
 तसंखलतो वरक्तगत्यात तत्तद्वहभागः स्यादित्यर्थः ॥ अतएव अकरकारकद्वैषविश्वोषा एवेतिप्रागुक्तं धनर्णतो पत्ति
 रापिरव्यानयने प्रागेवास्मात्सिरुपदर्शितोति ॥ चंद्रो द्वपातयो विश्वोषः करणं कंठीरवेषोक्तः ॥ द्वपारांतकला
 स्याउपरः सदलंबशानंशातं ॥ चंद्रो द्वपातयो रेव द्वकूरास्यं सांप्रदायिकामित्यपिविलोकनीयं ॥ यतो मुरौनीनामामि
 श्रायोतिनिगृष्ठः ॥ ॥ एवं प्रत्येकं ग्रहणायथो चितं साधनमुक्ताध्यनैकस्माहातप्रहृदेवाज्ञात्यग्रहानार्थमेकमार्या
 माह ॥ ॥ अज्ञातप्रहृष्टुम्यामुक्तिर विश्वाग्रहमितिनिर्गुणिता ॥ ज्ञातप्रहृष्टुम्यात्वद्वात्व्यमविज्ञातरेषः स्यात् ॥
 ७४ ॥ ॥ विश्वातप्रहृमितिर ज्ञातप्रहृष्टुम्यागुणितासतीविश्वाग्रहृष्टुम्याविहृताफलमविश्वातप्रहृष्ट्यादित्यन्वेयः ॥

३१ अद्वानश्चासोयहश्चनस्यापुक्तिर्गतिः तया विश्वातस्यग्रहस्यमिति: परिमितिः खरुपमितियावत् तत्त्वागुणायेद्विजा
तग्रहपुक्त्याविशेषजेत्पूलमविश्वातग्रहः स्थादित्यर्थः ॥ वोयदग्रहः विश्वाप्यविष्वीभूतेः तस्यामध्यसागातिः
तयाद्वातस्मिल्लग्रहं गुणयेत् ॥ प्रसाणात्तस्येवविश्वाविश्वातग्रहस्यगत्यविभूतेऽप्यत्यवतदाजिश्वासे
तोग्रहाभवतीतिलाङ्गः ॥ अन्नोपपात्तिरनुष्ठानरेव ॥ विश्वातस्यग्रहभूतेऽप्यक्षेवसिक्षारेगाल्लिप्रायेणाच्चाद्विश्वातग्रह
नुत्यंफलं तदविश्वातग्रहपुक्त्याप्तिप्रायेणाक्षिमिति ॥ यदितिपूलमविश्वातग्रहइष्टपपन्ते ॥ ॥ अथाहर्गणोयेथासंस्कृ
दमधिसारहूतविशेषप्रतिपादयन्तर्जंगाप्रयात्तमुक्तंप्रयुक्ते ॥ ॥ उलब्धोपिष्ठिसारः स्फटेलस्यतेचेतदारवत्रिवद्वाहि
शुद्धिर्विभूता ॥ ततः साधतीयोद्भुमध्योद्दीनोद्यः प्रयाताप्तिसारः स्तदारुपहीनाः ॥ ७५ ॥ ॥ अस्येदतात्पर्यस्यष्टमाने
नापातितोच्छुद्धिसारसोः हर्गणानग्रन्थेतदाचिंशान्तिताः तिथीः क्षेत्रोसंयोज्यलघ्वहर्गणः साधः महदहर्गणो
चलब्धान्तिप्रिसारान्तिरेकान्त्वलतासराधनं उर्ध्वादन्त्यथास्यष्टमानेपिपतितोर्येद्वार्गणानेतयनेतोपलस्यतेतदारेकेरे
व ॥ क्षुद्धिं ॥ क्षुद्धिंपुन्नस्येन्द्रातोविश्वाप्यवैष्टुतुत्यंक्षुध्यंप्रकर्त्याहर्गणः साधः ॥ यतोहर्गणोमध्यसारेऽनेवाप्तिप्रिसारसोप
रिष्टिः पूलराधनेपुनः स्फटस्येषोपयुक्तंत्वं उत्तस्तरसमीक्षीनमुक्तं ॥ ॥ अथप्रसंगसंगत्यारव्यमध्यसारसु
पपादयिषुः ॥ तावन्तेतिरुचेत्वेहेतुपुररकारेणामासस्वरूपमनुष्टुपदयेनोपदर्शनताह ॥ ॥ सूर्यसञ्चमसांप्रका

छस्मासस्यशुद्धता। तद्विद्योगादिशुद्धतमधिकत्तंजायते॥७६॥ मेषार्कसंक्षेपमासेप्रजायते। समासोमधुसंक्षकः स्यान्नाध
 वधार्थवादिभिः॥७७॥ स्पष्टार्थः। अद्याधिकत्तेकेनप्रकारेणकियत्कुसौरेष्वधिमासः पनतातिव्यवस्थापयनविकीडितेनाधिमासैपपर
 एकमनुपातासेवावतारयते ॥ चंद्रेष्वद्वामसत्त्वेऽन्तिग्राहितिः श्रीकृष्णरवेष्वस्तथानाडीस्त्रियास्त्रानि सायकते ॥७८॥
 सयात्सौरवर्षयतः ॥ एवास्मिन्द्विवत्तरेयद्यधिकं स्यादव्यद्यथानतोमासेः सार्थरद्वान्तितेराधिकृतास्त्रियो
 तिग्राहित्तिर्थमः ॥७९॥ ॥ सैयेतद्वैस्त्रजरतः प्राग्नवयुगाधित्तारमसर्थनावस्त्रेसर्वप्रातिपादितचरसेवेतिगता
 र्थत्वादनुव्येषणः ॥ ॥ उरथप्रकारांतरेणापि ग्राधित्तारकात्तस्यस्त्रपोपद्वीनायप्रत्येकमनुपातात्तांसौरच्चेष्वस्त्रासयोः
 द्वावत्तंसानस्तानेत्तुपुनस्त्रदेवत्तसेकमाधिरस्थत्ते ॥ ॥ एकच्चेदवतीदितंदितमणोः स्यान्मूलगत्युतदाराङ्गोकिं रविभास
 क्षाथहिम्लक्ष्मासरत्तगत्यंतरे ॥ एकंस्याद्विसावत्तंप्रदितदाचक्रेकिमेकंविभोर्मासादध्यापिको रवेराधिकृतास्त्रजत्सार्थदं
 ग्रोन्तिते ॥७९॥ ॥ उरस्यायमर्थः ॥ दितमणोराधित्तिव्यस्यस्थगत्या ॥८०॥ चेदेकमरतीदितभूदितमवः प्रतेतदेवरात्रिः
 लिप्तात्तिर्थ०० रात्रिः किमितिलभ्यतेषोरेषारिरावनदित्तानि ॥८०॥ ततश्चाक्ष्मासारसावतानयन्तसन्तांतरेणायदिव्य
 कृच्छ्रलिप्तात्तरिरेकंदितंनन्तकृतुव्यातिरंतरे लिप्तात्तरः ॥८००॥१॥ ॥८१॥ किमितिलभ्यतेचांश्चारस्यकृदित्तानि ॥८१॥ तदस्या
 द्विसासाधिकरवेति ॥८२॥ उरथस्त्रतिरांहिताकृद्विप्रतिपन्ने ॥८२॥ संउत्तरात्रिप्रायस्त्रियमासारविषये ॥८२॥ राशन्तेजः

सं.सि येऽद्वयज्ञेयोऽस्फृटमासस्यूलक्षणमातुः ॥ दर्शनतोमंजुत्तातिक्रान्तं सारः सर्वयैदुरप्सागमान्तः ॥ तदंतरेचेऽद्विरंकमस्यान्
दासक्षुद्धरत्वेधिकोन्थथासे ॥ ३८० ॥ ॥ अरेयदंतात्पर्यंलोकेऽग्नास्त्रेवप्रसिद्धोदर्शीतिकौसारः ॥ प्रथमासातापेक्षयोद्वितीयोमा
तोयावतोकालेत्तत्त्वतप्रतिपदादेवमात्रंतसैवमारणाणायुति ॥ तथाप्यञ्जाभिमास्यनिर्णयेस्मृतिसंहितादिप्रणात्तास्मिन्तलां
तिकृष्टसासउपान्तः ॥ रथभा ॥ दर्शनतकालेकिलमंजुलकेऽद्येत्रेवप्रागपरान्तरेत्तुर्यनपरंतदेवमंजुरुयोरपि ॥ तथाचरवीद्वैर्युतैः
संयुतिर्यावदन्याविधोमासइत्यादिकाम्यजातेत्तमासस्परशीदुसंयोगकालावधिकत्वमेवप्रतिपादते ॥ तथाचविधुविकापरभाग
स्यमद्वैविकप्राप्नि-मिदेशान्तिः सर्पातदैवतयोरसंयोगाइतिवक्त्रंयुक्तंसचविधोरकमंजुलमोक्ताले
नाभिकर्त्तव्यरंपद्यते ॥ तत्रादमंजुलभौमकालस्त्रावन्तमध्यस्त्रवानपातेनसाध्यते ॥ यदिव्यवृच्छिङ्गतिरामिनास्मिन्तरतदतिसास्मि
७३० घटीषष्ठीकृदर्शकमंजुलपर्यात्तास्मिराप्तिः ३२ । क्रीमितिप्रत्यक्षं ॥ अयंकृलार्कमंजुलादिद्विग्न्यनि ॥ सरणकालोमांता
दक्षयधिकस्त्रसादमुमेवद्विग्नीकृत्यप्रवेत्रा ॥ ३२ ॥ कालत्यापि ॥ संष्टुतदप्सरन्तरशस्त्रिसंग्रहत्येतदत्यन्तयोरसना
उपोर्कमंजुलामित्यादिकमाप्ततेरेवस्वरघाग्रथेषुप्रतिपादितंतथान्वेतदृष्ट्याधिकामांतांत्तर्गत्तर्गत्तदेवचेदपरः संक्षमस्त्रदा
समात्तदिन्दुचित्तदेवोक्तमत्यथेत्यादिनाग्रथेवेदमन् ॥ तथाचेतत्पर्यवसन्त्रंग्रान्तामांतादर्शंतेवप्रथममंक्रमन्तरम
अहेतद्वितीयामांतामंजुलसेगकालाधिकाद्वग्रन्तएव ॥ यदिव्यदितीयः संक्रमस्त्रदासस्यूलसंक्रान्तिकृलादधिकृद्
ति ॥

यत् कुले र्गं तं तत् तूर्वा भ्रवा भ्राष्ट भूमि ॥ १८०००० तदै सदवशोषस्य लक्षणं शुद्धस्य ये यातेष्वेतयो मध्ये पद्मनं तत्रासा इती
त्ति रेकं रूचं उमभृत्यु रूप्त्वा उत्तीर्ण्य तैर्विभाजते ॥ यानि पलंगाति तेषु सूर्यस्तो रक्षु नीजाद्वाति रवि
शनिशोसा ॥ खच्चपलेन युता ॥ बुधश्चक्रचंद्रेष्या ॥ खच्चपलेविद्वित्तस्थाकृते रसां प्रतो पलं भयोन्यास्तथासा ॥ स्फुरिति ॥ इदमु
पलं भरसा ॥ इकं पदं पर्यन्ते ग्रंथा द्वाहेभूतमपि गुरुसां प्रदायागतत्वेन रसा यसि द्वै वनयुनः रक्षो वपत्यान्तरसाधा तुरुरा कर्य ॥

न नुआर्यं संउल्लंति क्रोमासः; केषां चिदुत सर्वेषां किं निबंधनश्चेत्यार्शं क्येद्रज्ञद्येनाह ॥ ॥ इदं सदुकं शिति गर्भगाणं कुष्ठं
गाना मथसंप्रवक्ष्ये ॥ यः राधिता दर्शनिरामकालः स्फूर्तोऽवेद्धुवनसंख्यतो त्र ॥ ८१ ॥ यतः स्फूर्ते दर्शनिरामकाले इदं सूक्ष्मं सं
स्थेष्वरविशीतर इमी ॥ कुष्ठगाना मिति निश्चयेन स्यातेऽहितदोऽनिविदो रद्धाते ॥ ८२ ॥ ॥ स्पैष्टार्थमापि किं विद्यारब्यायते ॥ ॥
उरव्रसंउल्लंति क्रोमासः १८१ स्थानमेव ॥ १८२ कुष्ठस्थानात् स्थापितो यो दर्शनिरामकालः दर्शनातः सर्वत्र शूद्रस्थानां अधिका
सासविषयेलं बनविषयसंख्यतः सनस्फूर्तेवति ॥ उपमेत्ताः संधिः योगाणीता गतेसातः द्रवात्तविष्टो गतेन लंबनघटीरर
खतः स्फूर्तेऽयतीति ॥ करमादेतोः पतेः कारणात्स्फूर्तदर्शनिरामकालवात्तविष्टगतेन लंबनघटीसंख्यदर्शनते सूर्यचंद्र
सर्वोऽवृत्त्यसंस्थेष्वर्यातां ॥ दृष्टिसूक्ष्मेष्वर्यातामित्यर्थः ॥ केषामित्याश्राम्याह ॥ कुष्ठगानामिति ॥ नियमेन शूद्रस्थानवासिनां
रव्यातामितिर्थावः ॥ तत्पूर्वोत्तंगोलदेवदर्शनिहियस्मान्तोलविदः ॥ तोलं सम्यक्प्रकारेण जानंतः योगोलं नविदं तिते इदं गो
रव्यातामितिर्थावः ॥ तत्पूर्वोत्तंगोलदेवदर्शनिहियस्मान्तोलविदः ॥ इदं किं लंबनरद्विष्टायेण ग्रहणविषयकमिति तात्पर्यं पर्यवरानं ॥ करमादरं
कांतिक्रोमासोऽअधिमास इति लक्षणं ॥ तदुक्तं गारकराचयेऽः ॥ असंक्रांतिमासोऽअधिमासः स्फूर्तः स्थादिसंक्रांतिमासः
क्षयारब्यः कदाचित् ॥ क्षयः कार्तिकादित्रयेनाऽन्यतः स्थादिस्यादि ॥ ॥ नन्वत्रादिसंक्रांतिकः क्षयश्चित्यदुर्लभेदकास्मि

भासे दृथं संक्रमद्य मित्यस्मावं विस्मय पदमिति चेन्न ॥ यदा किले कविं शाति काषुष्टिस्तदा कार्तिकादिग्रन्थ एवार्क्षारसस्य पर
मात्य त्वरश्च वेन २८ ॥ चांक्रादपि २८ ॥ न्युनतया संक्रमद्य रेते कार्मिनापि सासीपततो एपलतया रचते छते ते रेशति प्रथं चेन्न सम
पितत्वात् ॥ उत्तर ३० ॥ एवासमदा ३० ॥ धीर्घस्त्रेतद्विषये नारदहृते ॥ तस्मादधिसासविषये संकृताय प्राय अदृश्यक एवेति स्त्रानि
संहिता कारणासारिमतं ॥ ननु लेकंशास्त्रप्राप्तिः द्विमन्यथाकृत्वाकथमेतत्तेर१५ यगतं ॥ असाति बाधके तथाकृत्वा नुपपत्तेरिति
चेन्न सत्यं ॥ एतदनुपपत्तेरेव उत्त्वाप्ताआसन्नसंक्रमयोर्मयोरप्यप्तिकापत्ते ॥ तथाहि ॥ यदा कैलसार्जुको नविं रातेरास
न्नाशुष्टिस्तदा कार्तिकस्याप्तिकल्पं संकृत्यते ॥ तत्राकर्त्तरेतत्वायामार्गश्चीर्षपुष्पावप्यसातारन्तरकृत्वावेवति ॥ किंतरस्ते
शप्तिक्रोवंतव्यः ॥ प्रत्येकमप्तिपरस्य रासन्नसंक्रमत्वे नविनियं तु मन्त्राक्षरत्वात् ॥ उत्तोविनिगमको मंडला प्राप्तिराग्य एवनापर
शतिक्रमनावश्यकः ॥ अस्य विजिगमना स्वरूपं च कार्तिकादित्रिकमेवतस्याप्तिकल्परभवता निरुक्तुष्टिसंभवकाल एवना
न्यथेत्तियुक्तमुक्तं ॥ ॥ एवं संप्रदायागते नकर्मणायथावत्सम्भवहसाधनमुक्ता ॥ सां प्रतोपत्तब्ध्यनुसारेण योगसाधुनिकैरुप
कात्येतोवैज्ञानसंस्कारः तस्मुख्यत्वाग्नाणं हन्ताणितैकमुपजायते तथास्त्राविणीवज्ञद्येतप्रातीयाद्यन्ताह ॥ ॥ खात्प्रदा
प्राणशूलमित्यत्वक्त्वेतत्स्वप्नेतस्य पात्रेष्योरत्वयः ॥ तदुकापावकैः स्विद्वर्णस्वर्वेत्तं हन्त्येऽप्तेः खानिश्चिः खांकैराङ्गारिः ॥ ८१ ॥ श्री
नेदनिष्ठामुनेनास्त्रात्तेयुनाः रूपस्त्रीरायानिजाः पदेव जिताः ॥ इकृसमत्वं ग्रहणासन्नेन स्फुटं प्राहसां दर्शनार्थं एवं बुधः ॥ ८२ ॥ ३३

ननु अयं मंडलं तिको सासः केषां चिदुत्तरो वैष्णवां किं निर्विनश्चेत्याकृं क्षेत्रे इव उत्तरेनाह ॥ ॥ इदं सदुक्तं द्वितीया ११८ गाणं
कुष्टगानामात्मपरं प्रवक्ष्ये ॥ यः साधितादद्वाविरामकालः त्युक्तो इव द्वावनं चक्षतो न ॥ १॥ यतः स्फुटेदद्वाविरामका
ले इह रूपं संख्यो राविद्वितरक्षमी ॥ कुष्टगानामात्मितिश्चेयं तस्यात्माहितक्षोलविदो वदंति ॥ २॥ ॥ स्पष्टार्थसाधि
किं चिष्ठारव्यायते ॥ अत्र मंडलं तिको सासः भूगूर्णस्थानं सेव ॥ भूष्टस्वक्षानां तु साधितो यो दद्वाविरामकालः दद्वातः
सद्विश्वाय इत्यत्वां अधिसासविषये लंबनं संख्यतः सन्तस्फुटेशवति ॥ अयमात्मित्यन्यः योगाणितामतो सातः कपा
लविशाने न लंबनवदीसंख्यतः स्फुटेशवतीति ॥ करमादेतोः ॥ यतः कारणात्युक्तदद्वाविरामकालेकपालविदात्मित
लंबनवदीरं खुतदद्वात्मितेस्यां च इस्तरो दकृसूर्यसंख्यात्मां ॥ दद्विसूत्रेस्यात्मामित्यर्थः ॥ केषामित्याश्रम्याह ॥
कुष्टगानामात्मिति ॥ नियमेन भूष्टवासिनां स्यात्मामित्यावः ॥ तत्पूर्वोन्मो गोलविदो वदंति ॥ हेयस्त्रामो लविदः ॥
गोलं रस्य कृप्रकारेण जातं तः वेत्तो लेनविदं तिते इदं गोलवाप्त्वा तांतः ॥ न जातं तीत्यर्था इयुचितं ॥ इदं वै लर्ण१८ व
दत्तिप्रायेण ग्रहणाविषयकमिति तात्पर्यं पर्यवशत ॥ कस्मादसंक्रान्तिको सासो धिसारदातैलक्षणं ॥ तदुक्तं शास्त्र
राज्ञार्थः ॥ असंक्रान्तिसास्त्रो धिसासः स्फुटः स्याद्विश्वक्रान्तिसासः भूयास्यः कदाचित् ॥ भूयः कार्तिकादित्विषये
नान्यतः स्यादित्यादि ॥ ॥ नन्तत्र द्विश्वक्रान्तिकः क्षयेत्तिपदुक्तं तदैकार्मिनासे कृथं संक्रमद्यामित्यलाकविश्वप

सि० सं दामिति चेन्ना० ॥ यदा किले कविंश्चाति कास्त्राद्विज्ञदा कर्तिकादित्रय एवर्कं सासस्य परमा त्यत्यर्थ भवेत् ३० ॥ चांडा दधि ॥ ३० ॥
 ३३ न्यूनतया संक्रमद्य रुद्धे कास्त्रिपि मात्रिपतनोपपन्नतया स्वारिष्ठां तेतैरेवाति प्रथं चेन्नसमर्पितत्वात् ॥ अत एवास्त्र
 दशार्थस्यैताद्विषये नादरहति ॥ तस्मा दधि मा रुद्धिषये संडलास्त्रिप्राय उवावृथ्य कु एवेति स्त्रति संहिताकाराणामास्त्रिमतं ॥
 तनुलोकशा लग्नप्रसिद्धिसंत्यथाशूलवाक्थमेतत्तेऽस्य पठते ॥ अस्तिबाधके तथावृत्यत्तानुपपत्तिरिति चेत्स्यत्य ॥ एतद्
 नुपपत्तेरेव उत्थाजा सन्तसंक्रमयोर्मास्योरुप्तयेरप्यधिकापते ॥ तथाहि ॥ यदा किल सार्वको नेविंद्रोतेरासन्नासु द्विती
 दा कर्तिकाद्याधिकवृत्संक्षाव्यतेतजार्कगतेरकृत्यतया मार्गितीर्षपुष्यावप्यमांतासन्तसंक्रमावेदति ॥ कतरस्तेष्वधिकोवगत
 व्य ॥ श्रत्येवमपि परस्य रासन्तरं क्रमत्वेन वितियनुमशक्यत्वात् ॥ अतोवितिगमके मंडलास्त्रिप्राय एव नापरहति कृथमताव
 रुथ्यकः ॥ अस्य वितिगमत्तास्त्रहंचकर्तिकमेवतस्य दधिकवृत्संक्षावतानिरुक्तसु द्विसंक्रबकाले एव नन्त्यभौतियुक्तमुक्तं ॥
 एवं रात्रं प्रदयागतेन कर्मणा यथावन्मध्यग्रहसाध्यनमुक्त्यासां प्रतोपलब्ध्य नुरारेण योगमाधुतिकैरुपकामितो वीजरं रक्षारः ॥
 तस्मनुस्त्रियथाग्रहाणां इग्नाणिते कमुरेजायतेतथात्माविषी वत्तद्वयेन प्रतिपाद्यत्वात् ॥ ॥ खात्रखात्रात्मानुसामिति तेयत्कर्त्ते
 स्त्रैस्तस्य पतेष्वयोरत्यकं ॥ तदुवरपावकैः सिद्धरं रुद्धेर्हतं दृश्योर्मैः खान्तिः रुद्धकैरर्दिसि ॥ ८१ ॥ नंदनिद्वासु तेनासन्नज्ञो
 गेयुक्ताः सर्वसौराः वनीजाः परेव दिताः ॥ इवूरसत्वं ग्रहणामनेतस्मुद्ग्राहदामेददराचार्य एवं बुधः ॥ ८२ ॥ ॥ यत्रूक्तहेते

सि.सि पजीव्यातिभ्रोप्रतिशोतंदेशांतरानयनसाहु ॥ ११ ॥ रेखापुरस्वतगतांतरेयोजनारवे: खेचारिणादितगतिर्गुणिताविश्वा ॥
३४ त्यहेनश्चपरिधिनाशकलाभन्मिथग्रहेनिजपुरेपरपूर्वसंख्ये ॥ १२ ॥ २। रेखापुरस्वतगतांतरेयोजनश्चित्खेचारिणागति
त्यहेनश्चपरिधिनाशकलाभन्मिथग्रहेकार्यइतियोजना ॥ त्यपुरप्राचीसंगत्यदेखापुरंतस्यस्वपुरस्याचाप-
रेयावंतियोजनानितोरिष्टग्रहस्यगतिर्गुणतीयावक्ष्यमाणे नस्फृटभूपरिधिनोक्ताज्ञा परिधित्वलब्धतत्यः कलाग्रहेभन्त-
णंवाकार्यइत्यर्थः ॥ अन्तर्णतोप्रयोजकसाहु ॥ निजपुरहति ॥ रेखापुराव्यदित्यपुरंपश्चिमतः तदाभन्तसत्यथाभ्रणामित्यर्थः
जेत्तोपपत्तिः ॥ येसध्यमा: हता स्त्रेत्तेकिललंकोदयिका: ततेत्तेषुचरफलसंखारेण खोदयिकैत्यमन्त्यतरमापदनी-
यं ॥ यत्तुन्मउलक्ष्मावलयोरंतरंचरं ॥ तत्तेत्तेवंसंपद्यतेयदित्यपुरमपिसध्यरेखामतुलंघेवावरमान्तिष्ठेत् ॥ प्रलते ।
पुनः स्वपुरसंतरितमेवेखातोधिकतरमप्येकदेशांतरमापन्तं ॥ ततश्चतुरमान्तिरिचार्यश्चरतंखारात्प्रथमसेवलंको
दयिकानामेषांस्वनिरक्षेदयिकत्वंकर्त्तुमारव्यंतत्रस्यापेक्षयापरमार्थतोलंकाप्रागपरेखायांयत्रदाहिणादिग्यिश्चास्य
तितदेवस्थानंनिरक्षेनतुलंकैव ॥ नत्रप्रथमंस्वपुररेखापुरयोरंतरयोजनेवसंकातः प्राकूपदिरेखानः प्राच्येवस्वपु-
रमपि ॥ यदित्यपश्चिमत्रस्वदृतदपिप्रत्यगेव ॥ उरतोलंकोदयिकात्तेषुदयिकादेशांतरकर्मणाकर्त्तुमारव्याः
ततः स्वनिरक्षत्वश्रूगार्हाद्वित्तिजयोरंतरेचरकालइतिचरसंखात्तेणानंतरंस्वेदयिकलापादनमयुचित्तेः ॥ अतोंतर

योजनेस्तदानयनमेवं ॥ तत्रदिक्षुसांलिवेशानुसारेणास्माद्योन्नरदेवयासहस्थरेखयादाह्विषतोंतरसुपुक्षीयते ॥ उत्तरे
 तोपर्चीयतदतिर्खपूरवेशापुरयोरंतरयेजनेभ्योऽयधिकान्येवलक्षाखनिरक्षयोरंतरयोजनानीति प्रथमसनुपातेन्द्रयादित्वदेवा
 लंबयेयेतावद्वंतरंत्रिज्यातुत्येयाक्रिमिति ॥ तत्रयथा समद्देशोलघुलंबुया ११३ पर्यत्यासहपार्थपुरस्यस्त्रिमितोवास्ति
 तस्यातदं ७ ततोनुपातः ॥ यद्यत्यानलंबज्यये ११५ तावद्वंतरंत्रिज्या १२० तुत्येयाक्रिमितिलक्ष्याति ७८ । ११६ लंगास्त्रान्तिरक्ष
 योरंतरयोजनानिततरासीरंतरयोजनैर्गर्हणुक्तिर्गुणनीयातदेशावधिनेनश्चपरिधिनाभृतेति ५००० । ११७ कलसादित्यस्य
 देशांतरलिङ्गाः ९ ॥ इतिक्रितवरक्तास्थितिः ॥ तदेतदाचार्येः गोरशत्रुक्षियोगुप्तयेचसलसाम्योपलंगैरेतरेत्याख्यपुरांतरयोज
 न्नेवेवगुणतंस्य ॥ ११८ ॥ उपरिधिनाचभागइत्यपतिरभूमि ॥ ततुआसांधनर्णत्रपपत्तिरपित्यनिरक्षस्यविपुरस्यवारुंगासप्त्य
 रेखयोः पूर्वायर११० वानुरोधादितियन्तेव ॥ ॥ ११९ ॥ ननुत्तर्हित्यन्तर्भूपरिधेः स्फुरलंयदुपकीयंदेशांतरकर्मणीत्यश्च व्येकयासातिन्द्या
 एवयोः पूर्वायर१११ वानुरोधादितियन्तेव ॥ ॥ १२० ॥ योजनेत्वेकैः स्फुरस्यरिधिरवनिगोलेपारिधिनानं
 स्फुरीकरणोपायसारु ॥ ॥ स्फुरस्यरत्नांतर्योजनेयोजनेः स्फुरत्यरिधिरवनिगोलेकात्मितः प्रस्फुरेष्टो ॥ उवानिपारिधिनानं
 लंदजीवावितिघ्रंत्रिरवनगुणरक्तंतस्यसानंतिरक्तं ॥ १२१ ॥ ॥ योजनेत्वेकैः स्फुरस्यरत्नांतर्योजनेरवनिगोलेपारिधिन
 लंदजीवावितिघ्रंत्रिरवनगुणरक्तंतस्यसानंतिरक्तं ॥ १२२ ॥ योजनेत्वेकैः स्फुरस्यरत्नांतर्योजनेरवनिगोलेपारिधिन
 पकात्मितेऽसावेवस्फुरइत्यन्तयः ॥ स्फुरस्यस्यरत्नगेत्वेकैः सहयावदंतरंत्रेवमेरोरासितः प्रकात्मितेऽयापरिधिः स्फुर
 नस्फुरउत्तरकमनुपातसाह ॥ अवनिपारिधिनानमिति ॥ यद्युवतकाशव्यावर्णनाधिकारेगोक्तव्यादेववलयाभवोदि
 नस्फुरउत्तरकमनुपातसाह ॥ अवनिपारिधिनानमिति ॥ यद्युवतकाशव्यावर्णनाधिकारेगोक्तव्यादेववलयाभवोदि

सं-४ लेत्यादिना५०५१८०मे: परिधिग्रसाणुपत्यसंतत्वदेशलंकृयासंगुठ्यशियाविश्वजेत् ॥ फलंखदेशावधिनः स्फुटोभूपरिणा
 ३५ हस्यादित्यर्थः ॥ अत्रोपपत्तिरनुपातः ॥ यादिश्रियातुत्ययालंकृयानिरक्षदेशवाच्छिन्नोयमवत्तिपरिधिरक्षदेशलंकृयोक्त
 ति फलंस्फुटपरिधिरत्यपन्नः ॥ अथस्यप्रतिपादितार्थस्मर्थनायसंहितायख्यतत्तद्धेषपादिकावारनायत्तिनरनुचिह्ना
 का बस्तेजातिरूपकात्तमेववधाः भ्रातिक्षणमपिसादरसवलैकृष्ट्यतिनपुनः सहरेवप्रत्ययेत्यादनानहस्तिवित्तरदस्तरेमन्यो
 दितामितिसन्तरासंप्रधार्यदृष्टातोक्तिविशेषग्रांसन्धुरसाधवीमेकामाह ॥ ॥ प्रोक्तासानिस्तमानसीरितात्मेयोवारना
 कृतिस्फुटविस्तातिरूपयेह ॥ संक्षिप्ययद्विविहायपिवांतेऽसंख्यात्प्रत्ययात्प्रत्ययारम्भाः ॥ ८६ ॥ ॥ उत्तरसंशाशनि
 तेनुग्रहंतेनकामाहेयमानोर्थः ॥ ॥ अथोपसंहरन्नेवाधिकारांतेलंकारतयाशालिनीमेकामाह ॥ ॥ इत्यंश्रीमन्नामनाथात्म
 ज्ञेन प्रोक्तंतेत्रेषानराजेनरस्य ॥ ग्रंथागाराधारशूतेप्रसूतेसूर्यादीनांसम्यमानंनिरुक्तं ॥ ८७ ॥ ॥ इतिश्रीमत्यक्तलसिद्धांतवास
 नाविचारचतुर्प्रचुरतरपरशास्त्ररहस्यातिश्वदेवज्ञानराजग्राथितस्तिष्ठान्तराम्बदेवासनाभाष्येस्तजत्तिविद्वाणेकाम्भेशा
 नाधिराजसून्युपुदितविंतामणिविरचितेग्रहाणितविंतामणोमध्यगतिसाधनाधिकारः एसामः ॥ ॥ ८८ ॥ ॥
 उत्तरातः स्फुटगतिसाधनाध्यायेव्याख्यायते ॥ तत्रश्वस्मेतदुपजीव्यृतंमतिस्तदंदसंदेहजननद्वेष्मस्तिविस्तरेण
 मध्यमाधिकारंविधेवद्वच्छाप्यएतासमस्तोत्तराधिकारार्थस्यसर्वस्यात्प्रस्फुटतरवच्चैकराषेक्षयापुनरुपजीव्यानि

श्री
३५

अवातेयः प्रागेवनिस्त्यपणीयत्वोपचित्यावधारणेवेष्फुटीकृणाधिकारमार्हमाणस्तावदारंभप्रयोजनत्तेप्रतिपादनपर्यै
 कृयापुणिनाग्रयाभुवनमेवावधाति ॥ ॥ उपजननिक्षिप्तानयात्पाणिग्रहणसुखेष्वात्विलेषुमंगतेषु ॥ स्फुटतरवच्चैरेकः फलप्रधा
 नंस्फुटमनेववदामितद्विधानं ॥ १॥ उत्तोनंचतत् ॥ अन्तराधिकारमितित्येदनस्फुटतापरामृद्यते ॥ तेषाचतत्स्याविधानंविधि
 साधेनविषयायानंदितिकर्तव्यतातांवदामितिकारव्यय ॥ अन्यथावच्चरपदेनसुख्ययात्प्रश्नयावापातिपादितार्थस्पौर्ण्याधायि
 त्सिद्धत्यासाध्यत्वायोगात् ॥ अयोग्यतापातः अथेवलानस्फुटताविश्वाहामित्तरेवति ॥ तद्युत्यभेदेतदिष्ठिरेवेतिततोनायोगा
 द्वितीयेन्न ॥ तथापिनागर्होतविशेषणान्यायेनविशेषणांशैवयोग्यतयान्वितिनपुनविशेषणायेन्न ॥ अपरयाम्बास्या
 त्सिद्धादनात्मप्राप्तेरपिभवनक्षियादिनाम्बयापत्तेरिति ॥ ॥ अथसदपलश्चिपूलादिसंकारतपस्यस्फुटीकृणारस्यविश्वाप्तेष्वाप्तिभूत
 मेदशीघ्रफलयोर्जिवानुपातमन्तराम्बन्प्रसाधनानुपपत्यतेत्तुमूलजीवोपपादनायप्रथमविश्वाप्तेत्तोर्जसमवत्तवेषुज्यार्थ
 निप्रतिपादयन्नात् ॥ ॥ पञ्चाङ्गतयोनवाप्तिवेदामूलत्तुमूलितः रवनंगनामः ॥ वाणाम्बास्यविश्वाप्तेष्वाप्तिभूत
 इमाः ॥ २॥ आशांकमुवेष्विग्रहोम्बप्रसादः सहस्राकृतयः कृदामसिद्धाः ॥ एतेतश्वराम्बिन्नद्वजीवाः पितृसामिनवाक्षपितृसंख्याः ॥
 ३॥ वस्त्रादिनवाक्षिनोब्धिनागात्रिंश्चलनर्वेदुरामरस्याः ॥ अग्नेषुरदाः कृदस्यदेवाः पक्षादिगुणाः नमेषागीवाः ॥ ४॥ गोभ्रा
 द्विगुणाः कुवक्षिरेदलेष्वामगलवक्षिवेदरामाः ॥ जासानुविलोमतोत्तरैक्षेष्वस्तुत्यास्यदिपरित्तमोविकारव्याः ॥ ५॥ ॥ नन्द
 व्रक्षिमेतदप्रसिद्धमेवद्वंद्यः स्वदलोपोलयापारमाग्रसिद्धमुपनिवद्वामित्याश्वकापादरणायप्रथमसेतदिविच्छते ॥

सिंह ३६ नर्येदमाचार्याणामुच्चितंयद्वास्त्राननुपा तमपि हृत्यनीयमिति ॥ तथा चेन्नूल्पष्ठं द्वारसो वज्ररत्नाकरण एव समपंचमपि विद्व
 तत्वेन द्वित्यत्वे वै वक्तव्यत्वात् ॥ और जैतपरोज्ञ तौ गुरुश्वेतस्त्रोज्ञोगस्त्रिलोक्यो विषमेव थमेतत्तीयेच
 राणोतप्तैजस्त्रोतगणात् ॥ जगणः १२४० ॥ १५८५ ॥ गुरुश्वेतस्त्रोज्ञो तथा नौजो समेद्वितीयेच रमेच माणः ११११ सगणो ॥ गुरुद्वयं
 ११६६ वेत्येवद्वै कादशार्णष्ठदः छंदो विरातितिवदंति ॥ तदेतद्विराजोलक्षणं पंचालक्षणं यद्यादिश्लोक्यनुष्ठानाहोत्येवत्तिकिंप्र
 युक्तमुक्तं ॥ अशापक्षमवज्ञादिषुभगणाभाग्नावितेषु गोलक्षणं वृश्चत्तुपतोथनुस्तुपेषु जीवेषु चयेषु लोक्येवदर्जानेन जीवानुपा
 नेवदपरमानयनमुक्तिमितिमत्वाव्रत्मतोमस्त्र्यादिषिरातिविलोक्यागोरवेश्वाक्याषष्ठ्ववतिरेवार्द्धजीवाः कारत्यिता ॥ तास्माने
 वतिभागोपलाहितेवत्तेवद्वुभां द्वै प्रत्येकं तु त्यक्तीरत्यासां स्थितिसाम्येतत्तेवत्तिरेवत्तेवद्वयं तत्तिरेवत्तेवद्वयं
 यत्तिरेवत्तेवद्वयं कारत्यितानिपंचाहृतयद्यादिनि ॥ तत्तेवद्वयमंजार्द्व
 यद्वयपद्वर्णनायसुज्ञात्यलाभेन सर्वग्रानुपालार्जनायचेतासां त्यक्तपाण्युकात्यितानिपंचाहृतयद्यादिनि ॥ तत्तेवद्वयमंजार्द्व
 मवधीलसन्यसंपत्तेन ॥ एवं क्षेषणात्योपि अवचत्तिरितिमज्जार्द्वत्रिज्ञा ३४३८ यत्तिरेवत्तेवद्वय २१६०४ यत्तिरेवत्तेवद्वय यासा
 ईस्येतदुक्तिमत्वादेवतथाच द्वै त्वयेष्व्यथापत्तेवद्वयमन्यात्यपित्तुर्याद्वात्यपत्तेवद्यपत्तिवद्वानितस्याः प्र
 तिरिज्ञायत्तेमनयाकर्त्यनयाविरलमपित्तेवद्यागोल इति पलमेष्विसर्वमेतदायत्तिप्रतिवद्वत्तेव
 तु त्वयं शमदिव्यवस्थाप्साम्यादर्घज्ञापातिरेवप्राह्वेत्याचार्यस्त्र्यापनमपिसर्वमेतत्तप्रधानमेवोपद्वात्यितं ॥ तत्तोथोलं १२४०
 रुद्धराजायेवपत्तेवद्वयात्तु त्वातिरुद्धर्यत्यग्नेतिवद्वात्तेवद्वयादितथाजर्द्वज्ञा

अमी
३६

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
क्रम नं	२२५	४४५	६६९	८९०	११०५	१३१५	१५२३	१८१९	१९१०	२१९३	२२६०	२४३०
उक्त मंज्ञा	७	२९	६७५	११६	१८८	२६८	३५८	४८०	५६१७८	८५८	८७८	१०८
क्रम नं	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४
उक्त मंज्ञा	१५८५	२१८५	२८१८	३१८५	३४८५	३८४६	४२४६	४५२९	४८२	४९४९	५१४९	५४४९
उक्त मंज्ञा	१६६	२४४	३२५	४०८	४८८	५६२	६३८	७१०	७८८	८६८	९४८	१०८

इति समाप्तिज्ञायाचार्यमध्येवत्तेवद्वयलुक्यानुपाति ॥ इत्यमध्यगतो यत्तेवद्वयमन्याक्षयमेतत्तेव
 धायन्तेवद्वयनं कैश्चिद्वृक्षमंज्ञयेवेत्यत्थाताहत्रिस्थलेवास्याउपयोगातिशावः ॥ अथक्षमेष्वितेवद्वयित्वा

त्रेतेवद्वयस्त्रियक्षमेष्वितेवद्वय
 यत्तेवद्वयेतत्तेव ॥ अर्खज्ञातिः क्षमेष्वितेव
 त्रामद्वयेवज्ञापिधाक्षमेष्वितेव
 दिना ॥ अभाध्यएवत्तेवद्वयमज्ञाप्रतिपा
 दिना ॥ ॥ उसामिति ॥ उसामु
 दयलाह ॥ ॥ उसामिति ॥ उसामु
 दिलजीवानं विलोमतः प्रतिलोम
 दिलजीवानं विलोमतः प्रतिलोम
 मतेवालां संकलनां प्रत्येकं वतुर्विद्वा
 तिरुक्तेमज्ञामवंतीत्यर्थः ॥ अत्रता
 तिरुक्तेमज्ञामवंतीत्यर्थः ॥ अत्रता
 सामंतराणिक्षमेष्वितेवद्वय
 तत्तेवद्वयमन्याक्षयमेतत्तेव
 जीवामध्यगतो यत्तेवद्वयाक्षयमेतत्तेव
 धायन्तेवद्वयनं कैश्चिद्वृक्षमंज्ञयेवेत्यत्थाताहत्रिस्थलेवास्याउपयोगातिशावः ॥ अथक्षमेष्वितेवद्वयित्वा

नपभूमिधर्जेवः ॥ त्रिकाष्ठोपंचमन्येषाद्वाणरुपगुणेन्दवः ॥ श्रन्यलोकनयंचैकद्विद्वरुपमुक्तिः ॥ वियुद्ग्राहतिधत्त
यद्यादि ॥ ॥ ननु किमेताः क्रमोत्क्रमयास्तावदागमप्रामाण्यमात्राद्यगुता उत्सवांसि नावेत्याश्राक्यजीवा नां स्वरु
पमियतां चोपपादायितुं विकीर्तिमेदक्रांतायुगुलेऽद्वजरुपेण वृत्तेष्वेष्ट्येत्परिमेवातारयन्नाह ॥ ॥ द्वन्नेत्र
ऋक्लायतेपरिधिष्ठृनंदाशकैरं कितेष्वाग्रेष्वाभ्यचिन्तयोरुपरिगाः जीवाविधेयाः ऋमात् ॥ ता स्फुरुत्रमज्ञाविधि
तिः परिमितास्तत्रैवतासांधनुष्णाचिन्तानिधितुर्गुणांतरगताङ्गेषोऽनुभवातथा ॥ ६८ ॥ ॥ आद्यं खं उभगाणकातिकां
षष्ठ्यवत्यशनुत्यवाहुः कर्णहन्त्रीभुवनगुणकोटिरात्यानियं चेत् ॥ त्रिज्याकर्णभवतिवरद्धे चतुर्त्येविमेवं लब्धं स्तु
लं प्रथमपस्यैर्जीवयोरंतरात् ॥ ७ ॥ कोटिर्द्विद्वीक्षितिधिविद्वत्तजायतेचांतरालंतत्संयुक्तात्थपदलतः स्यादिती
यंतरथैव ॥ मध्यातैव्यातरयुतिइलं ज्यातरंतस्फुट्यादेवं सर्वाण्यपिगुणादकात्पद्मवंतिक्षेष ॥ ८ ॥ योमूलेष्वैर्द्व
लताश्विलानिजीवादलान्यान्यतिक्षेष ॥ मन्यमहेतं गणितज्ञेष्वकर्मस्वकर्माराकलनेऽक्षेष ॥ ९ ॥ प्रासाधि
तायां भूमावेदभीष्टेतदीर्घतमेनकेकटेनप्रवृत्तमुत्तिरथतस्यापकमवृत्तसंशांकृताघट्टाताधिकैवं विनातिस
हस्तसंमिताभिः कलाभिः समसेवाकिंचक्त्वा तस्य शालकादित्वाष्टवत्युपिष्ठाध्यनेतापिष्ठकारणघ
एतत्वतिभागानुसमानेव क्षेषातेष्वामर्थयन्विशास्यतित्वावैरामेवैकं सूत्रं अथवारेवामेवविद्विष्टाप्रकल्प्य

द्वन्नेत्रस्य इलद्युक्त्यात् ॥ तत्र प्रत्येकं पञ्चवत्यंशीकलाः शारदिदस्याः २२५ संभवतीति तक्षालानुत्येषोवांतरेणादलद
येपिरेष्वाक्तुपाजीवाविधेया ॥ इतितांश्वैरेकास्तिन्दृदत्तेष्वाचत्वारिं शुद्धपश्चित्तेचतुर्भाँशोतदर्थत्रृत्याश्रुतिविद्वातिरेव
संपर्यंते इतिप्राकूविंदोः स शाराजीवां मूलपर्यंतयवतीकासुवरुपावृत्तनेमित्तायतस्यपद्मनां इतिप्रत्येकमापिधन्न
विविचित्यानि ॥ तथाचापार्दकुपात्प्राकूविंदोः स शारात्रूप्रत्येकजीवामध्यपर्यंताः वृत्तोऽनुभव्यापिपरिचिंतनीय
ति ॥ अथ प्रथमज्याभ्याद्यथोन्नेत्रसनुपोतगणितयुक्तिभ्यां द्वितीयादेशनयनेमात्रिधित्स्तुद्युपकारणाभूतं तदन्त
स्तेष्वसेवावतारयति ॥ आद्यं खं उभगाणकात्वलिङ्गापञ्चवत्यंशी २२५ त्रृत्यं प्रथमज्यापार्दु
ज्ञः केऽदतो यामूलपर्यंतायतापिज्याकर्णतक्षातिविश्वेषमूलं ग्रथमोऽनुभावीनपिज्यानुत्यादेवं श्रात् प्रथमज्ञी
वाग्नाधिकासाकौटि ॥ एवं भेत्रस्वरूपपर्यववसितेनानुपातेनप्रथमद्वितीयज्यापर्योरंतरं साध्यते ॥ तद्यथा ॥ यादित्रि
ज्या ३४३१ नष्टरूपिद्वैष्टान्मितेऽन्तर्णीद्वियदितिलब्धं प्रथमज्यामूलसमग्रयाद्वै
तीयज्ञीवाभ्यस्योन्नरं रथउत्तुत्यमेवतदुभयोरंतरगतालक्षितिवेनान्वितं प्रथमज्यार्द्वितीयं स्याद्यत्र किंविच्रं ॥ नन्य
यमसंगत्वानुपातः ॥ इष्टामूलस्यास्य २२५ क्षेषान्नर्गत्वेन प्रसापाभूतेन सहानुविधाताभावादितिरेत्र ॥
ततीयज्याभ्यान्यनेद्वितीयज्यापर्यस्यविश्वेषमुन्नतासंभवेन तत्र खं उभगप्रथमद्वितीयं तरालस्यवस्तुः

स्त्रीं नर्मतवादेव ॥ किंच ॥ यथा यथा ज्याकृष्णं कोटि रूपचिताभवति तथा तथा शरद्विदस्य तु त्येषिकर्णं उपचीयन् एव तदुपचे
ये चैत तस्यापि कोटि रूपचीयते ॥ अते एव प्रथमज्यार्था सन्तभागे द्वयोः कर्णयोः कोटि रूपचितेव च रमरज्यार्थासन्तीता गते चे
द्वयोरपचीयत इति परस्य राजुविधानमव्याहनं ॥ तथा च नुपातस्य न्यायात्मके वैदेवतिक्रिमनुपपन्नं ॥ अथ चैव संप्रतिरक्षय
वसनुसरणमाणा: प्रसाणेष्ठयोः ३४३८ । २२५ श्लिष्टात्मा ॥ ३४४ ॥ पवर्त्तते हृत्याप्रकारं तरसुत्यायातरालं भूप-
साध्यन्नाह ॥ ॥ कोटि द्विद्वयोति तत्त्वत्योर्योगपदमित्यादि ॥ ३४५ ॥ नानीताकोटि द्विद्वयोगुणनीयात्रिपंचारादुन्नरे
एशातेजातिस्यपूरुमध्यातरालस्यादितिपरत्येतत्त्वद्वलमिति हृत्यास्फूर्त्येषापगमायाह ॥ तद्यतेष्यां तरसुत्युतिदरड
मिति ॥ यतेष्ययोरंतरयोर्योगदलतुत्यस्फूर्त्येतरमिति ॥ यनः भुजवृष्णयोः स्फूर्तरूपादानारसावयवानुपातस्य
भावात् ॥ अंतरस्यस्फूर्तलोमैति ॥ स्फूर्तनेयानीतयोरपियतेष्यातरयोगदलस्फूर्तयोगदलतुत्यमेवतिपूरुसा
त्यापलंशाक्षात् ॥ तथा स्फूर्त ऋब्रेत्यापोदनमिति भावः ॥ एव मुपरूप्यं साधन सन्येष्यपिज्याधेष्याति दिशान्तर ॥
एवं सवर्णानीति ॥ प्रथमज्यार्थाद्वितीयज्यार्थान्तरवत्त्राद्वितीयसूरसादाये तत्तीयादेष्यथो तरसाधनमुच्चि
त्तसेवति ॥ तथा चोपदर्शिनानिज्यार्थानियुक्तियुक्तियुक्तिरावृत्तिरावृत्तिरावृत्तिरावृत्तिरावृत्ति ॥ अथ त्येष्यथा तथा तदर्थांश्चाक
संज्ञिनीत्यादिव्युल्कमादनियतमेव भूयार्थान्तरसुक्तेन तु त्रिसादनुपलब्ध्यश्रकारत्वात्खयेषु न रपूर्वप्र

रीयते॥ ॥ अथजीवासाधनमाह॥ ॥ तयोरिति॥ नयोर्जग्नोद्योः पथक्षमं प्रत्येकुपिकलीकृतयोः सदर्णतेयावत्यः ७
 रामाः पंचयमाश्चित्तिविभूयः॥ फलसंख्यासंख्यानिरुक्तः पयात्तर्वत्तिनीतानिथात्तस्यजीवास्यादित्यर्थः॥
 ततः सांतरताप दीतारामाह॥ विगतैष्टते॥ पंचयमाश्चित्तिनीतागहरणाकाले पद्मज्ञोद्योर्ब्रह्मतद्यज्ञोद्योर्ब्रह्म
 रंभुजोद्योर्ज्ञातरणगुणातीयं हरणोपेच्यमाश्चित्तिपेणविभूयैते॥ फलतोपलब्धोज्यकायुक्तासतीपरमार्थतोऽपि स
 तेसुजात्यावस्यादित्यर्थः॥ ॥ अत्रोपपार्तिः॥ ॥ नवतिभागोपताद्विनोः पञ्चमवृत्तचतुर्थोद्योविर्वाह्निस्तस्वा
 र्थमुपकृत्यितानि॥ तेतोदत्तचतुर्थोद्योक्तिलचतुः पंचाश्रावतानि ५४०० फलाभवंतिआसां चतुर्विश्रात्यंशः शूराश्चियमा २२५
 अतर्तावतांतरेणप्रत्येकमपक्षमवत्तेजीवासूलानितस्मादासिमतेभुजकोटिकरातासामित्तत्वोऽश्चित्तिभागोद्योऽपि स्तेभुजत्रो
 दीक्षलासलगतउपापरिदीयते॥ ततोयदित्ताश्चित्तिभुजकोटिकलानांनिरवशेष्यमत्तदानीतगतज्यातः किंचिद्
 एषिकेवाप्तिसत्त्वकेतिसंभाव्यते॥ अतर्तासाधनोपायेनपातएव॥ यदित्तव्याश्चित्तत्येनसुजकोटिकलावशेषणागतागत
 उयोत्तरालंकृत्यतेतदनेनासिमतावशेषणाक्षिति॥ फलामैष्यकागतज्यक्षयोरंतरंतेतात्तितागतज्यकाभीरप्तितज्यका
 मवेदित्यत्रकिंचित्रं॥ अथोपदार्तीतज्यासाधनप्रत्ययोरत्यादनायद्विदुपयोगविवेषणाच्युक्तातेविलेमध्यमुरानयने ३९
 दसंतितिरुद्योग्येवाह॥ ॥ जीवांविशेष्यशरनेत्रयम् २२५शेषावद्यत्वात्तदेवंतु दिवेष्णत्वात्तदेवंतु दिवेष्णत्वात्तदेवंतु ॥ यावत्तमाभवति

शोप्तिमेविकांतत्संख्याहताक्षनयनात्तिश्चित्तर्युत्पत्तिः स्यात्॥ १०॥ ॥ वेयमातीताश्चित्तताज्यकाततोयावत्तभा
 जीवाविशुध्येत्ताविशेष्यशेषरोषं ग्रनेत्रयमैर्गुणातीययोतेष्यजीवातेष्यविभूयैते॥ फलंविशुध्याजीवावत्तिथात्तत्संख्य
 यात्याश्चित्तोर्गुणायित्वा॥ नंतराक्षेत्रोनफलेनसंयोजितायथायथंभुजकोटिकलास्तपेधनुद्विरश्वत्तित्यर्थः॥ अत्रवेष्य
 पानि:॥ क्षमाविरोमविभूतीर्णैन॥ एवंतंत्रमर्यादानुलूपंघनोयवस्त्रेनेष्यासाधनेसोरिष्यायाधुनागुरुतराक्षिकि
 कोपदर्शनेतालरवालिशविनेयनिवहत्वेत्तत्त्वेत्तत्त्वेनेनतन्मनोनिकरमनुकूलपनेत्तु
 जंगग्रयातहितयेनक्रियालाघवायलघुरुद्युक्तेयोपकृत्यनेनापित्याचाययोः राधानमाह॥ ॥ शूराश्चित्तिर्हृदस्याः
 कुदस्याः नर्वाद्वन्द्वाहंत्रीद्वः रेदद्यश्च॥ तथां गातिरामालघुज्यानंतराणि २५।२४।२३।२१।१६।१५।१०।१८।११।
 शुजानशानवाज्ञागतज्याथशेषं॥ १५॥ अथाताहतंगोत्ततंयात्तरवेष्येत्तुत्तुर्पात्तिविद्यत्वंतुत्तित्यात्॥ नवद्वादशेषा
 दद्यतामलब्धंविशुध्याक्षिक्षाकृयुक्तंभनुः स्यात्॥ १५॥ ॥ अत्रवृत्तात्तिवेजनाशाराक्षित्यादिवृत्तात्तिविशुध्यात्तिविशु
 दद्यताणि १८वंतीतेजनाशाराक्षित्यादिवृत्तात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशु
 उक्तात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशु
 यद्युक्तियास्त्रानेभीष्मानेवलद्योग्यिभित्याप्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशुध्यात्तिविशु

सिं. सू. रथागानां पथोपचयं प्रकृत्य नवधिकः एहजकाः कुलाततो नुपाते न यथा द्वन्द्वं न वाप्तु
४० शादिसागानां मेतावतीज्यकात् दनयातीष्ठिज्यकया १५० क्वियतीति फलं लघुज्या २५। ४८। अते एव भास्कराचार्येः ॥ रथा
केंद्र ७२० मिता ग्रिहज्या प्रकृत्य दशभागां तरेण न देव बृतीकाः प्रकृत्य रुपां विनिरुद्यादीनिता सांग्रह्ये कुम्भ राणि खं उक्ष
त्वे न तोष कल्पिता नि ॥ एव मन्त्रे रथापि स्थकरणेषु लघुज्या कृत्य न वहृधा गत दद्रशापि वृक्षत रश तो नितां लघु विहृत्य कृत्य
वर्णिभागेषु प्रकृत्य न वक्षा गांतरेण दश्याद्यात्मानि पूर्वोपदिति न नुपाते न संसाध्य तेषां प्रत्येकं संतराणि द्वै राक्षीत्यादीनि
नितावद रुपदाचार्येषु पनिक्षय त्रैत्यप्यपन्ते ॥ अथ वृत्तर्थवरणेन उपासना वारुपान् ॥ ४९। भुजां शाश्वति ॥ अत्र प्रकृता नुसा
रा देव भुजपादैषादातं वस्तुत स्फुरलक्षणापरमेव तरटिमंतव्यं ॥ यतः प्रकृतके द्वेषु जज्या द्वारे चेव फलोप्यादः अत्यन्त
तूपयोगादिशेषाय स्थकर्यापि गीराकरणेन दोषः ॥ यस्य मन्दफल सप्तवाशीष्ठं फलम् तेतु मिष्ठं तस्य मावतो रुपात् प
केंद्र द्रष्टा रामुजीकृत स्फुजीकाकरणेऽयमुपायः ॥ भुजस्य गृहाच्यस्य यथोक्तस्वर्ण तेन भागात्मत्वं नीतस्य मावतो रुपात् प
लघुज्या लक्ष्मीवर्धिशाज्यपालगतज्यकां गत ज्यकां गत विशुक्ता नियावंति रुद्गाति न योगत्यागत्यागत्युपकासन्नाशुक्त्यकां गत विदि
त्यर्थः ॥ ततो गत उपासूक्तुज्ञानां पुरतो गत त्वे न वास्तव वज्पा साधनाय तदं तरपरिशानमाह ॥ ५०। जायातारुतमिति ॥
ज्यययद्वेषं भुजां शानां तद्युक्ते रवेन गुणानीयं फलमानीतायां गत उपकाशां संयोजयपरमार्थतो भुजभागानां जीवभाग

सिं. सि ४१ वैद्यनामितिसंतव्यं॥ अन्यथेतरे तरयोगविवक्षाया सेकवचनानुपपत्तिः॥ तदुक्तं॥ पत्राद्विलंबुलंसद्भृतरेतरः॥
 समाहारः सविशेषोयन्नेकत्वं न पुंस कामित्यादि॥ तथाच्च शीघ्रकेऽशैष्यद्वयातं शीघ्रकेऽशैष्यद्वयादिसेषादिरात्रीष
 क्षातवर्तितदातदानीतं शीघ्रफलं स्वसितिधत्तभवेदित्यर्थः॥ तुलादैत्यहामिति॥ मंदोऽसंबधिनैसां देवेऽरतिशेषः॥
 पुनर्विपर्ययादेव सेषादावणत्वं तुलादैत्यवनस्यमितिशेषः॥ द्वितीयं स्वसितिपदं समाप्त्यावाहासिवशादुभयफलपरमेव॥
 अस्योपपत्तिः॥ ॥ शीघ्रेऽस्यसत्वरगामित्येवं ग्रहविविक्षयापुरोगतत्वेन ग्रहस्य पुनरत्यातित्यात्मेष्टेष्टो वदनवित्
 त्वातदुभयां तरस्य स्यकेऽस्यसिसार्थियत्वेन न्यूनतया सपुरोगतः शीघ्रेऽविशेषितं पुक्त्वा एव॥ मंदोऽस्य पुनर
 ल्यगतित्वातदुगतेरस्याग्रतोगताद्वादेव विशेषत्वादित्युक्त्वा मुक्त्वा मांदमित्यादि॥ ग्रहोऽसंतरस्य केऽत्यवयपदे
 शोकारणां तु गोलोऽप्येवं छेष्यकादिकारे; तेकधोपदार्थात्॥ शीघ्रकेऽरातियत्वेऽवश्याद्वलफलस्य धनर्णत्वमत्तेन तद
 पत्तः॥ मंदोऽष्टकां तगतेकेऽकक्षात्यस्य ग्रहविविक्षयापुरोगतेन पुरते एवान्नारित्यमुपेजाय
 ते; तस्मदं तरस्य पश्चीमफलं स्यग्रहेस्योजितमिति॥ तुलादैपुनरतदाकृष्णं ग्रहविविक्षयाद्वलस्य ग्रहविक्षयात्म
 हृतएव भवते गतितदन्तरस्याप्त्यहेतुतं शीघ्रफलं विशेषत्वादित्यमेव देवियुक्त्वा मुक्त्वा॥ मंदोऽसुनर्गहादेव विशेषितमिति
 केऽस्य पूर्वापेक्षयादिपर्यत्वेतोपजायमानत्वातदग्रवर्ती मंदोऽवाह्नेष्टेष्टो ग्रहविक्षयात्मेष्टो वदनवित्

श्री
४१

पुरतोशवतिसेषादोपुष्ट एवेतिपलसंखतोपितदनुरोधादिपर्यस्तरव॥ तदेतर्वस्मिद्विष्यकारोकविधिनाप्रतिवत्
 विन्यासेयथावत्कृतेव्यक्तसेवभूमावप्यपलैयतद्वित्येवाणितगोत्रविचक्षणोनश्चोत्तांतद्विष्यवेप्रतीतिरूपाद्य॥
 उथपलद्वयसाधकानुपातांगारूपातामेदशीघ्रपरिधीनद्वाद्विकीर्तितत्त्वितेष्टो नाहा॥ ॥ मांत्तु स्यस्तद्वितीचवल
 येशकः परिष्यंशकः शीतां शीरदनाः कुञ्जशरननाः सौम्यरवरा मांशकः॥ गीर्वाणोऽगुरोः सुरादित्यकुराः श्वश
 ह्यतानाः शृजः केऽद्युपासयद्वेऽंजोपदगेविश्वशाकारवे॥ १०॥ अंशोनाः शाश्रीनोरदः श्वितिस्तानेश्वान्यो
 द्वाश्विनोद्वाक्षिप्रसितास्तदाङ्गरसितासातांगादेदाः कमात्॥ भौमावंचलनीश्वरो वलयोनानाः शाश्रीन्यश्विनो गीर्व
 णंदुमिताः नशोननासमाः पश्चांगादेनेऽशोनिताः॥ ११॥ ॥ गोरामाशतियुग्मकेष्विष्येष्वादिवस्यश्विनो दंतक्षय
 मपर्वतागानव्यवदेवाणिपूर्णव्ययः॥ दोर्ज्यकेऽस्मवाहतानिजपरीणाहां तरेणात्मता वारार्घ्यतफलेनयुक्तपरिप्रयत्वे
 ऊर्धिक्षेत्राः परो॥ १२॥ ॥ मांत्तु स्यस्तद्वितीलवत्येष्टेष्टोनीचवत्तेरा काइतिचतुर्दशोनिताः परिष्यंशवितीनिशेषः
 अथसर्थः॥ नीचोऽवयत्संग्यापलोपदर्शनायविधीयतानेष्विष्यकस्येवितस्यानेकित्तदुष्टात्मस्य
 वग्रहस्यपरफलात्यामोजनेष्विष्यदुष्टिरितं द्वन्नतद्वादिरंशैः परिष्णमतेत्यस्यनीचवत्तपरिष्यभागास्तरवासी
 कमरोः संपर्यत्वात्॥ तथाचार्कमंदोऽवानीचवत्तस्यक्षतुर्दश ५४ चंद्रस्यादिशत् ३२ औसत्यस्य पंचसहस्रात् ५५

सिं. सू
४२

धर्मचिंशात् ३० गुरोत्तम्यस्त्रिंशात् ३३ क्षेक्ष्यद्वादश १३ शने रक्षाना इत्येको न पंचाशात् ४८ अश्रविकेऽन्ते अत्यमु
पदर्शयन्नाहु ॥ ॥ केऽद्विती ॥ संदेख्यं ग्रहाद्वैश्वर्यानगतं केऽन्ते यज्ञमपदात् इति संपूर्ण राशीष कैद्वादश वास्यात् तदेव
पठितभागतुत्यो संदेख्य नीचपरिणाह अवंते च जुपात् इति ॥ ऐष्वेय संदृष्टिपरिधिष्ठिष्ठमपदां तोषिष्ठोषमाह ॥ उत्तोज
पदगद्वाति ॥ अत्रोजयुम्भेविष्ठमसमयोः संशानते एवतथाचविष्ठमपदां ते रात्रिष्ठितेयमिति न वकोन्मिते केऽन्ते वक्ष्यमाण
जे मींदे इतीचपरिधिभागाः तत्रादित्यस्य विश्वरात्रकाशीति विंशतिद्वालिको नाश्वरुद्वाश १३ ॥ अंद्रस्य पुनरस्ताव
द्वना एव वाचिंशात् ३१ ॥ शैसस्थद्वासहाति ॥ २२ बुधस्य आविंशति ॥ २८ गुरोद्वैश्वर्यात् ४७ ॥ ३२ क्षुक्ष्येकाद
श ११ शने रष्यचत्वार्थ ४८ ॥ ॥ अथरोमादीनां श्रीघ्रनीचो ब्रह्मत्यपरिधिभागानाह ॥ ११ रोमादिति ॥ यु
म्भमपदात् इति षड्कोन्मिते च तद्वैष्ठेयं ३३५ बुधस्य गरीबीणेंदुमिताइति ब्रह्मचिंशाद्वारंशतं ३३३ गुरोः सहाति ॥ ३० क्षुक्ष्यद्वाष
स्यधिकं शततद्वयं २६२ शने रेको न चत्वारिंशात् ३१९ ॥ अथा मीषामोजपदां ते विश्वमाह ॥ अथविष्ठमइति ॥ श्रीघ्र
केऽन्ते विष्ठमपदां तात्त्वित्विन्द्रियवोन्मिते रोमादीनां ममीचतोऽन्ते विष्ठिभागाः ॥ तत्राद्यते मस्य द्वाचिंशाद्वारंशतं
तद्वयं ॥ २३२ बुधस्य तावद्वाचिंशादधिक्षेव वरातं २३२ गुरोरत्नद्वासहाति ॥ २३२ क्षुक्ष्यपूर्व्यधिकं शातद्वयं २६०

श्री
४२

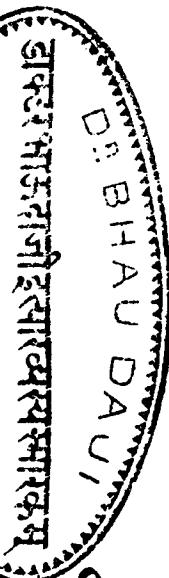
शने: पुनर्श्रीलारिंशादि ५०ति ॥ ॥ अंत्रोपकाति: ॥ ॥ भगवान्प्रतिश्वरदर्शितयंत्रवेधविधिनेव प्रत्यहमपि स्फट्य
है परिजाते गतिकलाभावस्थलेश्वरसंदर्शीघ्रफलयोः परमपचयकाले गतितागतमध्यग्रहस्फट्यग्रहयोरंतरं छ
ल्लासंदफलं श्रीघ्रफलं स्वरवपरमतावसरेपशायपत्तभागानामुक्तवज्ञीवेहत्वातेवक्षमश्वासंदर्शीघ्रफलज्येष्ठ
वतः ॥ ततः प्रत्येकमवितत्तुष्टुतितेवत्तेचानुपाते न परिधिभागानामानयतः ॥ तथाहि ॥ यदित्तिज्यया ३४३-४५ ग
णभागतुत्यपरिणाम ३६० लक्षदनयापरमपत्तजीवयाकियानितिप्रत्येकमवियथासंख्यं संदर्शीघ्रपरिधिभागाउ
त्यद्यंते एव ॥ अथामीषामवान्तरे नुपातेन साधनं मनसिनिधायतदेव स्फट्यलमितिमलातदनुकूलमेव किंचित्क
मिप्रदर्शयन्नाह ॥ देवेष्यति ॥ केऽन्ते विष्ठमपदां तपात्रिष्ठोभागां ते रणगुणयित्वा व्याप्तार्थेनेति विष्ठस्य
याविभजेत् ॥ कलेन परद्वितीयुम्भमपदां तपरिधयः भ्रमेष्ठोन्युताः स्फटमंदपरिधयो भवतीत्यर्थः ॥ संख्कारविभेदेप्र
येनक्षमाह ॥ यदियुम्भमपदां तपरिधयजोजपदां तपरिधिष्ठायाभ्युषिकात्तदापत्तेन युम्भमपदां तपरिधयउत्तीकायाः ॥
यादियुनस्तेतदेष्वक्षमात्यना एवतदापत्तेन युक्ताइत्यर्थः ॥ तेचावान्तरपरिधयस्फट्यस्फट्यरत्यच्छते ॥ ॥
अंत्रोपकाति: ॥ प्रथमपूलसाधनेव वदनुपातः ॥ यदित्तिज्यतुत्ययादेवेष्ययाविष्ठिद्वयातरतुत्यं पूलं तदनयाभी
ष्ठभुजयाकिमितिपत्तमिष्ठस्फटपरिधियुम्भमपदातपरिधयोरंतरं ॥ तेनोजपादां तपरिधयेयुम्भमपरिधिभ्रेदधि

कस्तु दीवान् तस्युरूपरिधिरपचिते रेव न्यायत्वात् प्रतिपत्ति तोयदुक्षं तदुपन्नमेव ॥ अथ संदपुलं संदकं छोपयोगिनी भुजे कौटिल्ये प्रार्थनव्यवस्था प्राणं तं संदफलमुते रार्थनप्रतिपादयन् पुष्टिग्रामेका माह ॥ ॥ स्फुर्यपरिधिगुणो खेको इदो जर्यप्रतिपादव्यवस्थानेनिजकोटिदोः कर्त्तव्यः ॥ सदुभुजफलकासुक्तहिमांदेप्रतिपादकलिकामयग्रहस्य ॥ २४ ॥ ॥ अबांतरानीते न संदनी चोबृद्धतस्फुर्यपरिधिनाप्राणानीतासुज्ञया कौटिज्याचेष्टुगुणानीयामलवैरितिभवत्यशास्त्रः ३६० विभागलभ्यमुभयथायथासंरब्यं भुजफलकोटिपलं च स्थादित्यर्थः ॥ ॥ अस्योपपत्तिः ॥ ॥ प्रतिपादनं काले संद प्रतिवृत्तगतं संदस्फुर्यवैर्यचिन्नाउब्देरवावधिकातरस्फुर्यभुज्ञयाभुजत्वेन संदस्फुर्यवेदादरक्ष्यप्रतिवृत्तमतिर्यकसूत्रावधिकांतरस्फलकोटिज्यकाकोटि: भूगार्णनं संदस्फुर्यवैर्यचिन्नपर्यंतं संदद्वर्णः कर्णः ॥ तदे तत्प्रतिवृत्तगतं भुजकोटिज्या दिक्षं मांदेनी चोबृद्धत्वे तु पात्रे च परिणाम्यते ॥ तद्यथा ॥ यदिशांशवैत्तेभुज्ञयाकोटिज्येभुजकोटि नंदनी चोबृद्धत्वेकैइति ॥ ॥ अथ यद पूर्वे भुजफलस्याकोटिपरिणामाम्यतत्था चक्रजकोटिप्रतिपादनी चोबृद्धत्वमतेभुज ग्राही साधितेइति ॥ ॥ अथ यद धर्मसेनावानायासस्तनं संदफलं प्रदर्शयति ॥ सदुभुजफलत्वस्य यत्कासुक्तेप्रतिपादनुस्तात्तिरुक्तिकालिकामयं ग्रहस्य मादं फलं स्थादिति ॥ संदकं इभुज्ञयापरिणामेन यदनेतरमेव नोत्तिरुक्तमंदनी चोबृद्धत्वेज्यादत्पंतस्य धर्मः कृताएव संदफलतिष्ठामवंतीत्यर्थः ॥ ॥ अत्रोपपत्तिः ॥ ॥ परिणामविद्वैष्णव परसंदपुलज्यायोजेनैस्त्रियुरवितेसंदनी

શ્રી
૪૩

बोद्धक्तेषु जयामुज पूर्वत्वे नोपजाता पीष्ट पूर्वज्यात्वे नैव पारिणते यत् स्नावत्कृता तु त्यसे द्वाहि इक्षासंउर्ने पिवत्ततो
मंदफलं घेयो कृदिधिता मिश्रभास्याश्रयणानुपलभ्यते एवेति ॥ तथेव प्रत्ययो त्योदने व्यक्तेवेति ॥ ॥ अथ एषु जीवा
नुसरणो क्रियतो रवेणालसदिने यजयमातो विक्रिया इंक्रियालयवायलघुज्याप्रायेणा पिग्रहमंदफलानां एक
येत्रवज्ज्ञेयाह ॥ ॥ पश्च खगानां रखुखउदौर्जपायेदाहता सहरसे विभक्ता ॥ फलं कृता घंपति विश्रेवं सरवार्थम्
तन्त्रदुसंक्षेप्यात् ॥ २१ ॥ इष्टग्रहस्योदाहृतत्वघुखउकासी प्रायेण्टया विहिताजीवा तंचतुर्सिं गृहायित्वा सहष
स्त्राद्व विराजेत् ॥ फलं खर्वमंदपरिधिता गुणिताशीष्टग्रहस्थपूर्वमध्यमंदफलं भद्रोदित्यर्थः ॥ दीनेष्व मनो जुक्त
लतामाह ॥ सरवार्थमिति ॥ अत्यप्रथमादिदिनमानेन शंक्यमितिशब्दः ॥ ॥ अस्योपपत्तिः ॥ उपासिप्रायेणात्वते
प्रागान्यज्ञेभवन्त्वा कलदा ३६० भागहरः ॥ सब्दानुपर्णो तेऽस्तु घुज्यणपरिणाम्यते ॥ सम्यथा ॥ यदिएष्टक्रियकृयाचे
देयं भागहरः ३६० स्थादनया १६० लघुक्रियकृयाकिमितिफलं ७६ ॥ अयमपि क्रियालयवायश्चतुर्सिः सबर्णेतः
गुणाद्वत्तेन चत्वारः ४ पूर्वस्तुपासहराहेऽपि ८६० तरत्तथाचा ॥ ४५ ॥ गीष्टालघुज्यकृतुर्सिं गुणनीयात्कृति स
क्षेत्रवस्थाराजपेति स्वेतं युनरराष्ट्रवदि नयनापेहितानुपातेगुणाद्वत्तयैपरस्त्विताः परिधियद्वत्तेन राष्ट्रिगुणानीयमि
तिक्रियामुपलभेत्वेन धेवोपदिष्टमित्यपपत्तेः ॥ फलस्थर्थनुः करणोचित्येपिवत्यन्तरत्वात्यानहृतमिति सूचना

योह॥ ॥सुखार्थमिति॥ ॥अथशीघ्रपत्ना नयनं गामृतस्य चल कर्ण स्य साधनमेव यावरं ततिलकयाह॥
त्रिज्याशुक्रोटिफलयोर्मदुकर्कर्दिकेइकमेण युतिरंतरं कंविधेयं॥ तद्वावाहुप्रलवर्गयुतेश्वमूलं कर्णः कर्णक्षम्य
यतं तरसंक्रमितः स्यात्॥ २२॥ ॥त्रिज्याचाशुक्रोटिफल च त्रिज्याशुक्रोटिफलेतयारितिसमाप्तः॥ ॥अस्यायस्त्र
र्थः॥ ॥शीघ्रेष्वाङ्महं दिशोष्यावशीघ्रकेऽन्तस्योक्तवज्ञजनोटिउपकृत्यान्तरमेवोपदर्शितेन यथानयोः
क्रमेण भुजफलं क्रोटिफलं वानीयेन कोटिफलेन मगादिकेचलेकं इतित्रिज्यायुतावक्यादै पुनर्सुतानधालतत्रिज्या
कोटिफलसंख्याविज्ञापस्य तूगामृतिशीघ्रनीचोच्चतेभुजत्वेनोयस्थितस्य भुजस्य फलसूतपर्यंतान्तर
स्य निरक्तभुजपत्नस्य च वर्णयोगेष्वतेमूलमिष्टग्रहस्य शीघ्रकर्णाभवतीत्यर्थः॥ ॥अन्नोपपत्तिर्गाणीतम्
लयुक्तिरेव॥ तत्रेष्वाक्तिलगोत्तरस्त्रितिः॥ यदाग्रहशीघ्रेष्वायोराशीत्रयाधिकमंतरं तदाकेऽन्तिलकवर्णदेव
श्च ग्रहविंबस्य मंदगतित्वेन शीघ्रेष्वात्मतेष्वावतीद्वारे वलं वितस्य शीघ्रनीचासन्ततेवशवतीतितेन सहि
वक्षामंउलादयहृष्टः कोटिफलकलातुत्यांतरेषोवक्षातोषोवर्णं वितोशवतीति॥ अतोराशीत्रयाद्वानवक्षा श्री
वधिदेवस्य तथेवस्वरूपसंविनवक्षामंउलेस्य त्रियापरिष्ठतत्वेननीचोच्चतेदोः फलमूलावक्षामंउलाद ४४

थिकेन कोटिफलसुखेणोधिकरंतरेणविश्वेषेहतेष्टागार्णात्कोटिफलमूलावधिकाविश्वासोटिरानीताततोराशीन
वक्षाशीत्रयादधिकेकेऽन्तरस्योक्तवज्ञजनेयाकृष्टत्वेनग्रहस्य फलक्षासंउत्तरादुपरिगतत्वेनोधिकरेणातरेणवि
ज्यायुतावतीविश्वासोटिभवेदितिकिंचित्रं॥ १३ कोटे परिज्ञानेभुजप्रकत्यनयागणितेनकर्णनयन्॥ तत्रकोटिफलाप्य
श्रुदरिंबपर्यंतप्रागररस्यमंतरदोः फलेत्तज्जनः भूगर्भश्रुहविंबपर्यंतं जंतरं चलकर्णः॥ यतः कर्णाग्रहविंबनात्मिभुजे
कोटिभुजवर्णयोगान्मूलं कर्णउपलक्ष्यते; तः प्रकृतेपकोटिसंसाधोचितं कर्णनयनमुक्तं तद्वावहुफलवर्गयुतेश्वेति॥ कर्ण
स्वरूपोपदर्शनायोक्तं कर्णश्ववरं कर्णित्यप्तन्त्रं॥ भूगर्भग्रहविंबयोरंतरं कर्णित्यप्तन्त्रं॥ ॥अर्थात्तिकरणीगतएव कर्णवर्गः स
नेष्वतीतितदन्योक्तवज्ञाप्रायेणासन्तमूलग्रहेस्यूलत्वेमेवोपजायते॥ तः खरचितपारी४ कर्थं४ गाजितपठिनासन्तमूल
प्रतिपादिकामेकाप्तिवज्ञामिहोपवधुनाहुः स्यात्स्फुटमूलमेव॥ २५॥ स्वामंचेतत्॥ एवमुषकरणाभूतेचलकर्णसिद्धचलफलानयननत्स
नेपदं ततोषिमुहुर्मुहुः स्यात्स्फुटमूलमेव॥ २६॥ स्वामंचेतत्॥ एवमुषकरणाभूतेचलकर्णसिद्धचलफलानयननत्स
क्तारेविशेषं च वर्णं ततिलकर्णयैवाहुः॥ ॥त्रिज्यागुणं भुजफलं चलकर्णाभक्तं तद्वृक्षकामुककलः फलमत्रशीघ्रं॥ एवे
नसूर्यशाश्विनौ मरुदुनात्तिरेतस्य वौपरेफलचतुष्यसंरहनाः स्फः॥ २७॥ ॥प्रागनंनरानीतचलदोः फलं त्रिज्या
गुणनीयं ग्रंहतचलकर्णेन भाज्यं फलस्य धनुरिष्टग्रहस्य शीघ्रफलभवेदित्यर्थः॥ ॥अस्योपपत्तिः॥ ॥वक्षामंउले

श्री-सं शुजेफले परिणामायानुपातः ॥ यदिक्षणाग्रे: द्वे: फलमितोशुजस्त्रियाग्रे किमितिफलं कृष्णवत्तेपरिणामं उपार्थ
 ४५ एदोःफलं ॥ तस्यज्ञा सूपत्वाद्वत्तेनोमितास्यफलस्यधनुसूपत्वाद्वनुः करणमित्यप्यपन्नं ॥ मूलहृताविष्वेद्यकार्यका
 रेकर्णाग्रेत्यादि नोपयादितमपि प्रागेव ॥ ॥ १५३ नेति ॥ चंशकावेकेनैव मृदुनामंदफलेन
 संखकारितोस्यहैरवेतामित्यर्थः ॥ शेषघुविशेषमाहाअपदेवाति ॥ अपरेणोमादयः फलचतुष्टयसंरहताः स्फुटा
 भवतीतिभावः ॥ ॥ ३४४ योपपन्निः ॥ ॥ मंदोद्वानामत्यगतित्वा चंशकार्ययोः शीघ्रोद्वायावान्निपत्तस्यैवकेंद्रस्यप
 रिज्ञात्त्वादेकपरिवर्जादेवमध्यस्फुटग्रहयोरत्तरं परिवीयत इतरेषांयनः शीघ्रोद्वानांबहुगात्रियोद्वक्त्वाकेंद्रस्य
 परिज्ञातुमशुक्यत्वाद्विज्ञारहत्वात्कर्मसाधेनमध्यशुभ्यमितियुक्तेमेव ॥ फलचतुष्टयेशेषलाल्ब्यरेववारनोति ॥ ॥
 अथात्यमपि शोसादौ संखकारेविशेषवसंततिलक्येवाह ॥ ॥ मध्यस्वचंचलप्रत्यक्ष्यदलंधनर्णकृत्वा ततो मृदुफलं
 दात्तितंचतत्र ॥ ते तसंश्वेतमृदुनारहत्वेनमध्योमंदस्फुटः स्फुटतरोरविलंचयत्वेन ॥ २५ ॥ मध्यस्वचंचतत्र
 लस्यदलमध्यमुक्तवत्तरं रहत्यततः शीघ्रफलसंस्कृतान्महाविशेषाभ्युज्जयादिष्ठिमंदफलमानीयतदापि प्रथ
 मपरिवर्तेदात्तितंतत्त्वलफलसंरहतेदत्त्वायुनस्तमेवस्फुटस्वचंश्वकृत्यद्वितीयपरिवर्तेसकलंमांदमध्येततः स

श्री

४५

कृलंचलमितितथा हृतेसनिस्फुटतरोग्रहः स्यादिति ॥ ॥ नन्देदमसंगतमाधुनिकविश्वद्वचयत्तेमंदफल
 संस्कृतेरवप्राथमिक्योपगमानदुक्ते शीघ्रनीचेद्विज्ञेत्यमध्यास्त्रितिशानुमादैलतं कर्मसांहततः ॥ ॥
 त्वेष्टवोधायेत्यशीघ्रतत्रैतरमेकेनहार्दूत्विकीर्तितेनाहु ॥ ॥ लस्यज्ञदपत्तस्फुटाद्वत्प्रत्यक्ष्यत्वात्यते ते
 त्स्फुटनशेषप्रथमंस्तदुस्फुटतरोमध्यग्रहात्केनलानि ॥ ते सादृशफलार्थमंदजप्रैलस्यासंरहता नमध्यमाज्ञा
 नंमंदेदलं१८वेत्स्फुटमतंकृत्वित्रमत्रक्षमे ॥ २५ ॥ ॥ तरस्येदत्तात्पर्य ॥ मंदचलप्रलद्वयसंरहतोमध्यः कृतस्फुट
 ता मुधेनितत्रदवाल्लेनमंदफलेनमध्येत्तरहतेमंदस्फुटः तद्वमध्यमानीतंनस्फुटकिंतु स्फुटदेव अतएव मेषा
 स्फुटादिष्ठिरादैद्वितीयपरिवर्ततदुत्पमंदेत्तचलेनेत्यादिनास्फुटदेवमंदफलमानीयमध्यप्रत्येदनं ॥ अतः प्र
 थमंदशीघ्रफलंदत्त्वायदानीतंमंदफलतदेवकारत्वमित्यायातं जतएव ब्रह्मसोमसूर्यादिष्ठिरकं ॥ एतदादैशुजा
 दीनांचतुर्थीचैवकर्मणी ॥ दौर्घ्यमांदपुनमंदिं दौर्घ्यं चत्वार्यनुक्रमादिति ॥ उत्तरव्याप्यात्तकमपश्यद्विराघुनिकै
 रत्रान्योन्यश्यदेष्वरांकैवेदभाग्यतरेणेव संस्कृतरणमारब्धं ॥ तत्रायमन्योन्यश्यः ॥ वासन्नवेनचतुर्थफलेन
 मंदफलेन चरंसंरहतएव रेष्ट्युपरः स्यात्तत्त्वमादैवहिमंदफलानयनंततः शीघ्रफलस्यापिमंदस्फुटदेवानयने
 वस्त्रात्त्वमिति ॥ तथाचमंदफैलसंखकारमंतराशीघ्रनीचेवत्तस्यमध्यशातुमेवाशम्यमित्यपपन्निसुजा

सिं-सं
रुद्ध

प्रथमं मांदमेव कर्मापदिष्टुं ॥ तथा चात्रापिदोषद्यमन्योन्याश्रयोव्याघ्रातश्वेतिगुत्यसेव ॥ सयथा । वस्तुत्तरे
नमं दफलेन संरक्षतोऽप्यः किंचलपलोन्यनार्हः धीरजावंसंदफलं तु स्फुटादेवानीतेऽन्यथापरि वर्त्तनुसारायोगा
त् ॥ तदुत्थं सांदेनेति ॥ व्याप्त्यात्तद्येति ॥ तथा चैषयथापिदुक्तरमेव पूलं संरक्तरणामिति ॥ ॥ अत्रेतां वस्तुत्तरे
तिं चयमालोचयामः ॥ ॥ नहित्रमेण संदर्भी द्वाव्याख्यां द्वाविकं साकृष्टं येन विरस्पूलयोः क्रमिकत्वाधानं किंश्चिये
वाजेन्यथापरस्परोत्यतिकालस्थपरस्परविधितिस्तप्त्वेपूलयोरनियतत्वेन गणितसाध्यतेषेवनस्यात् ॥ अतः सं
भूयतनितां तरस्योऽस्य पूलं संरक्षति रूपत्वेन स्तैव वानेन सशक्यत्वात्प्रत्येकमेवानयनाकेऽशुज्जयादेति रनुपा
त एवायउपलब्धः ॥ अत्रपूलयोः संश्रयेवोपपत्त्वेनौ रूपेष्या प्रथमेव कतरस्य यथापिसाधनस्याहतमेव
तथापिसूक्ष्मत्वं निर्वातयुगुरुलघुत्तरनस्यान्वेषणयानसध्योवरतः पूलसाधनार्हः अपारमार्थिकत्वान्ना
पिसुरः पूलद्यं संरक्तरणातिविप्रकृष्टत्वात् ॥ अतो मध्यस्फुटोरुक्तुलयुक्तसाधनार्हवेवनवस्तुतः किंतु तु
दुश्यमध्यवर्त्तीर्थरुक्तएवेति यस्यासृष्टाव्येवपूर्वक्रमसर्वादिरीरुत्तमः ॥ मध्ये इति द्वयुक्तुलस्थार्थं मांदमध्य
प्रत्यंतथा ॥ सध्यग्रहमांदफलं रूपेवकलं शीघ्रमेववर्त्तति ॥ अतो मध्यग्रहस्त्रूलपत्तेजानीयाद्वित्तेकुख्याग्रहसं
रक्तर्याहृस्फुटत्वं क्रियते ॥ तथापियुनः दोहस्यार्थं प्रार्थमिकं स्फुलमाध्यमंदफलं नवेवलान्मंदफलादानेतु

૩૮

तिशीघ्रफलानयने प्रथानश्चताया श्रवेदगते सप्त वर्षाय नायता वन्मध्यगते मृदुपते न संखारक अक्षमं ततो भुजे चर्त्तर्णं
तरेणाचलपूजा त्सुर्कृत्वं मध्यतिते तैव वृत्ते द्येनाह ॥ ॥ नक्षकर्किं मुखवेदेऽवृः जगति मृदुस्फृटा ॥ तां विश्वो
ध्यचलतुं गृहीत्वा श्रीष्टुपूजा त्सुर्कृत्वा यत्तेज्यो तरेण विहृता ध्येयी वया ॥ कर्णहृष्टिं शगणा हन्त्युता श्रीष्टुपूजा त्सुर्कृत्वा यत्तेज्यो तरेण विहृता ध्येयी वया ॥ कर्णहृष्टिं
फलं तत्सक्षरादैकेऽद्वैत्यगतावृण द्रुक्षादैधनं कार्यमित्यर्थः । पर्यवैष्यतितद्यग्रतो ग्रहसंदृश्यो रात्रिं नवाधि
क्षमं तत्सक्षरादैकेऽद्वैत्यविलोमतो ज्ञाते त्वाद्यत्वं वित्ते ग्रहस्यो ज्ञानिष्यादा दृष्टवेन भुवो विप्रकर्षात् ॥ संदस्फृट
गति मृदुपते रत्नेव भवितु महति यदा पुनर्मदेऽक्षरा इति वाच्यादिवृंतदाय्यहस्यनीचारन्तया तदापहृष्टो भूमेशासन
एवति संदस्फृटा गति रथिकेवेति युक्तमुक्तं ॥ अथगते: स्फृटीकरणमाहृतां विश्वो ध्येति ॥ ॥ अग्रायमाप्तिसंधिः ॥
गति पूलं नाम सध्यग्रहायेष्याया; यतनश्च स्तनस्फृटग्रहयो रंतरस्त्वाय स्फृटगतिर्यावताव्युत्पादिकावातं तरं द्विलग
ते: पूलद्वयसंखकारः तत्रायतनश्च स्तनग्रहमंदपूलयो रंतरगति मृदुपूलं तथा श्रीष्टुपूलयो रंतरं श्रीष्टुपूलमध्ये
भवितु महति ॥ ततो गति मृदुपूलग्रहपूलवदेव एथादिनद्वयदेवं योज्यात रादानीते तदेष्याचेनात्रीष्टुपूलमध्या
नीयते तदाहृते विकर्णानुपातेसांतरमेव ॥ तदेष्याहृताव्यत्वादृष्टिरानीतं ॥ श्रिज्याहृताव्यत्वादृष्टिरानीतं ॥ श्रिज्याहृताव्यत्वादृष्टिरानीतं ॥

ज्ययाविगुणताविहृताध्यमोर्बा ॥ क्षुणास्फृटरुगुणिकेनेत्यादिताद्राकेऽगतिकलात्मेष्यरंते न गुण्यास्तत्वाश्चित्तिर्भाज्य
स्त्रथालहृतउत्तर्यदिनमत्त्वान्तरशान्तश्च दात्म ॥ ततस्तत्यश्रीष्टुपूजात्मेष्यर्थं शारोविहृतसङ्करकृत्यो रंतरभव
ति तत्त्विज्यागुणं खद्वैष्णवकर्णहृतं कक्षामं उलनेमिगतमध्यतनश्च स्तनग्रहश्रीष्टुपूलपूलयो रंतरत्तेवदक्षिलगते: श्री
ष्टुपूलं किं तत्र कर्णस्य प्रतिक्षणं बहुत्वादन्यथाभावेन भाज्यभूतस्य श्रीष्टुपूजेजपूलस्यापि बहुत्वेन तदानयनं स्फृटनमे
व ॥ अनश्च नुरमतिप्रियराये: केऽगतिरेव स्फृटालतातत: सात्रीष्टुपूजात्मेष्यर्थितान्वेष्यस्फृटगति रित्यथा केऽग्र
मेवो ज्ञाष्टिरुगो ध्यते तदास्फृटग्रहेव श्रिष्टिरुग्रहेव स्फृटनरिग्रहस्य त्र्यवकिंचि
त्र ॥ एतदन्ये रेव गतिप्रथं चेन प्रतिपादितमात्रां मृदुस्फृटग
ते अलोचनाक्रृत्यद्वैष्णवकर्णहृतं साचलकेऽगतिरेव लतायथो वाङ्मेविश्वो ध्यते केऽमुपजायते तथा ग्रहस्य मृदुस्फृटगति
रुग्रहते विश्वो ध्यते द्वौष्ठकेऽगतिरेव ततोऽनुपातद्वयेन तस्या: स्फृटीकृतरणां ॥ ॥ तत्र प्रथमो नुपात: यदिश्वो रुद्धिद्यत्य
२२५मितात्रिः कलात्रिः शुक्लसो ग्रहज्यान्तरलक्ष्यते तदात्रिः केऽगतिकलात्रिः कृमितिरत्र केऽगतिः श्रीष्टुपूलस्यधनुः
करणकारेयज्ञो ग्रहं उभैक्षण्यजान्तररुपं तेन गुणनीय उत्तराद्यजीवारं तदारद्विदस्योन्मितेन भाज्यापूलकेऽग्र
गतिलिपालग्रपरिविन्नेजीवयो रंतरं सवति ॥ तज्यास्तुपं तस्य स्वत्वाद्यापि धनुर्तात्पर्यतेतथापि तावन्मितमेव

सिं. सं तुर्विचिंत्य स्फुटाकृष्णं ग्रेहेऽगतिरिति ॥ ततः पुनरनुपातां तरेणा सोकक्षावत्ते परिणाम्यते ॥ तथथा ॥ यदिद्वलकृष्णं
 ४४ ग्रेहेऽगतिरित्य क्षयो रंतरंतरं तत्रिज्याग्रेहेऽगतिरित्य दितिफलं स्फुटाकक्षावत्ते मिगता केऽगतिः स्थाचयथा क्रमेण ज्यातरं त्रिप
 कयोर्गुणकलं आयसं उचलकृष्णं योश्चभाजकलं युक्तमेवेति ॥ एव मुपज्ञातं स्फुटेऽगतिरुद्धरते विशेषाभिता च हो
 ष स्फुटारवेटगतिरित्य पथं न्तं ॥ न तु कहाचित्केऽगतिरुद्धरते यदित्य नश्च मुकुं निर्वहेदित्य वांक्यते नैव
 वर्त्तोत्तरेणोत्तरमाह ॥ ॥ तश्च यद्यद्यासाविलोमं विशेषाभ्यां व व्रोषं विलोमागतिः वेदवाणी ॥ महेऽग्रीरवीं द्वै नैव श्रीघ्रो
 द्वनीचेत्थावक्ता नेति पूर्वान्तिरुद्धरतं ॥ ३० ॥ ॥ सेति स्फुटेऽगतिः परामृश्यते ॥ सा केऽगतिश्चेद्वै इगते नश्च अध्य
 लितदाविलोममितिव्यस्तं यथा स्यान्तराविशेषाभ्यां व व्रोषं स्फुटाकेऽगतिग्रहणस्य ॥ परं तस्याविशेषाभ्यां व
 माति ॥ सा हितदाग्रहस्य वक्तगतिरेष्येति भावः ॥ ॥ अस्यापपत्तिः ॥ ॥ यद्वाहि ग्रहस्य खश्रीघ्रनीचासन्ताभव
 लितदैवतिवक्तासंपद्यते इतिवक्तव्यासन्तानिर्वचनों सक्तरेगोत्तरवो पद्वितीतं ॥ तथाचतदैवतकं द्वै स्यापिगतिरु
 भयोर्गतेऽग्रहो द्वयोरुभ्यदिग्मासनेनोपचीयमानत्वादपविधिकातदेष्वगतिरेवविशेषाभिताततो ग्रहस्य
 वक्तगतिः स्फुटावशीष्यते ॥ इदमरोषयथोक्तव्यमौष्ठेयकोक्तं प्रतिमं उल्लादिकं विलुप्य वक्तव्यमवेसर्वमुपल
 भ्यतश्चित्तदैवतप्रत्ययउपाय इति उपपत्तेः ॥ ॥ उत्तराभ्यन्तरवीं द्वै रपिगते वक्तव्यविषये वालातां संशायोमा ॥ ४४

भूदितितन्निरस्य निमहेऽग्रिति ॥ ॥ महेऽग्रित्यत्मादिपिराचार्येरवीं द्वै श्रीघ्रनीचो वृद्धतनवावक्तव्यतिलक्तं ॥ अश्वो शो
 दीनामहेऽग्रहत्वेनास्मादिद्वियगोचरत्वात्तादग्रहान्तरमप्यर्थं तनुपश्यत्वादिपिरेवतयोर्बन्धत्वं नेत्यक्तं तत्रहेतुः ॥ यतोन
 श्रीघ्रो वृद्धनीचेवक्तव्यं च श्रीघ्रनीचासन्तासंतरेणाभवतीति भावः ॥ न चैवं केवलमागाममात्रसिद्धत्वं पूर्वदेशरामयोगित्व
 मंदस्फुटस्थानान्यदेशासंयोगितयोस्तथायकयोरशावस्य वेष्ठादनेकभानिश्चित्तत्वेन तत्तत्तदृग्मावस्यानुमानसिद्ध
 त्वात् ॥ न तिव्यस्त्रैरवेति श्चित्तेकश्चिद्वैयसंदित्यते ॥ तज्जनुमानमपि ॥ चंद्राकोरक्तविषुरोउत्तरेक्षणेष्वूर्वदेश
 संयोगित्वाभावात् ॥ तथा चंद्राकोरश्रीघ्रनीचो दृश्यन्योक्तव्यचिदपिसमसमयेष्वमंदस्फुटस्थानान्यदेशासंयोगी
 त्वाद्वादिवदिति ॥ ॥ अथतथाविधायगते रन्धेष्वामपिकदासंभव इति नियममुपदर्शीयन्वियमकान्द्राकेऽग्रहागा
 न् समयसाधनं च मात्राभारणीद्वयेनाह ॥ ॥ अतिदूरातः रवीं श्रुतुं गकुरतेवक्तगतिग्रहः तत्तदानीं ॥ यत्केवल
 वाऽमैत्रियसूपाः १६४ लैतराक्ताः १६४ रवगुणेऽदवः त्रिरूपाः ६३३ ३१ ३१३ रारसदृ११५ मिताः कुजादितस्तेरहिताः रवं
 गुणाः ३६० खमार्गक्षागाः गदितादिकृहीनतागालिङ्गावित्ताः केऽग्रवेगतागताहाः ॥ ३२ ॥ ॥ अत्रान्यिमां द्वाप्रति
 वास्त्रक्षागाः स्फुटारवज्ञेन्यतयं तु व्याख्यायते ॥ गदितेति ॥ अधिकाश्रहीनाश्रुअधिकहीनाः गदितेष्योप्यकही
 नाश्रहीत्वागाश्रेति सप्तजामासः ॥ कुजादीनां प्रागतं तरमेवक्तव्यं प्रयोजीकीरूपागाउपन्यस्ता

त्वं प्राप्नोमि द्वये उनावा द्वाक्षेऽदृशा गाया वंतु यत्कृष्णा रेते वस्त्रासंगुण्यालिहासायाः कार्याः इति ताश्रीति हा ४ ॥ त्वर्यभृत्याविभृत्य
 ज्यत्वेष्टोऽप्यनैरधिक् संभूतेरतीतमूनसंभूतेरेष्यं वक्तव्यमिति वै इत्यामितितात्पर्यं ॥ ॥ अत्रोपपत्रिः ॥ ॥ गतेः श्रूत्यनुकृता
 नाकार्तेश्वर स्य द्वाः केऽदृशागाः पाठीतायहोवक्त्रारसे वक्त्रगत्यागच्छगतिः पूर्णपर्याशेव वक्तितत्तस्तेचकार्तेद्वयनाः प्रत्येव
 वक्त्रागाः सार्गतियासद्वाभावाभवन्तीत्यत्रकिञ्चित् ॥ ततोगताहीनां साधितेमनुपातेन ॥ द्वाक्षेऽगति तत्यातिः कृत्वामिति
 हैकं दिनं तन्यूनाधिक्केऽदृशागालिहासिरासि किमित्यपपव्यतेगतेष्यादिवसाः ॥ ॥ इदा नीजानीतग्रहणां सध्यमाकेऽप्य
 यकालिकत्वोपगमेतत्प्रवहारानंगतयास्फुट्यक्तोदयिक्तवापादतायभजांतरस्त्वं किंचित्कर्त्तव्यप्रतिपाद्यन् विकीर्तितसेक्तामा
 ह ॥ स्तोरेभावफलं हृतं खगतिष्ठिः सर्वक्षीलिहासि २१६०० हृतं खण्ठोदोः फलवद्वहेस्फुटरबेरैफुट्यमेस्थादनः ॥ संयु
 कत्यमभागभाखरक्तवाजीवाजीनज्यो १३२९० हत्ताक्रिया ३४३८ सापमासिजिनीधनुरतः क्रांतिभृदेष्टोलदिक् ॥ ३३ ॥
 त्वूरसंदंधिस्तोरंतद्वत्तद्वहुफलं चेतिसमासः ॥ प्राद्विरुपितेरवेशुजकोटिफलेतत्सध्यमुजफलं तद्वहस्यस्फुटगत्यागु
 णतीयसर्वक्षीलिहासि २१६०० विश्वाज्यं फलनुत्याः केलः रविसंदफलन्याशेन ग्रहेषु घनर्णकार्यं तथाहुतेस्फुटाकेऽ
 विकाभवतीत्यर्थः ॥ ॥ अस्योपपत्रिः ॥ ॥ अहर्नेणानुपातेनोपहृतासकलकर्मणोप्यसीष्टैवासिकाग्रहणां सध्यमाकेऽ
 दायिकाएव ॥ ततः स्फुटाकेऽदयिकैर्भावंतत्रमध्यस्फुटक्तोदययोरंतरेः क्षमं दफललिहासिन्नमासवर्णवेति ॥ ३४ ॥

फलस्यधनुरेवकिलमंदफलंततोत्यतादर्कस्यनोत्पत्तिभित्तिजफलमेवमंदफलत्वेनोपान्नंततोनुपातायद्धहोराग्रासामि
गतिलिहात्तम्यतेतद्यदित्येषुजफललिहसमैरसामिःकिमतिफलमर्कस्यमंदफलंचेष्टांतदास्यरार्केदयस्यमध्यसार्वा
दयात्प्रागेष्वात्तेनन्यूनकालत्याग्रहणांन्यूनत्वमेवोचितमितिचेष्टानंतदानंतरभाविताहधिकत्वस्ययुक्ताद्यनमेवोपादि
ष्टमितितदपेक्ष्य॥नाशाग्रहोराग्रासूनांचक्रादिसानांचेन्यत्यत्वात्सर्वक्षीर्णित्प्राप्तिः॥तथापिरुत्यत्यां
तरत्वात्सर्वार्थंमंदफलतित्प्राप्तवास्त्वेनोपाद्यक्षमितिपादितमितिमंतव्यं॥॥अथचरोपयोगेनतस्यचन्द्रज्याय
नंतरभावितरज्यामंतरेणानुपपन्नत्याग्रसंगसंगत्याहिष्यद्युप्तज्येष्वरस्परसंबंधोपदर्शनायचार्थिकारातरोर्थसूतम
पिजीवापंचकमानेनुप्रवृत्तःप्रथममेतदुप्तरार्थेनापमज्यांसाध्यन्नारु॥॥संयुक्तान्यभागभास्त्ररेति॥॥संयुक्तान्य
नभागश्चारोभास्त्ररश्वत्समान्नवतीतिसंयुक्तायनकागकारकरभवाजीवज्ययाचतुर्विक्रातित्प्रागज्ययागुणनी
याक्षिज्ययाभाज्याफलमर्कस्यापक्षमज्यास्यादित्यर्थः॥अचरहृपयोगेनैवार्कग्रहणंवस्त्रतस्त्रूपलक्षणमेवसर्वेरति
त्यापेक्षणीयतात्॥॥अस्योपपत्तिः॥॥अन्नान्यनांन्नासंस्कारेचायतस्त्राधनादसरेवोदाहरिष्यते॥साधने
चनुपात्तरद्॥प्रदिक्षिज्यानुत्ययासाम्यनग्रहदेव्ययाजित्प्राप्तुमापराकांतिज्यारूप्यतेतदन्याभीष्माकिमिति॥
फलमिष्टकाविषुवत्तेउलपमंउलप्रतग्रहचिक्षयोरंतरभागज्यासूपाकातिज्यास्त्रेवेदिति॥तद्यनुरंतरररग्नः

तस्यतस्यकांतिरित्यपयनम् ॥ ॥ अथक्रियात्काष्ठबौद्धुज्यश्वरणोनापिश्रकारांतरेणकांतिज्यापुष्टिताग्रयेराह ॥ ॥
 सवर्णेनदिनमातिनदेव्युग्मोयस्तिमिरकरंगद्विभागयुग्मद्वा०७०मः ॥ अनुपमगुणमेवतेयुग्मप्रमगुणवरिभावयं
 निरंनेः ॥ ३४ ॥ ॥ अत्रचलनमयनचलनमयनोऽशाइतिश्वेयंचलनेनसहवर्त्तमानोयोदितमातीरविलस्ययात्कुर्वतु
 कोत्तरन्नावस्थहतीर्देष्यासैकष्टस्यंक्रोनयुताचतुर्सिर्गुणनीयादशातिर्क्षिप्याप्ततमथवा परम्याभवेदिति ॥ शोषणंविलोक्यासाति
 तयोज्ञानं ॥ ॥ अत्रोपपत्तिः ॥ ॥ प्रथममनुपत्तर्वद ॥ यदित्तिज्यारेष्वद्वत्तुत्ययादेष्ययाजिन्नम्या०२९०तुत्यापरकांति
 ज्यातदनयाकिमित्यश्रिज्याहरोजिन्नयगुणः ततोगुणोनहरे पवर्त्तिनेतत्प्रत्येतत्तद्वा०३०) चतुर्सिरिः सदर्णितंद्वा० ॥ इदंद
 शान्तामासन्नमितितर्वभागहारतयाकल्यताश्वस्यारेगुणत्वेनततोवस्तुत्वात्याहा ॥ ३१ ॥ रस्यन्यूनतयाद् ॥ ३२ ॥ शास्ति
 १००तोफलंत्यूनतयासात्तरमेवोयानिततस्तत्परिहारायोक्तिरित्यरकरंगदिभागयुग्मात्तियतेवस्तुतस्यहरस्यदद्वा
 नांकांतरं ॥ ३३ ॥ इद्वास्तवहरस्येकष्टस्यशातुत्यमेवतस्तथैवकर्मव्यवस्थितमित्यपेपन्नः ॥ ॥ एवमुपजीव्यभूतापम्या
 मिष्ठेष्य ॥ ३४ ॥ उद्युक्त्याचरज्याचराण्यानेतुमेकशार्दूलविक्रीतिमुपनिवध्यन्नाह ॥ ॥ क्रोतिज्याहतिबर्जितान्त्रि श्री
 सुवन्नम्यार्गतेयत्यदेष्यज्यामाप्तरनशागुणोपमगुणः सूर्यहतः कर्ज्यक्षा ॥ दद्याम्नात्रिसज्जीव्यविगुणित्वाक्ष्याचरज्या
 तदेतद्वापंवरमुहमासत्तमथयोस्तद्वक्षसाक्षात्तरं ॥ ३५ ॥ ॥ अस्यार्थः ॥ ॥ अनंतरान्तीतकांतिज्यावदेष्योनात्रिज्या ॥ ३६ ॥

वर्गाद्यन्मूलं साध्याभवेदित्यर्थः ॥ ॥ अस्योपपत्तिर्गुणितयुक्तिः ॥

